

ARBEIDSBEHOEFTE EN ARBEIDSVOORZIENING IN DE LAND- EN TUINBOUW IN NOORD-HOLLAND NOORD

November 1993

SIGN: L27-494
EX. NO: B
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO)
Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

ARBEIDSBEHOEFTE EN ARBEIDSVOORZIENING IN DE LAND- EN TUINBOUW IN NOORD-HOLLAND NOORD

Helder, J.G.M.

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO), 1993

Mededeling 494

ISBN 90-5242-230-3

101 p., fig., bijl.

Dit rapport geeft inzicht in de huidige en tot 1995 te verwachten arbeidsbehoefte en arbeidsvoorziening en daarin optredende knelpunten in de land- en tuinbouw in het RBA-gebied Noord-Holland Noord. Het onderzoek is gebaseerd op een telefonische enquête onder 300 agrariërs en 51 loonwerkers. Verder zijn gegevens verkregen over de bedrijfsverzorgingsdienst via een interview en aanwezig statistisch materiaal.

In de arbeidsbehoefte wordt vooral voorzien vanuit het gezin en gedeeltelijk door vast personeel, los personeel en gelegenheidsarbeid. Ook wordt gebruik gemaakt van de loonwerker of bedrijfsverzorgingsdienst. Het meeste personeel wordt ingezet in de tuinbouw en op bloembollenbedrijven. Problemen bij de werving hebben zich zowel ten aanzien van vast als tijdelijk personeel voorgedaan.

In de periode 1993/1994 is de vraag naar personeel groter dan de verwachte afname. Op de loonwerkbedrijven en bij de bedrijfsverzorgingsdienst blijft de totale arbeidsbehoefte naar verwachting nagenoeg stabiel.

Arbeidsbehoefte/Arbeidsvoorziening/Landbouw/Tuinbouw/Noord-Holland Noord

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Helder, J.G.M.

Arbeidsbehoefte en arbeidsvoorziening in de land- en
tuinbouw in Noord-Holland Noord / J.G.M. Helder. -
Den Haag : Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO). - III.,
fig. - (Mededeling / Landbouw-Economisch Instituut
(LEI-DLO) ; no. 494)
ISBN 90-5242-230-3

NUIG 835

Trefw.: arbeidsmarkt ; agrariërs ; Noord-Holland.

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

INHOUD

Blz.

WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING	7
1. DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK	13
1.1 Aanleiding en doel	13
1.1.1 Aanleiding	13
1.1.2 Doel van het onderzoek	13
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen	14
1.2.1 Probleemstelling	14
1.2.2 Onderzoeksvragen	15
1.3 Uitvoering van het onderzoek	16
1.4 Indeling van de publikatie	19
2. KENMERKEN VAN DE ONDERZOCHE LAND- EN TUINBOUW- BEDRIJVEN	20
2.1 Inleiding	20
2.2 Bedrijfstype en bedrijfsomvang	20
2.3 Ondernemingsvorm en arbeidsbezetting	22
2.4 Conclusies	24
3. HUIDIGE ARBEIDSBEHOEFTE EN ARBEIDSVOORZIENING OP DE LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN	26
3.1 Inleiding	26
3.2 Seizoensfluctuaties in de arbeidsbehoefte	26
3.3 Arbeidsvoorziening en knelpunten	27
3.3.1 Gezinsarbeid	27
3.3.2 Vast personeel	30
3.3.3 Arbeidsvoorziening in piekperioden	33
3.3.3.1 Los personeel	34
3.3.3.2 Gelegenheidsarbeid	42
3.3.3.3 Inschakelen loonwerkers	47
3.4 Conclusies	51
4. HUIDIGE ARBEIDSBEHOEFTE EN ARBEIDSVOORZIENING OP LOONWERKBEDRIJVEN	53
4.1 Inleiding	53
4.2 Enkele kenmerken van de loonwerkbedrijven	53
4.3 Arbeidsbehoefte	53
4.4 Arbeidsvoorziening en knelpunten	54
4.5 Conclusies	56
5. VERWACHT ARBEIDSBEHOEFTE EN ARBEIDSVOORZIENING IN 1993 EN 1994	58
5.1 Inleiding	58
5.2 Ontwikkelingen in de arbeidsbehoefte	58

5.3	Bedrijven met een gelijkblijvende arbeidsbehoefte	60
5.4	Bedrijven met een toenemende arbeidsbehoefte	61
5.5	Bedrijven met een afnemende arbeidsbehoefte	62
5.6	Alle bedrijven	64
5.7	Opleiding en werving	66
6.	BEDRIJFSVERZORGING	69
6.1	Inleiding	69
6.2	Arbeidsbehoefte en arbeidsvoorziening in 1992	69
6.3	Verwachte ontwikkelingen in 1993/1994	70
7.	CONCLUSIES EN SLOTBESCHOUWING	72
7.1	Conclusies land- en tuinbouw	72
7.2	Conclusies loonwerkbedrijven	76
7.3	Slotbeschouwing	76
	LITERATUUR	80
	BIJLAGEN	81
1.	Begrippen	82
2.	Methodische verantwoording onderzoek land- en tuinbouwbedrijven	85
3.	Aantal bedrijven van 20 nge of groter, produktie- omvang totaal en per bedrijf naar bedrijfstype per WGR-gebied	87
4.	Percentage bedrijven naar bedrijfstype en bedrijfs- omvang per WGR-gebied	88
5.	Aantal bedrijven met piekmaanden per maand en per bedrijfstype in 1992 per WGR-gebied	89
6.	Aantal meewerkende gezins- en familieleden in 1992 per WGR-gebied	91
7.	Aantal vaste arbeidskrachten in 1992 per WGR-gebied	92
8.	Aantal mandagen vaste arbeid per maand per bedrijfstype in 1992 per WGR-gebied	93
9.	Ontwikkeling regelmatig werkzaam personeel per bedrijfstype (indexcijfers, waarbij 1982 = 100)	95
10.	Aantal mandagen losse arbeid per maand en per bedrijfstype in 1992 per WGR-gebied	96
11.	Aantal mandagen gelegenheidswerk per maand en per bedrijfstype in 1992 per WGR-gebied	98
12.	Aantal mandagen loonwerk (met machines) per maand en per bedrijfstype in 1992 per WGR-gebied	100

WOORD VOORAF

In het verleden is in de land- en tuinbouw weinig tot geen systematisch onderzoek verricht naar de arbeidsbehoefte en de arbeidsvoorziening. Tot nu toe geven alleen de resultaten van de jaarlijkse landbouwtelling enige kwantitatieve informatie over de aantallen gezinsarbeidskrachten en vreemde arbeidskrachten op de bedrijven. Over seizoens- en gelegenheidsarbeid geeft de landbouwtelling echter geen informatie. Ook zijn geen gegevens beschikbaar over de arbeid op loonwerkbedrijven en bedrijfsverzorgingsdiensten.

Om meer inzicht te krijgen in de huidige en toekomstige arbeidsbehoefte en in het functioneren van de arbeidsvoorziening hebben de Hollandse landbouworganisaties (WLTO en CBTB West-Nederland), de Gewestelijke Raad van het Landbouwschap voor Noord-Holland en het Regionaal Bestuur voor de Arbeidsvoorziening Noord-Holland Noord, een opdracht tot onderzoek verleend aan het Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO) voor het gebied Noord-Holland Noord.

De bedoeling van het onderzoek is om op basis van de resultaten een arbeidsvoorzieningsbeleid te ontwikkelen voor het gebied van onderzoek waarmee geconstateerde knelpunten op de arbeidsmarkt kunnen worden gereduceerd.

Voor de begeleiding van het onderzoek fungeerde een commissie, die adviseerde bij de opzet, uitwerking en rapportage. Deze begeleidingscommissie was als volgt samengesteld:

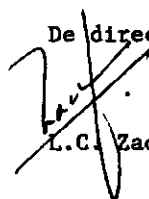
Mr. S. de Bock (voorzitter)	WLTO
J.H. de Boer	WLTO
Ing. A. Hekman	CBTB West-Nederland
Drs. A.G. Joosten	CLO-bureau Arbeidsvoorziening
H.L. Wolters	Voedingsbond FNV, mede namens Industrie- en Voedingsbond CNV
K.H. Burgman	Regionaal Bestuur voor Arbeidsvoorziening Noord-Holland Noord
Ing. A.J. Olthaar	Gewestelijke Raad voor het Landbouwschap voor Noord-Holland
J.B.P.M. Alberts	Projectmedewerker van de Gewestelijke Raad voor het Landbouwschap

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het rapport berust bij het LEI-DLO.

De opzet van het onderzoek is verricht door drs. C.J.M. Spierings die ook de rapportage van hoofdstuk 6 over de bedrijfsverzorging voor zijn rekening nam. De overige rapportage is verzorgd door ir. J.G.M. Helder. Een belangrijk deel van de enquêtes is uitgevoerd door P.N. Bouwman, ing. M.J. Voskuilen en E.A.J. Zwambag.

Dank zij de royale medewerking van de boeren en tuinders aan de enquête konden de voor het onderzoek noodzakelijke gegevens worden verkregen.

De directeur,

A handwritten signature in black ink, consisting of a large, stylized 'Z' followed by a smaller 'achariasse'.

L.C. Zachariasse

Den Haag, november 1993

SAMENVATTING

Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek is het verschaffen van informatie over de huidige (1992) en de in de komende twee jaar (1993/1994) te verwachten arbeidsbehoefte en arbeidsvoorziening op de land- en tuinbouwbedrijven, de loonwerkbedrijven en de bedrijfsverzorgingsdiensten in Noord-Holland Noord en de daarin optredende knelpunten.

Uitvoering van het onderzoek

In het onderzoek zijn alle land- en tuinbouwbedrijven betrokken die groter zijn dan 20 nge. De bedrijven zijn onderscheiden in zes bedrijfstypen, namelijk akkerbouw-/gemengde bedrijven, veehouderij, opengrondstuinbouw, glastuinbouw, bloembollen in het zandgebied en bloembollen in het kleigebied. De gegevens zijn verkregen uit de landbouwtelling van 1992 en uit een telefonische enquête.

De loonwerkbedrijven in het gebied van onderzoek zijn allemaal via een telefonische enquête benaderd.

Gegevens over de bedrijfsverzorgingsdiensten zijn verkregen van de Coöperatieve Bond voor Agrarische Bedrijfsverzorging.

Kenmerken van land- en tuinbouwbedrijven

Het onderzoek heeft betrekking op in totaal 3932 bedrijven. De verdeling van de bedrijven naar type is als volgt: 21% akkerbouw, 34% veehouderij, 17% opengrondstuinbouw, 7% glastuinbouw, 11% bloembollen(zand) en 10% bloembollen(klei). De gemiddelde omvang van de akkerbouw-/gemengde bedrijven, de veehouderij- en de opengrondstuinbouwbedrijven is in de orde van grootte van 70 nge; die van de overige bedrijven gemiddeld 140 à 170 nge. Vrijwel alle bedrijven zijn persoonlijke ondernemingen. In de glastuinbouw en in de bloembollenteelt heeft een klein deel van de bedrijven rechtspersoonlijkheid (BV, NV). De meeste (91%) bedrijfshoofden zijn full-time agrariër; 7% heeft naast het agrarisch bedrijf enige niet-agrarische activiteiten en voor 2% is het agrarisch bedrijf een nevenactiviteit.

Op 40% van de bedrijven werken uitsluitend gezinsarbeidskrachten. Tijdelijk personeel wordt door 43% van de bedrijven ingeschakeld en 17% van de bedrijven heeft vast personeel in dienst. Op deze laatstgenoemde bedrijven werkt in de meeste gevallen ook nog tijdelijk personeel. Ten aanzien van de arbeidsbezetting zijn er verschillen tussen de bedrijfstypen. Zo zijn er bijvoorbeeld in de akkerbouw-/gemengde bedrijven en de veehouderij relatief veel bedrijven met alleen gezinsarbeid, ter-

wijl in de glastuinbouw twee derde deel van de bedrijven vast personeel in dienst heeft.

Arbeidsbehoefte

De arbeidsbehoefte op de land- en tuinbouwbedrijven is niet het hele jaar door constant. Ieder bedrijfstype kent pieken in de arbeidsbehoefte. Voor de rundveehouderij komen deze pieken voor in de maanden maart tot en met juni in verband met de ruwvoederwinning. De glastuinbouw kent een piek in de maanden april, mei en juni. De opengrondstuinbouw en de bloembollenteelt hebben veel behoefte aan arbeid in de maanden juni tot en met augustus in verband met de oogst. De akkerbouw-/gemengde bedrijven laat een piek zien in de maanden augustus tot en met september, ook wegens oogstwerkzaamheden. In de bollenteelt komt voorts nog een piek voor in de maanden november en december in verband met de oogst van lelies.

Arbeidsvoorziening

- Gezinsarbeid

In 1992 waren op de land- en tuinbouwbedrijven 10.500 gezinsarbeidskrachten werkzaam. Daarvan was 52% bedrijfshoofd, 24% meewerkende echtgenote, 21% meewerkende zoon of dochter en 3% overig familielid. Meewerkende echtgenotes komen voor op 64% van de bedrijven. Op akkerbouw-/gemengde bedrijven, veehouderij- en opengrondstuinbouwbedrijven is dat percentage lager, op de andere bedrijven hoger, vooral op de bloembollenbedrijven. Meewerkende kinderen komen voor op ruim de helft van de bedrijven, op de glastuinbouw- en de bloembollenbedrijven meer dan op de andere bedrijven.

- Vaste arbeid

In 1992 waren op 655 land- en tuinbouwbedrijven in Noord-Holland Noord 1.525 vaste arbeidskrachten werkzaam. Deze waren vooral werkzaam op de tuinbouwbedrijven en nauwelijks op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en de veehouderijbedrijven. De vaste arbeidskrachten werken in het algemeen full-time.

De meeste (74%) vaste arbeidskrachten zijn jonger dan 30 jaar en het zijn bijna allemaal mannen. Vrijwel alle (91%) vaste arbeidskrachten hebben na de basisschool een verdere opleiding genoten; ruim een derde heeft agrarisch onderwijs gevolgd.

De meerderheid van de bedrijfshoofden (66%) vindt dat voor het vast personeel geen bepaalde opleiding nodig is. Voor zover wel een opleiding wenselijk wordt geacht, gaat de voorkeur uit naar een agrarische opleiding.

- Losse arbeid

Het aantal losse arbeidskrachten op land- en tuinbouwbedrijven bedroeg 2.215 in 1992. Zij werkten op 515 bedrijven, vrijwel allemaal tuinbouwbedrijven. Het los personeel bestond

voor 55% uit mannen en voor 45% uit vrouwen. Het merendeel (70%) is jonger dan 30 jaar.

Het aantal dagen dat een losse arbeidskracht gemiddeld werkt bedraagt 60. Van het totaal aantal dagen dat door los personeel wordt gewerkt, komt 70% voor rekening van de bollenteelt. Er bestaat een grote mate van binding tussen het bedrijf en het los personeel: op bijna 75% van de bedrijven komt jaarlijks hetzelfde personeel terug (52% van de losse arbeidskrachten) en voor 12% van de bedrijven geldt dat een bepaald deel van het los personeel telkens terugkomt (28% van de losse arbeidskrachten). De duur van het dienstverband is zeer verschillend. Globaal genomen heeft twee derde van het los personeel een dienstverband van minder dan drie maanden en een derde een dienstverband van drie maanden of langer.

Van het los personeel heeft 90% een opleiding gevolgd na de basisschool. Een klein deel (9%) heeft een agrarische opleiding gevolgd. De meesten hebben na de lagere school een niet-agrarische opleiding genoten. Ruim 90% van de bedrijfshoofden acht het niet nodig dat het los personeel een bepaalde opleiding heeft.

Het werven van los personeel is in veel gevallen niet nodig omdat er vaste afspraken bestaan. Circa 300 van de 515 bedrijven met los personeel hebben geworven. De belangrijkste wervingskanalen zijn reeds werkenden, relaties en advertenties.

- *Gelegenheidsarbeid*

Op 1925 bedrijven, bijna de helft van het totaal aantal bedrijven, is in 1992 ruim 41.000 keer een gelegenheidswerker ingeschakeld. Aangezien een gelegenheidswerker op meer dan een bedrijf gewerkt kan hebben, is het aantal gelegenheidswerkers kleiner dan 41.000.

De inzet van gelegenheidswerkers is zeer groot in de bloembollensector. Vrijwel alle bloembollenbedrijven hebben gelegenheidswerkers nodig, en 80% van alle gelegenheidswerkers en door hen gemaakte dagen komt voor rekening van de bloembollenbedrijven. De opengrondstuinbouw gebruikt ruim 10% van de totale hoeveelheid gelegenheidsarbeid.

De inzet van gelegenheidsarbeid vindt plaats in de zomermaanden met een piek in juli. Van de totale hoeveelheid gelegenheidsarbeid wordt dan 80% geleverd. In de maanden november en december wordt een kleine 20% geleverd ten behoeve van de oogst van lelies. Werving van gelegenheidswerkers geschiedt door 65% van de bedrijfshoofden via relationele kanalen. Advertenties worden door 25% van de bedrijfshoofden gebruikt. De overige 10% van de bedrijfshoofden heeft geworven via uitzendbureau, school, Bolwerk e.d. Aan de opleiding van gelegenheidswerkers worden door de bedrijfshoofden geen eisen gesteld.

- *Loonwerk*

De machinale loonwerker wordt door 90% van de bedrijven ingeschakeld. In de akkerbouw voor veldwerk, zaaien, poten en oogsten; in de veehouderij voor het binnenhalen van het ruwvoer;

in de opengrondstuinbouw voor grondwerkzaamheden en in de bloembollensector voor het plantwerk en de oogst. In oktober is de vraag naar machinale loonarbeid het grootst en in de maanden december, januari en februari het kleinst.

Het handmatig loonwerk speelt een bescheiden rol. Slechts 3% van de bedrijven maakt gebruik van handmatig loonwerk, met name enkele bloembollen- en akkerbouw-/gemengde bedrijven.

- *Kenmerken van machinale loonwerkbedrijven*

Er zijn 51 loonwerkbedrijven in het onderzoek betrokken. Daarvan is 92% een persoonlijke onderneming. Van deze bedrijven beperkt 27% zich tot agrarisch loonwerk. De overigen verrichten ook loonwerk buiten de agrarische sector of er is naast het loonwerk nog een agrarisch bedrijf. Er is sprake van een zekere specialisatie. Ruim de helft van de bedrijven verricht alleen loonwerk voor akkerbouw-/gemengde en veehouderijbedrijven en circa 25% is alleen gericht op de tuinbouw. De meeste bedrijven hebben vast en/of los personeel in dienst. Slechts 12% van de bedrijven heeft alleen gezinsarbeid.

- *Arbeidsbehoefte en -voorziening op machinale bouwwerkbedrijven*

Er is op de loonwerkbedrijven een arbeidspiek in de maanden mei tot en met september/oktober ten behoeve van ruwvoederwinning in de veehouderij en ten behoeve van oogstwerkzaamheden in de akkerbouw en de bloembollenteelt.

De arbeidsvoorziening op loonwerkbedrijven bestaat het hele jaar door uit een vaste kern van 150 gezinsleden en 140 vaste personeelsleden. In de drukke perioden wordt deze vaste kern aangevuld met 150 losse arbeidskrachten. De bedrijfshoofden en de meewerkende zoons werken over het algemeen full-time, de echtgenotes en de meewerkende dochters meestal part-time.

Het vast en los personeel is betrekkelijk jong, gemiddeld rond de 30 jaar. Ruim 90% van het personeel heeft na de basisschool een verdere opleiding gevolgd. De wensen van de bedrijfshoofden ten aanzien van de opleiding van hun personeel gaan veel minder ver dan de feitelijke opleiding. Voor zover wel een opleiding van belang wordt geacht gaat de voorkeur uit naar een technische opleiding.

De werving van vast en los personeel levert in het algemeen geen problemen op. De meeste losse arbeidskrachten hebben een binding met het bedrijf waar ze werken, zodat zij daar jaarlijks terugkomen. De betekenis van gelegenheidswerkers en stagiaires voor de loonwerkbedrijven is gering.

Verwachte arbeidsbehoefte in de jaren 1993 en 1994

De meeste bedrijfshoofden (75%) verwachten in de komende twee jaar geen verandering in de arbeidsbehoefte. Globaal genomen verwacht 10% van de bedrijfshoofden een toename van de arbeidsbehoefte, eveneens 10% verwacht een afname en 5% weet het

niet. Bedrijfschefs van grotere bedrijven en van glastuinbouw- en bollenbedrijven verwachten vaker een verandering in de arbeidsbehoefte dan kleinere bedrijven en bedrijven van het type akkerbouw-/gemengde bedrijven, veehouderij en opengrondstuinbouw. De verwachte verandering is bij de kleinere bedrijven in het algemeen een afname van de arbeidsbehoefte. Bij de grotere bedrijven is vaker sprake van een toenemende dan van een afnemende arbeidsbehoefte. Van de bedrijfschefs van loonwerkbedrijven verwacht 65% geen verandering in de arbeidsbehoefte.

Er zijn derhalve bedrijven die personeel afstoten, bedrijven die extra personeel nodig hebben, terwijl ook door verschuiving tussen gezinsarbeid en vreemde arbeid er personeel kan worden afgestoten of extra nodig kan zijn. Per saldo blijkt dat er naar verwachting in de komende twee jaar op de land- en tuinbouwbedrijven 110 vaste arbeidskrachten en 330 losse arbeidskrachten extra nodig zullen zijn. Van gelegenheidswerkers zijn er naar verwachting ruim 1.000 minder nodig. De meest genoemde reden voor een toenemende arbeidsbehoefte is vergroting van het bedrijf, zowel door intensivering (akkerbouw-/gemengde bedrijven en glastuinbouw) als door vergroting van de oppervlakte cultuurground (opengrondstuinbouw en bollenteelt).

Voor de verwachte afname van de arbeidsbehoefte wordt in de meeste gevallen als reden genoemd de toenemende mechanisatie en het verkleinen, opheffen of afbouwen van het bedrijf. De 110 vaste arbeidskrachten die extra nodig zijn, maken 7% uit van het aantal vaste arbeidskrachten in 1992. Zij zijn nodig in de tuinbouwsector. Het aantal extra losse arbeidskrachten maakt 15% uit van het aantal in 1992. Behalve in de tuinbouw zijn ook extra losse arbeidskrachten nodig op de akkerbouw-/gemengde bedrijven. De verwachte mindere behoefte aan gelegenheidswerkers doet zich voor in de bollenteelt en berust op de verwachte toenemende mechanisatie.

De verandering in de arbeidsbehoefte op loonwerkbedrijven komt per saldo neer op een klein aantal extra vaste arbeidskrachten.

Opleiding en werving van extra personeel

Voor het extra te werven vast personeel wordt door 68% van de bedrijfschefs geen bepaalde opleiding nodig geacht en voor het los personeel vindt 77% van de bedrijfschefs een bepaalde opleiding niet nodig. Voor zover wel een opleiding wenselijk wordt geacht, kiezen bollentelers voor een technische opleiding en akkerbouwers en opengrondstuinders voor een agrarische opleiding.

Voor de werving van vast personeel zal door meer dan de helft van de bedrijfschefs gebruik worden gemaakt van advertenties en een kwart van hen zal werven via familie en relaties. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van scholen, het arbeidsbureau en reeds werkenden. Voor de werving van los personeel denkt eveneens een kwart van de bedrijfschefs gebruik te maken van

familie en relaties. Voorts denkt men aan werving via advertenties, scholen, arbeidsbureau, uitzendbureau, Bolwerk, reeds werkenden en nog andere kanalen.

Problemen met de werving van het extra personeel worden door 65 à 70% van de bedrijfshoofden niet verwacht. Degenen die wel problemen verwachten denken meer dat zij niet het geschikte personeel zullen kunnen vinden en in mindere mate dat zij niet voldoende personeel kunnen vinden.

Bedrijfsverzorgingsdiensten

Door bedrijfsverzorger van de bedrijfsverzorgingsdienst in Noord-Holland Noord zijn in 1992 ruim 33.000 volledige werkdagen gemaakt. Hulp kan door deze dienst worden verleend in geval van ziekte, ongeval, vakanties en in piekperioden. Er zijn geen grote pieken in de vraag naar arbeid.

Het personeel van de bedrijfsverzorgingsdienst bestond in 1992 uit 98 vaste en 39 losse arbeidskrachten. Daarnaast waren er nog 42 zogenaamde combiwerkers, dat zijn werkers waarvoor verschillende (tijdelijke) part-time banen op land- en tuinbouw-bedrijven tot een volledige baan zijn gecombineerd. De vaste personeelsleden hebben bijna allen een middelbare agrarische opleiding, het los personeel heeft in het algemeen een lagere agrarische opleiding en de combiwerkers zijn ongeschoold of hebben een niet-agrarische opleiding.

Voor de komende twee jaar wordt verwacht dat het bestand aan vast en los personeel constant blijft.

1. DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK

1.1 Aanleiding en doel

1.1.1 Aanleiding

In het verleden is in de land- en tuinbouw weinig tot geen systematisch onderzoek verricht naar de arbeidsbehoefte en de arbeidsvoorziening. Tot nu toe bieden alleen de resultaten van de jaarlijkse landbouwtelling enig kwantitatief inzicht in het vaste personeelsbestand. De landbouwtelling zegt echter vrijwel niets over seizoens- en gelegenheidswerk. In de land- en tuinbouw bestaan al jaren problemen op het gebied van de personeelsvoorziening, in het bijzonder ten aanzien van het seizoens- en gelegenheidswerk in de tuinbouw. Maar ook ten aanzien van de structurele arbeidsbehoefte is vraag en aanbod van arbeid niet in evenwicht. Om hierover meer te weten te komen, hebben de Nederlandse landbouworganisaties (WLTO en CBTB West-Nederland), de Gewestelijk Raad van het Landbouwschap en het Regionaal Bestuur voor de Arbeidsvoorziening in Noord-Holland Noord om een specifiek onderzoek gevraagd in het noorden van Noord-Holland. De situatie in de land- en tuinbouw op basis van de landbouwtelling van 1992 is het uitgangspunt voor het onderzoek naar arbeidsbehoefte en arbeidsvoorziening op de landbouwbedrijven. Deze telling vormt eveneens de basis voor het trekken van de steekproef ten behoeve van het te verrichten veldwerk. Bij het onderzoek worden ook de bedrijfsverzorgingsdiensten en de loonwerkbedrijven betrokken. Van de loonwerkbedrijven doen die bedrijven mee in het onderzoek die arbeid en machines inzetten.

De werkgelegenheid in de agrarische sector neemt in Noord-Holland een belangrijke plaats in. Uit gegevens van het Regionaal Bestuur Arbeidsvoorziening Noord-Holland Noord (1993) blijkt dat in 1991 de werkzame beroepsbevolking in het gebied van onderzoek 256.000 personen telde. Op de land- en tuinbouwbedrijven waren in 1992 volgens de landbouwtelling ruim 15.000 arbeidskrachten werkzaam. Omgerekend tot arbeidsjaareenheden waren er dat 13.400. In samenhang met de primaire land- en tuinbouw werken ongeveer evenveel personen in de toeleverende, verwerkende en dienstverlenende bedrijven (Van Liere, 1988). Een en ander komt er op neer dat 10 à 12 procent van de totale werkgelegenheid in het gebied van Noord-Holland Noord voor rekening komt van de land- en tuinbouw en de daarmee samenhangende bedrijvigheid.

1.1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek naar de arbeidsbehoefte en arbeidsvoorziening in de land- en tuinbouw, de loonwerksector en

de bedrijfsverzorging in Noord-Holland Noord is inzicht te verschaffen in:

- a. de huidige (1992) jaarrond arbeidsbehoefte en de arbeidsbehoefte in een of meer piekperioden;
- b. de wijze waarop agrarische bedrijfschefs, bedrijfshoofden van loonwerkbedrijven en de bedrijfsverzorgingsdienst momenteel in hun arbeidsbehoefte voorzien;
- c. de knelpunten die men signaleert zowel wat betreft de kwantiteit als de kwaliteit van de arbeid;
- d. als a t/m c, maar dan voor de jaren 1993 en 1994.

De resultaten van het onderzoek kunnen worden gebruikt voor het ontwikkelen van een arbeidsvoorzieningsbeleid in de land- en tuinbouw in Noord-Holland Noord. Naar verwachting kan op basis van de verkregen informatie een bijdrage worden verleend aan het oplossen van de knelpunten die momenteel op de arbeidsmarkt worden signaleerd.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

1.2.1 Probleemstelling

In het onderzoek staan de begrippen arbeidsbehoefte en arbeidsvoorziening centraal.

Arbeidsbehoefte

Onder arbeidsbehoefte wordt verstaan de hoeveelheid arbeid die nodig is om land- en tuinbouwwerkzaamheden te verrichten. De arbeidsbehoefte kan worden weergegeven als het produkt van het aantal arbeidskrachten en de arbeidstijd (= arbeidsvolume). Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen een jaarrond arbeidsbehoefte en een tijdelijke behoefte aan arbeidskrachten gedurende een of meer betrekkelijk korte perioden per jaar (seizoendrukte, piekmaanden).

De arbeidsbehoefte in de land- en tuinbouw wordt bepaald door een groot aantal directe en indirecte factoren. Deze factoren zijn onder meer de oppervlakte cultuurgrond, de intensiteit van de produktie, de bewerkingscapaciteit per arbeidskracht, het produktiesysteem en de mechanisatie. Veranderingen in de genoemde factoren kunnen leiden tot wijzigingen in de arbeidsbehoefte. Ook van belang voor de arbeidsbehoefte is de mate waarin taken bij het oogstwerk, de bewerking en bewaring van agrarische producten worden uitbesteed.

De arbeidsbehoefte is geen constant gegeven, maar wordt op langere termijn beïnvloed door veranderingen in de landbouwprodukt als gevolg van economische omstandigheden, technologische ontwikkelingen, beleidsmaatregelen (produktiebeperkingen, mi-

lieumaatregelen) en marktontwikkelingen (prijzen, kwaliteitseisen).

Arbeidsvoorziening

Onder arbeidsvoorziening wordt verstaan de wijze waarop bedrijfshoofden de arbeidsbehoefte concreet invullen. Op land- en tuinbouwbedrijven en op loonwerkbedrijven wordt in de arbeidsbehoefte voorzien vanuit het gezin en/of door het inschakelen van vreemde arbeidskrachten 1).

In de jaarrond arbeidsbehoefte kan worden voorzien door gezinsarbeidskrachten en/of door vast personeel. Gezinsarbeidskrachten zijn bedrijfshoofden, echtgenoten, kinderen en inwonende familieleden die tot het gezin van het bedrijfshoofd behoren. Onder vast personeel vallen vreemde arbeidskrachten die een arbeidscontract van tenminste twaalf aaneengesloten maanden hebben. Verder moet er een schriftelijke overeenkomst zijn, waarbij zowel de werkgever als de werknemer/-ster bepaalde rechten en plichten hebben voor wat betreft vakantie, ziekte, ontslag en dergelijke.

In de tijdelijke arbeidsbehoefte op land- en tuinbouwbedrijven (arbeidspieken bij vooral het oogstwerk) kan worden voorzien door het inschakelen van gezinsarbeidskrachten, los personeel, gelegenheidswerkers, loonwerkers (arbeid en machines) en eventueel bedrijfsverzorger. Tot los personeel worden vreemde arbeidskrachten gerekend die een arbeidscontract hebben dat voor onbepaalde tijd (een beperkte maar niet nader vastgestelde periode), een bepaalde periode of een bepaald werk is aangegaan. Onder gelegenheidswerkers vallen eveneens vreemde arbeidskrachten die niet premieplichtig zijn. Bij deze categorie is echter geen sprake van een schriftelijke overeenkomst. Over het algemeen zijn het scholieren, studenten of huisvrouwen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

In het onderzoek worden de volgende vragen beantwoord:

1. *Hoe ziet in de land- en tuinbouw de huidige jaarrond arbeidsbehoefte en de arbeidsbehoefte in piekperioden er uit?*
2. *Op welke wijze voorziet men in deze arbeidsbehoefte?*
 - gezinsarbeid: categorie, duur en periode van (mee-)werken, soort werk;
 - vast personeel: aantal, geslacht, leeftijd, feitelijke en gewenste opleiding, soort werk, loonklasse, toename/afname/vervanging;
 - los personeel: aantal personen, aantal gewerkte dagen per maand, soort werk, geslacht, leeftijd, duur dienstver-

1) Bijlage 1. Begrippen.

- band, feitelijke en gewenste opleiding, planning en afspraken vooraf;
 - gelegenheidswerkers: aantal personen, aantal gewerkte dagen per maand, soort werk, gewenste opleiding;
 - loonwerker (op primaire agrarische bedrijven): periode, totaal aantal dagen, soort werk;
 - allochtonen: aantal personen, aard dienstverband.
3. *Op welke wijze heeft het werven van de diverse categorieën personeel plaatsgevonden? Zijn er knelpunten opgetreden?*
 4. *Wat zijn de verwachtingen ten aanzien van de arbeidsbehoefte en arbeidsvoorziening in 1993 en 1994?*
 - verwachte veranderingen in de arbeidsbehoefte door andere bedrijfsopzet en/of andere teelten of produkten of werkzaamheden;
 - verwachte veranderingen of verschuivingen in de arbeidsvoorziening voor wat betreft gezinsarbeid, vast personeel, los personeel, gelegenheidsarbeid en inschakelen loonwerker;
 - verwachte knelpunten met betrekking tot de arbeidsvoorziening: categorie, aantal personen, werving, opleidingsniveau;
 - verwachte behoefte aan werk buiten het eigen bedrijf (op primaire agrarische bedrijven).

De antwoorden op de onderzoeksvragen worden apart behandeld voor respectievelijk de primaire agrarische bedrijven, de loonwerkbedrijven en de bedrijfsverzorgingsdienst. Het meest uitgebreid komen de primaire land- en tuinbouwbedrijven aan de orde, waarover informatie wordt gegeven per bedrijfstype en per WGR-gebied 1). (Voor begrenzing zie figuur 1.1). De loonwerkbedrijven en de bedrijfsverzorgingsdienst worden beknopter besproken.

1.3 Uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen: deskresearch en veldstudie. Deskresearch omvat literatuurstudie, gesprekken met deskundigen en analyse van statistisch materiaal. Op basis van de gegevens van de landbouwtelling van 1992 is van de land- en tuinbouw in Noord-Holland Noord een beeld te geven voor wat betreft de aantallen bedrijven, het bedrijfstype, de omvang en de ondernemingsvorm van de bedrijven die in het onderzoek zijn betrokken. Over de bedrijfsverzorgingsdiensten is informatie verkregen van de Coöperatieve Bond voor Agrarische Bedrijfsverzorging (CVAB). Daarmee wordt een antwoord verkregen op een deel van de onderzoeksvragen.

De veldstudie is gehouden in de vorm van een telefonische enquête onder de bedrijfshoofden van de land- en tuinbouwbedrij-

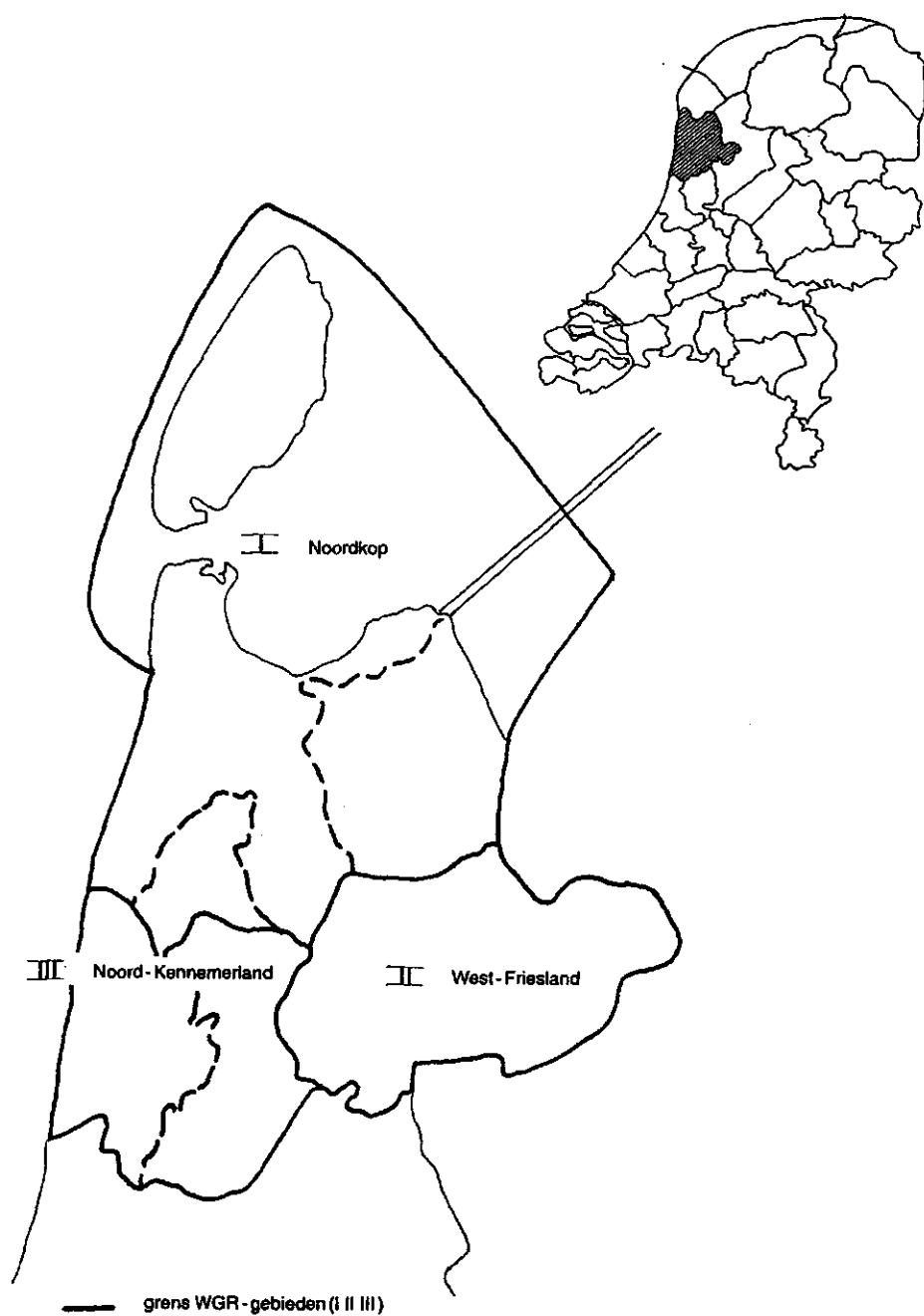
1) Bijlage 1. Begrippen.

ven en van de loonwerkbedrijven. Via deze enquête zijn de gegevens verkregen om het overige deel van de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Voor het samenstellen van de steekproef onder de land- en tuinbouwbedrijven is uitgegaan van de landbouwtelling van 1991. De adressen van de loonwerkbedrijven zijn verkregen van het Landbouwschap.

Omtrent de uitvoering van de enquête dient nog het volgende te worden opgemerkt:

- a. Er zijn in de land- en tuinbouw zes bedrijfstypen onderscheiden, namelijk akkerbouw-/gemengde bedrijven, veehouderijbedrijven, opengrondstuinbouwbedrijven, glastuinbouwbedrijven, bloembollenbedrijven in het zandgebied en bloembollenbedrijven in het kleigebied. In bijlage 1 is een nadere definitie van deze bedrijfstypen gegeven. Het onderscheid tussen bloembollenbedrijven in het zandgebied en in het kleigebied is gemaakt omdat er tussen deze bedrijven verschil is in groottestructuur en wijze van werken, hetgeen van invloed is op de arbeidsbehoefte van deze bedrijven. (Voor begrenzing zie figuur 1.1).
- b. De steekproef onder de land- en tuinbouwbedrijven is beperkt tot bedrijven groter dan 20 nge (circa 70 sbe) 1). Beneden deze grens is meestal sprake van aflopende bedrijven waar geen opvolger is en van bedrijven met geringe agrarische activiteiten waarvan het bedrijfshoofd zijn hoofdberoep buiten de landbouw heeft. Rustende agrariërs zijn geheel buiten de steekproef gelaten.
- c. Per bedrijfstype is uit het bestand van alle in 1991 volgens de Landbouwwet geregistreeerde land- en tuinbouwbedrijven met een omvang van tenminste 20 nge en voor zover het geen rustende agrariërs betreft, een aselechte steekproef getrokken van 50 bedrijven. Daarnaast is enige reserve aangehouden ter vervanging van non-response (bedrijf opgeheven, geen interesse e.d.). Deze steekproef resulteerde uiteindelijk in een netto-respons van geënquêteerden per bedrijfstype. In totaal zijn dus in Noord-Holland Noord 300 land- en tuinbouwbedrijven geënquêteerd.
- d. Voor de enquête onder de loonwerkbedrijven zijn alle loonwerkbedrijven benaderd die arbeid en machines inzetten en die gevestigd zijn in het gebied van Noord-Holland Noord. Het betreft loonwerkbedrijven die bij het Landbouwschap zijn geregistreerd en die een omzet aan agrarisch loonwerk hebben van f 100.000,- of meer per jaar. Er zijn in totaal 57 loonwerkbedrijven benaderd. Daarvan hebben er zes niet meegedaan aan de enquête; drie omdat het bedrijf niet meer bestond en drie andere omdat zij onbereikbaar waren of omdat zij onvoldoende interesse hadden.

1) Bijlage 1. Begrippen.

Figuur 1.1 Gebiedsindeling Noord-Holland Noord

De bij de enquête verkregen cijfermatige gegevens van de land- en tuinbouwbedrijven zijn op basis van het verhoudingsgetal tussen het totaal aantal bedrijven per bedrijfstype en het aantal bedrijven in de steekproef gewogen, zodat de in het rapport gegeven aantallen en percentages het totaalbeeld weergeven. Ten aanzien van de loonwerkbedrijven is niets bekend omtrent de aard van de bedrijven die niet aan de enquête hebben deelgenomen. Om die reden is geen correctie toegepast. De gegevens in het rapport hebben betrekking op de 51 geënquêteerde bedrijven.

Na een uitgebreide voorlichtingscampagne in de landbouw- en streekbladen heeft LEI-DLO de betreffende bedrijfshoofden een brief gestuurd, waarin de gesprekspunten zijn aangegeven. Enkele dagen daarna is telefonisch contact met hen opgenomen. Gezien het grote aantal te enquêteren personen is voor de veldstudie de enquête telefonisch uitgevoerd. Meestal is met de man gesproken, soms met zijn vrouw of eventueel een zoon. Op deze manier is betrouwbare informatie verkregen, onder andere omdat de geënquêteerden vooraf nog de mogelijkheid hadden zich aan de hand van de toegestuurde brief op bepaalde zaken voor te bereiden.

De opzet en de uitvoering van het onderzoek zijn begeleid door vertegenwoordigers van de in Noord-Holland Noord werkzame landbouworganisaties van werkgevers en werknemers, de Gewestelijke Raad van het Landbouwschap en het Regionaal Bestuur voor de Arbeidsvoorziening.

1.4 Indeling van de publikatie

In hoofdstuk 2 wordt in het kort ingegaan op enkele kenmerken van de onderzochte land- en tuinbouwbedrijven.

In hoofdstuk 3 wordt voor elk van de zes onderscheiden bedrijfstypen de jaarrond arbeidsbehoefte en arbeidsvoorziening weergegeven. Voorts wordt informatie gegeven over de arbeidsbehoefte in piekperioden, over de categorieën arbeidskrachten die daarvoor worden ingeschakeld, over het feitelijke en het wenselijke scholingsniveau, over het verloop van de werving en de knelpunten die daarbij optreden.

In hoofdstuk 4 wordt voor de loonwerkbedrijven op dezelfde wijze ingegaan op de arbeidsbehoefte en de arbeidsvoorziening als voor de land- en tuinbouwbedrijven in het voorgaande hoofdstuk.

Het 5e hoofdstuk handelt over de in 1993 en 1994 te verwachten arbeidsbehoefte, arbeidsvoorziening en mogelijke knelpunten op zowel de land- en tuinbouwbedrijven als de loonwerkbedrijven.

In hoofdstuk 6 wordt de bedrijfsverzorgingsdienst besproken.

Ter afsluiting volgt een concluderend hoofdstuk.

2. KENMERKEN VAN DE ONDERZOCHE LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zijn als achtergrond enkele algemene gegevens opgenomen over de land- en tuinbouw in het gebied van onderzoek. De onderwerpen bedrijfstype en bedrijfsomvang zijn afgeleid uit de landbouwtelling en hebben betrekking op bedrijven met 20 of meer nge 1). Verder wordt ingegaan op de ondernemingsvorm en het type arbeidsbezetting. Deze beide laatste gegevens zijn gebaseerd op de enquête en vervolgens omgerekend 2) naar gebied en bedrijfstype.

2.2 Bedrijfstype en bedrijfsomvang

Bedrijfstype

De belangrijkste produktietakken in Noord-Holland Noord, gemeten naar produktieomvang, zijn achtereenvolgens de bloembollenteelt, de rundveehouderij, de opengrondstuinbouw, de akkerbouw-/gemengde bedrijven en de glastuinbouw. Intensieve veehouderij komt slechts in zeer geringe mate voor.

Wat het grondgebruik betreft, is globaal genomen 50% van de oppervlakte cultuurgrond in gebruik als grasland, 30% als bouwland waarop overwegend aardappelen, granen en suikerbieten worden verbouwd, en 20% als tuingrond waarvan 60% voor de bloembollenteelt en ruim 30% voor de teelt van opengrondsgroenten. De glastuinbouw die bijna 12% uitmaakt van de totale produktieomvang heeft slechts 0,3% van de totale oppervlakte cultuurgrond in gebruik (bijlage 3).

In het westelijk deel van Noord-Holland Noord, waar zandgrond de meest voorkomende grondsoort is, is de bollenteelt sterk ontwikkeld, terwijl daarnaast rundveehouderij en akkerbouw voorkomen. In het oostelijke deel, waar kleigrond de belangrijkste grondsoort is, overweegt de akkerbouw (Wieringermeer) en de rundveehouderij (West-Friesland). Ook de bollenteelt, de opengrondsgroenteteelt en de glastuinbouw zijn daar van betekenis.

1) Zie bijlage 1. Begrippen. Er zijn 1440 bedrijven kleiner dan 20 nge. Voor een belangrijk deel zijn het bedrijven van rustende agrariërs en nevenberoepsbedrijven. Op de meeste van deze bedrijven werken uitsluitend gezinsarbeidskrachten.

2) Zie bijlage 2. Methodische verantwoording.

Tabel 2.1 Aantal bedrijven van 20 nge en groter, productieomvang totaal en per bedrijf naar bedrijfstype

Bedrijfstype	Aantal bedrijven	Aantal nge totaal	Aantal nge per bedrijf
Akkerbouw/gemengd *)	824	64260	78
Veehouderij	1321	80834	61
Opengrondstuinbouw	679	51486	76
Glastuinbouw	270	39332	146
Bollen (zand)	438	73602	168
Bollen (klei)	400	55835	140
Totaal	3932	365349	93

*) Inclusief gemengde bedrijven, bijvoorbeeld akkerbouw in combinatie met tuinbouw, veehouderij e.d.

Bron: CBS-Landbouwtelling 1992, LEI-DLO-bewerking.

Overeenkomstig de voorkomende produktietakken zijn de bedrijven in zes verschillende typen ingedeeld. Onder de akkerbouwbedrijven zijn ook begrepen de bedrijven (± 190) met een combinatie van tuinbouw- en akkerbouwgewassen en de bedrijven (± 95) met een combinatie van akkerbouw en veehouderij. De veehouderijbedrijven zijn overwegend rundveehouderijbedrijven en er zijn enkele schapenbedrijven (± 50) en intensieve veehouderijbedrijven (± 30). Van de opengrondstuinbouwbedrijven houdt circa 40% zich bezig met groenteteelt, 15% met bloementeelt, 15% met fruitteelt en de overige 30% heeft een combinatie van tuinbouwgewassen. Van de glasbedrijven is circa 25% glasgroentebedrijf en 75% glasbloemenbedrijf.

In het WGR-gebied de "Noordkop" is 43% van alle bedrijven in Noord-Holland Noord gelegen. Het zijn overwegend akkerbouw-/gemengde bedrijven, veehouderij- en bloembollenbedrijven. Opengrondstuinbouw- en glastuinbouwbedrijven komen er relatief weinig voor. Het deelgebied "West-Friesland", waar 39% van de bedrijven is gelegen, telt weinig akkerbouwbedrijven. De meest voorkomende bedrijfstypen zijn veehouderij-, opengrondstuinbouw- en bloembollenbedrijven. Opengrondstuinbouw- en glastuinbouwbedrijven zijn relatief sterk vertegenwoordigd. In het derde deelgebied "Noord-Kennemerland" is 18% van de bedrijven gelegen. Ongeveer de helft van de bedrijven is veehouderijbedrijf. De bedrijven van de andere bedrijfstypen maken ieder ruim 10% uit van het totaal aantal bedrijven in het gebied (zie bijlage 3).

Bedrijfsomvang

Onder de bedrijven boven 20 nge is een duidelijk verschil in de structuur van de bedrijfsomvang tussen enerzijds de akkerbouw-/gemengde bedrijven, de veehouderij- en de opengrondstuin-

bouwbedrijven en anderzijds de glastuinbouw- en de bloembollenbedrijven. De tweede groep is grootschaliger dan de eerste groep. De veehouderijbedrijven hebben gemiddeld de geringste omvang; de grootste omvang wordt aangetroffen onder de bloembollenbedrijven in het zandgebied.

Tussen de WGR-gebieden bestaan ook enkele verschillen in bedrijfsgruottestructuur van de bedrijven (zie bijlage 3 en 4). In het gebied "Noordkop" zijn de bedrijven van de meest voorkomende bedrijfstypen, akkerbouw-/gemengde bedrijven, rundveehouderij en bloembollen, gemiddeld groter dan die in de andere twee WGR-gebieden. Glastuinbouwbedrijven, die in "Noordkop" relatief weinig voorkomen, zijn betrekkelijk klein. In het WGR-gebied "West-Friesland" is de structuur wat kleinschaliger dan in "Noordkop". Dat geldt met name voor de veehouderijbedrijven en ook voor de akkerbouw-/gemengde bedrijven. De gruottestructuur van de opengruondstuinbouwbedrijven is in dit gebied relatief het beste van de drie WGR-gebieden. "Noord-Kennemerland" is het meest kleinschalige gebied van de drie WGR-gebieden. Vooral in de akkerbouw en de opengruondstuinbouw komen betrekkelijk veel kleinere bedrijven voor. De glastuinbouwbedrijven zijn in dit gebied daarentegen gemiddeld aanmerkelijk groter dan die in de twee andere gebieden (bijlage 4).

Tabel 2.2 Percentage bedrijven naar bedrijfsomvang in 1992 per bedrijfstype

Bedrijfstype	20-40 nge	40-70 nge	70-100 nge	100-150 nge	150-200 nge	>=200 nge
Akkerbouw/gemengd	24	29	23	17	4	3
Veehouderij	30	39	20	9	1	1
Opengruondstuinbouw	36	31	14	9	4	6
Glastuinbouw	18	21	16	14	10	21
Bollen (zand)	11	16	14	18	13	28
Bollen (klei)	23	21	17	10	8	21
Totaal	26	30	18	12	5	9

Bron: CBS-Landbouwteiling 1992, LEI-DLO-bewerking.

2.3 Ondernemingsvorm en arbeidsbezetting

Ondernemingsvorm

Vrijwel alle bedrijven zijn persoonlijke ondernemingen. Dit zijn bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid met als bedrijfs-hoofd een natuurlijk persoon. Tot persoonlijke bedrijven worden ook maatschappen, firma's en commanditaire vennootschappen gerekend. Onder de akkerbouw-/gemengde bedrijven, de veehouderij- en

de opengrondstuinbouwbedrijven is het aantal niet-persoonlijke bedrijven zeer gering. Van de glastuinbouwbedrijven heeft circa 16% rechtspersoonlijkheid (BV, NV) en van de bloembollenbedrijven 6 à 7%. Het betreft vaak grotere bedrijven die naast de agrarische tak ook nog een commerciële tak hebben. In de enquête zijn alleen de persoonlijke ondernemingen betrokken om te voorkomen dat personeel dat werkzaam is in de niet-agrarische tak van bedrijven met rechtspersoonlijkheid in het onderzoek wordt meegeteld. De analyse heeft betrekking op alle ondernemingen, zowel de persoonlijke ondernemingen als de ondernemingen met rechtspersoonlijkheid.

Meer dan de helft (57%) van de persoonlijke ondernemingen die geënuquéteerd zijn heeft een eenhoofdige leiding. Tussen de verschillende bedrijfstypen loopt dat nogal uiteen. Van de akkerbouw-/gemengde bedrijven heeft 72% een eenhoofdige leiding, van de glastuinbouw- en de bloembollenbedrijven ongeveer twee derde en van de veehouderij- en de opengrondstuinbouwbedrijven respectievelijk 52 en 40%.

De grote meerderheid (91%) van de geënuquéteerde bedrijfs-
hoofden is full-time agrariër; 7% heeft naast het agrarisch bedrijf nog andere activiteiten en 2% is niet-agrariër met enige agrarische activiteiten. Dat laatste komt het meest voor onder de glastuinbouwbedrijven en onder de bloembollenbedrijven in het kleigebied. De agrariërs met een nevenactiviteit komen groten-
deels voor onder de akkerbouw-/gemengde en de veehouderijbedrijven. Volgens de landbouwtelling 1992 is in Noord-Holland Noord 2 à 3% van de bedrijven van 20 nge en groter nevenberoepsbedrijf.

Arbeidsbezetting

Uit de enquête blijkt dat op 40% van de bedrijven in de arbeidsbehoefte wordt voorzien door uitsluitend gezinsarbeidskrachten. In de veehouderij geldt dat voor 72% van de bedrijven en in de akkerbouw voor bijna de helft van de bedrijven. In de tuinbouw en in het bijzonder in de bollenteelt is het percentage bedrijven, dat alleen met gezinsarbeid in de arbeidsbehoefte voorziet, gering (tabel 2.3).

Vast personeel komt voor op 17% van de bedrijven, overwegend in de tuinbouw, nauwelijks op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en de veehouderij en relatief veel in de glastuinbouw.

Van tijdelijk personeel, hetzij los personeel, hetzij gelegenheidswerkers, hetzij beide, wordt door 59% van de bedrijven gebruik gemaakt. Vrijwel alle bloembollenbedrijven en circa 75% van de glas- en de opengrondstuinbouwbedrijven maken gebruik van tijdelijk personeel. Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en in de veehouderij maakt ongeveer de helft respectievelijk een kwart van de bedrijven gebruik van tijdelijk personeel.

De bedrijfshoofden zijn overwegend (90%) full-time werkzaam. De meewerkende echtgenotes zijn over het algemeen (75%) part-time werkzaam evenals de meewerkende zoons (71%) en dochters (89%) en de overige familieleden (87%). In de glastuinbouw

Tabel 2.3 Percentage bedrijven naar arbeidsbezetting in 1992 per bedrijfstype

Bedrijfstype	Gezins- arbeid	Gezins- arbeid + tijd. perso- neel *)	Gezins- arbeid + vast perso- neel	Gezins- arbeid + vast + tijd. perso- neel *)	Alle be- drijven	
					%	aantal
Akkerbouw/ gemengd	48	49	-	3	100	824
Veehouderij	72	26	2	-	100	1321
Opengronds- tuinbouw	25	54	3	18	100	679
Glastuinbouw	19	14	3	64	100	270
Bollen (zand)	-	66	-	34	100	438
Bollen (klei)	4	57	-	39	100	400
Totaal	40	43	1	16	100	3932

*) Onder tijdelijk personeel wordt hier verstaan los personeel en/of gelegenheidswerkers. Stagiaires zijn daar niet onder begrepen.

en de bollenteelt zijn procentueel meer echtgenotes full-time werkzaam dan in andere produktietakken.

2.4 Conclusies

Van de oppervlakte cultuurgrond in Noord-Holland Noord is 80% in gebruik als grasland en bouwland en 20% als tuingrond. Het percentage akkerbouw-/gemengde bedrijven en veehouderijbedrijven bedraagt bijna 55%. In de totale produktieomvang overweegt de tuinbouw met een aandeel van rond 60%. De bloembollenteelt is de grootste tak gevolgd door de rundveehouderij, waarna opengrondstuinbouw, akkerbouw en glasteelt volgen. Intensieve veehouderij komt in zeer geringe mate voor.

Met betrekking tot de groottestructuur van de bedrijven is er een verschil tussen enerzijds de akkerbouw-/gemengde bedrijven, de veehouderij- en de opengrondstuinbouwbedrijven en anderzijds de glastuinbouw- en de bloembollenbedrijven. De laatsten zijn gemiddeld ongeveer twee maal zo groot als de eersten.

Het merendeel van de ondernemingen is een persoonlijke onderneming. In de glastuinbouw en de bollenteelt heeft respectievelijk 16% en 7% van de bedrijven rechtspersoonlijkheid (BV of NV). Bij de andere bedrijfstypen komt rechtspersoonlijkheid in zeer geringe mate voor.

Op 40% van de bedrijven werken uitsluitend gezinsarbeidskrachten. Op 60% schakelt men tevens personeel in: soms uitsluitend vast personeel (1%), vaker vast en tijdelijk personeel (16%) maar meestal tijdelijk personeel (43%). Op relatief veel bedrijven is er dus behoefte aan tijdelijke arbeid.

3. HUIDIGE ARBEIDSBEHOEFTE EN ARBEIDSVOORZIENING OP DE LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de arbeidsbehoefte en de arbeidsvoorziening in 1992 op de land- en tuinbouwbedrijven. In paragraaf 3.2 wordt ingegaan op de arbeidsbehoefte in de piekmaanden. Vervolgens wordt in paragraaf 3.3 de arbeidsvoorziening besproken, waarbij wordt ingegaan op de gezinsarbeid, het vast personeel, het los personeel en de gelegenheidsarbeid. Voor iedere arbeidscategorie wordt informatie gegeven over het aantal personen, het aantal gewerkte dagen, de werving van het personeel, de feitelijke en de wenselijke opleiding en de knelpunten die zich voordoen.

Ook wordt aandacht besteedt aan de eventuele inschakeling van loonwerkers (machinaal, handmatig). In een afsluitende paragraaf 3.4 worden enkele algemene conclusies getrokken.

3.2 Seizoensfluctuaties in de arbeidsbehoefte

De arbeidsbehoefte op de land- en tuinbouwbedrijven is niet het hele jaar door constant. Voor alle typen bedrijven geldt dat de arbeidsbehoefte in de wintermaanden minder is dan in de zomermaanden. De maanden waarin de arbeidspiek valt, verschilt voor de onderscheiden bedrijfstypen. In figuur 3.1 is dat in beeld gebracht (zie ook bijlage 5.4).

De veehouderijbedrijven hebben een arbeidspiek in de maanden maart tot en met juni. Dat heeft te maken met het binnenhalen van het ruwvoer. In de akkerbouw is er een piek in het voorjaar (zaaien en poten), waarna in de maanden juli tot en met oktober voor de oogst veel arbeid nodig is. De glastuinbouw kent een arbeidspiek in de maanden april tot en met juni, terwijl die voor de opengrondstuinbouw iets later volgt namelijk in de maanden juni tot en met augustus. Ook hier zijn het de oogstwerkzaamheden die veel inzet van arbeid vragen. In de bollenteelt, zowel in het zandgebied als in het kleigebied, zijn de maanden juni, juli en augustus arbeidspiekmaanden voor vrijwel alle bedrijven. In september is de arbeidsbehoefte op het normale niveau, echter in het zandgebied is er in november weer een piek in verband met de oogst van lelies.

Van de bedrijfstypen met de minst hoge arbeidspieken, de veehouderij en de glastuinbouw, hebben respectievelijk 12% en 16% van de bedrijven volgens eigen opgave geen arbeidspiek.

In bijlage 5.1 t/m 5.3 is voor de drie WGR-gebieden het totaal percentage bedrijven per maand met een arbeidspiek weergegeven met een onderverdeling naar de verschillende bedrijfs-

typen. Daaruit blijkt in welke mate ieder bedrijfstype bijdraagt aan het totaal aantal bedrijven met een arbeidspiek. In de Noordkop gaat het vooral om akkerbouw-/gemengde bedrijven, veehouderij- en bloembollenbedrijven, terwijl de opengronds- en de glastuinbouwbedrijven een geringe rol spelen. In West-Friesland valt het grote aandeel van de opengrondstuinbouwbedrijven op en het geringe aandeel van de akkerbouw-/gemengde bedrijven. In Noord-Kennemerland draagt de veehouderij relatief veel bij aan de arbeidspiek en de bloembollensector relatief weinig.

Aan de arbeidsbehoefte in de piekmaanden kan tegemoet worden gekomen door het inzetten van op het bedrijf aanwezige arbeidskrachten en/of door het aantrekken van tijdelijke arbeidskrachten. In het vervolg zal blijken dat bijvoorbeeld de veehouderijbedrijven weinig of geen gebruik maken van tijdelijke arbeid, maar vooral de op het bedrijf aanwezige arbeid en loonwerk inzetten. Bloembollenbedrijven daarentegen zetten relatief zeer veel tijdelijke arbeidskrachten in.

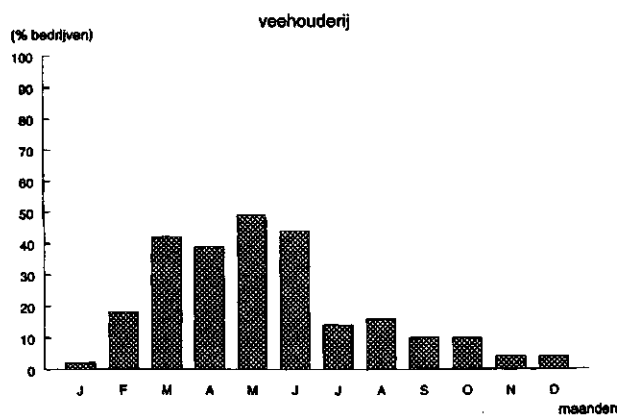
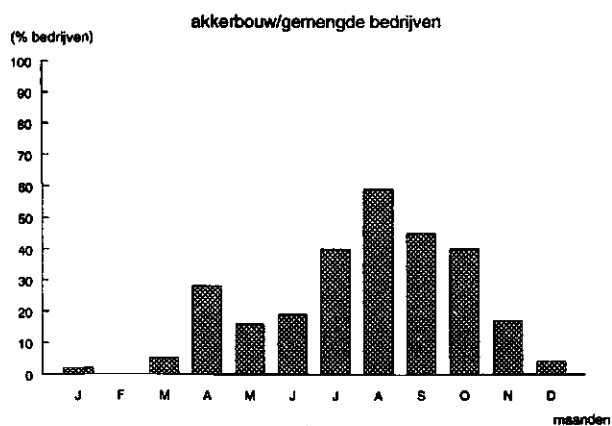
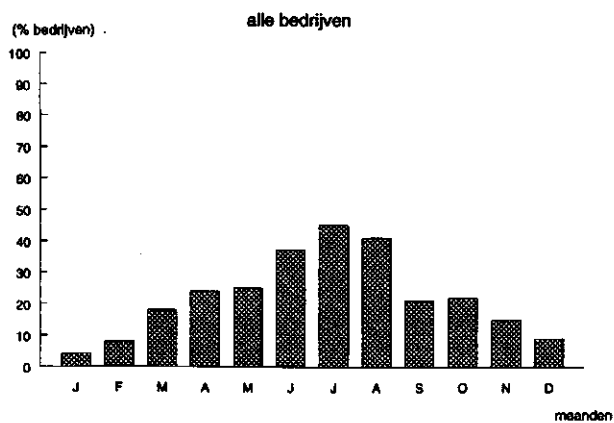
3.3 Arbeidsvoorziening en knelpunten

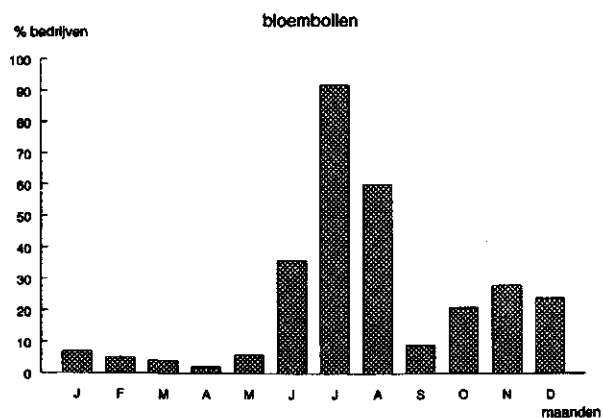
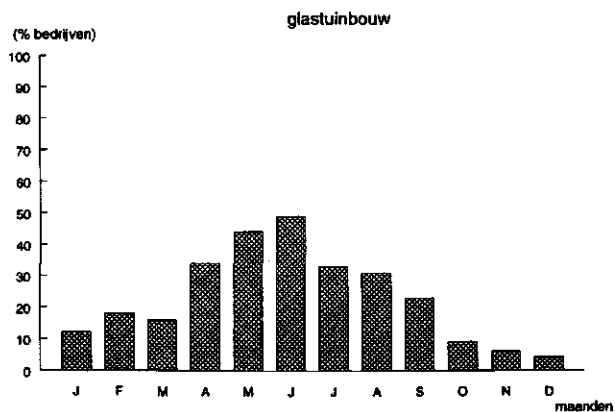
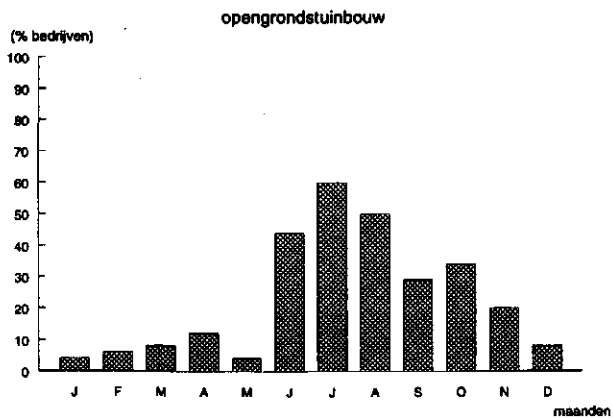
3.3.1 Gezinsarbeid

In tabel 3.1 is aangegeven hoeveel gezinsarbeidskrachten in 1992 werkzaam waren op de bedrijven. In totaal gaat het om 10.500 arbeidskrachten, waarvan ruim de helft bestaat uit bedrijfshoofden. Gemiddeld is per bedrijf 1,4 bedrijfshoofd werkzaam. Voor de onderscheiden bedrijfstypen is het percentage bedrijven met meer dan één bedrijfshoofd verschillend. Het loopt uiteen van 26% voor de akkerbouw-/gemengde bedrijven tot 59% voor de opengrondstuinbouwbedrijven. Meewerkende echtgenotes komen voor op 4% van de bedrijven. Voor de akkerbouw-/gemengde bedrijven, de veehouderij- en de opengrondstuinbouwbedrijven ligt dat percentage tussen de 50 en 60, en voor de drie andere

Tabel 3.1 Aantal meewerkende gezins- en familieleden in 1992

Bedrijfstype	Bedrijfs- hoofden	Echtge- notes	Kinde- ren	Familie- leden	Totaal
Akkerbouw/gemengd	1040	490	450	140	2120
Veehouderij	1740	700	620	25	3085
Opengronds- tuinbouw	1080	360	315	55	1810
Glastuinbouw	345	215	190	20	770
Bollen (zand)	680	375	315	60	1430
Bollen (klei)	575	385	310	15	1285
Totaal	5460	2525	2200	315	10500

Figuur 3.1 Percentage bedrijven met piekmaanden per bedrijfstype in 1992

bedrijfstypen ligt het tussen de 80 en de 90. Vooral op de bloembollenbedrijven is het percentage meewerkende echtgenotes hoog. Meewerkende kinderen komen voor op 56% van de bedrijven; op rond 50% van de akkerbouw-/gemengde bedrijven, veehouderij- en opengrondstuinbouwbedrijven en op 70 à 75% van de glastuinbouw- en bloembollenbedrijven.

Gezinsarbeid is in het algemeen het gehele jaar beschikbaar. Van de bedrijfshoofden is 98% gedurende het hele jaar op het bedrijf werkzaam; de resterende 2% gedurende negen maanden. Van de echtgenotes en ook van de zoons is 65 à 75% het hele jaar beschikbaar en van de dochters en de overige familieleden 50 à 60%. Voor zover deze laatste groepen een deel van het jaar op het bedrijf werken varieert dat deel van twee maanden tot negen maanden. In het algemeen betreft het enkele maanden in de perioden waarin veel arbeid nodig is. De aantallen gezinsarbeidskrachten per WGR-gebied zijn gegeven in bijlage 6.

3.3.2 Vast personeel

Aantal

Vaste arbeidskrachten komen vooral voor op de tuinbouwbedrijven en nauwelijks op akkerbouw-/gemengde bedrijven en veehouderijbedrijven (tabel 3.2). In totaal zijn er 1.525 vaste arbeidskrachten werkzaam op de agrarische bedrijven in Noord-Holland Noord. Op de meeste bedrijven werken niet meer dan één (op

Tabel 3.2 Aantal bedrijven met vast personeel, procentueel aandeel van deze bedrijven, aantal vaste arbeidskrachten en gemiddeld aantal vaste arbeidskrachten per bedrijf met vast personeel in 1992

Bedrijfstype	Aantal bedr.met vast perso- neel in 1992	In % van totaal aantal bedr.per bedrijfs- type	Totaal vaste arbeids- krachten in 1992	Veran- dering t.o.v. 1991 (saldo)	Gemiddeld aant.vaste personeels- leden per bedrijf met vast pers.
Akkerbouw/ gemengd	30	4	30	+15	1
Veehouderij	25	2	25	-	1
Opengronds- tuinbouw	140	20	300	-	2,1
Glastuinbouw	160	59	480	+15	3
Bollen (zand)	165	37	420	+35	2,5
Bollen (klei)	135	33	270	+10	2
Totaal	655	17	1525	+75	2,3

41% van de bedrijven) à twee (24%) vaste arbeidskrachten. Drie of meer arbeidskrachten komen voor op 35% van de bedrijven.

Het merendeel van de vaste arbeidskrachten is mannelijk. In de opengronds- en de glastuinbouw is circa 75% van de arbeidskrachten mannelijk, in de bollenteelt circa 90% en in de akkerbouw en de veehouderij 100%. Van de 1.525 vaste personeelsleden zijn er volgens opgave van de bedrijfshoofden circa 60 allochtoon. Zij zijn werkzaam op opengrondstuinbouw-, glastuinbouw- en bloembollenbedrijven zowel in het zand- als in het kleigebied.

De vaste arbeidskrachten werken over het algemeen full-time. Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en in de veehouderij allemaal; in de opengrondstuinbouw werkt 60% full-time, in de glastuinbouw 94% en in de bollenteelt 90%. In bijlage 7 is het aantal vaste arbeidskrachten per WGR-gebied en per bedrijfstype gegeven. In bijlage 8 staan gegevens over het aantal mandagen van de vaste arbeidskrachten.

Ten opzichte van 1991 is het aantal vaste arbeidskrachten in 1992 met 35 ingekrompen en op andere bedrijven met 110 uitgebreid. De (netto-)toename (+75 arbeidskrachten) vond plaats deels op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en de glastuinbouwbedrijven en voor het grootste deel op de bloembollenbedrijven (+45). In de opengrondstuinbouw werden zowel 30 arbeidskrachten afgestoten als 30 nieuwe aangenomen zodat het totaal aantal niet veranderde. Familie, vrienden en advertenties zijn de belangrijkste media via welke nieuwe arbeidskrachten zijn geworven. Ook het arbeidsbureau en het uitzendbureau worden een enkele keer genoemd. Het bureau Bolwerk is niet genoemd.

Leeftijd, opleiding en functieklasse

De meeste (74%) vaste arbeidskrachten zijn jonger dan 30 jaar (tabel 3.3). Slechts 2% is ouder dan 50 jaar. In de bollenteelt zijn de vaste arbeidskrachten gemiddeld wat ouder. In die

Tabel 3.3 Procentuele verdeling van het vaste personeel naar leeftijd in 1992

Leeftijd/ opleiding	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Open- gronds- tuinb.	Glas- tuin- bouw	Bloem- bollen zand	Bloem- bollen klei	Totaal
Tot 23 jaar	50	100	63	41	25	15	37
23-30 jaar	50	-	20	39	39	48	37
30-40 jaar	-	-	13	14	25	15	17
40-50 jaar	-	-	-	3	8	22	7
50 jr en ouder	-	-	4	3	3	-	2
Alle leef- tijden	100	100	100	100	100	100	100

tak is ongeveer 35% van de vaste arbeidskrachten tussen de 30 en de 50 jaar. In de andere bedrijfstypen zijn er geen of veel minder vaste arbeidskrachten in die leeftijdsgroep. Globaal genomen bedraagt de gemiddelde leeftijd van alle vaste arbeidskrachten 27 jaar. De jeugdige leeftijdsopbouw van het vast personeel zou mogelijk een gevolg kunnen zijn van de sterke uitbreiding van het vast personeel in de afgelopen jaren. In de periode 1982-1992 is het aantal regelmatig werkzame vreemde arbeidskrachten in Noord-Holland Noord ongeveer verdubbeld, zoals blijkt uit de gegevens van de landbouwtelling. Deze ontwikkeling heeft vooral betrekking op de glastuinbouw, de opengrondstuinbouw en de bollenteelt. Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en in de melkveehouderij is daarentegen sprake van een daling (zie bijlage 8).

Van het vast personeel heeft 9% alleen lager onderwijs gevolgd, 18% technisch onderwijs, ruim een derde heeft agrarisch onderwijs en 37% een andere opleiding. Wezenlijke verschillen in opleiding van de vaste arbeidskrachten tussen de bedrijfstypen zijn er niet (tabel 3.4).

Tabel 3.4 Procentuele verdeling van het vaste personeel naar het hoogste opleidingsniveau

Leeftijd/ opleiding	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Open- gronds- tuinb.	Glas- tuin- bouw	Bloem- bollen zand	Bloem- bollen klei	Totaal
Lager onderwijs	-	-	20	5	8	4	9
Tech. onderwijs	-	-	13	7	33	22	18
L.A.S.	-	-	25	26	19	26	23
M.A.S.	100	-	8	12	6	15	12
H.A.S.	-	-	-	-	-	4	1
Overig	-	100	34	50	34	29	37
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

De bedrijfshoofden zijn in meerderheid (66%) van mening dat er voor het werk dat het vast personeel doet geen bepaalde opleiding nodig is. Vooral in de opengrondstuinbouw is die opvatting algemeen. Voor zover wel een opleiding wenselijk wordt geacht, gaat de voorkeur (70%) uit naar een agrarische opleiding. Ook cursussen of een technische opleiding worden genoemd als wenselijke opleiding, met name in de bollenteelt. Wat de wenselijke agrarische opleiding betreft, is de verdeling tussen lager en middelbaar onderwijs 55 en 45%.

De bij de enquête verkregen informatie over de functieklasse, waarin vast personeel is ingedeeld, is weinig betrouwbaar. De bedrijfshoofden bleken het vaak niet te weten en in een aantal van deze gevallen werd na enige toelichting een antwoord

gegeven op basis van aanname. De loonadministratie wordt vaak door de echtgenote of de boekhouder uitgevoerd. Met dit voorbehoud kan worden opgemerkt dat de verkregen gegevens betrekking hebben op iets minder dan de helft van het aantal vaste personeelsleden. De verdeling over de functieklassen I tot en met VIII is in procenten: 16, 43, 13, 19, 3, 1, 0 en 5.

Gewenst vast personeel

Er was in 1992 op 160 bedrijven behoefte aan 120 part-time en 55 full-time extra vaste arbeidskrachten. De part-timers waren vooral nodig op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en in de opengrondstuinbouw, de full-timers in de opengrondstuinbouw en de glastuinbouw. Zij waren in het algemeen nodig voor alle voorkomende werkzaamheden. Ten aanzien van de opleiding van deze extra arbeidskrachten werd in 80% van de gevallen geen eis gesteld. In zoverre wel een wenselijke opleiding werd genoemd, was dat in 50% van de gevallen een lagere agrarische opleiding en in de overige 50% een middelbare agrarische opleiding.

Niet in alle gevallen waarin extra personeel nodig was, heeft men pogingen gedaan om personeel te werven. Van de circa 85 bedrijven waar men personeel heeft trachten te werven, is dat op 65 bedrijven niet gelukt. Het betreft in hoofdzaak opengronds- en glastuinbouwbedrijven in het WGR-gebied West-Friesland. De oplossing is in de helft van de gevallen gevonden door het inzetten van meer gezinsarbeid en voor het overige door meer gelegenheidsarbeid, meer loonwerk en door overwerk van het personeel.

3.3.3 Arbeidsvoorziening in piekperioden

Iets meer dan de helft van alle bedrijven heeft tijdelijke arbeidskrachten aangetrokken om de arbeidspieken het hoofd te bieden (tabel 3.5). Dit cijfer varieert van 12% in de veehoude-

Tabel 3.5 Percentage bedrijven per bedrijfstype dat in 1992 los personeel en/of gelegenheidswerkers inschakelde

Bedrijfstype	Los personeel	Los personeel + gelegenheidswerkers	Gelegenheidswerkers	Perc. bedr. met tijdelijk pers.
Akkerbouw/gemengd	4	4	40	48
Veehouderij	-	-	12	12
Opengrondstuinbouw	3	10	57	70
Glastuinbouw	7	16	40	63
Bollen (zand)	3	37	60	100
Bollen (klei)	-	30	61	91
Totaal	2	11	38	51

rij tot 100% in de bollenteelt. De meeste bedrijven hebben gelegenheidswerkers ingeschakeld. Het aantal bedrijven, dat alleen los personeel heeft ingeschakeld, is vrij gering. Op 480 bedrijven (12% van alle bedrijven) zijn in 1992 ook nog een of meer stagiaires werkzaam geweest. Het betreft 915 personen die in totaal 13200 dagen op hun stagebedrijf hebben gewerkt.

3.3.3.1 Los personeel

Aantal

Op 515 bedrijven in Noord-Holland-Noord waren in 1992 losse arbeidskrachten werkzaam; in totaal 2.215 personen (tabel 3.6). Bijna allemaal werkten zij in de tuinbouw en voorts grotendeels (72%) op de bloembollenbedrijven. Onder de 2.215 losse arbeidskrachten waren 350 buitenlanders en 375 allochtonen. Van de buitenlanders was 60% werkzaam op bloembollenbedrijven, 35% op opengrondstuinbouwbedrijven en 5% op akkerbouw-/gemengde bedrijven. De allochtonen werkten in meerderheid (72%) op bloembollenbedrijven en de overigen op akkerbouw-/gemengde bedrijven, opengronds- en glastuinbouwbedrijven. De mogelijkheid bestaat dat het aantal losse arbeidskrachten in feite iets kleiner is dan 2.215, omdat er dubbeltelling plaatsheeft wanneer losse arbeidskrachten bij meer dan een land- of tuinbouwbedrijf hebben gewerkt.

Tabel 3.6 Aantal bedrijven met los personeel, procentueel aandeel van deze bedrijven per bedrijfstype en aantal losse arbeidskrachten in 1992

Bedrijfstype	Aantal bedrijven met los personeel	Percentage bedrijven met los personeel	Aantal losse arbeidskrachten *)
Akkerbouw/gemengd	65	8	125
Veehouderij	-	-	-
Opengronds-tuinbouw	90	13	325
Glastuinbouw	65	24	180
Bollen (zand)	175	40	640
Bollen (klei)	120	30	945
Totaal	515	13	2215

*) Mogelijke dubbeltellingen.

In tabel 3.7 is een overzicht gegeven van het aantal arbeidskrachten naar het aantal losse arbeidskrachten per bedrijf. Van de 515 bedrijven met losse arbeidskrachten zijn er 160 die

vijf of meer losse arbeidskrachten in dienst hebben. Op die 160 bedrijven werkt ruim 70% van het totaal aantal losse arbeidskrachten. Ruim twee derde deel van die 160 bedrijven is bloembollenbedrijf. De bloembollenbedrijven in Noord-Holland Noord zijn in grote mate bepalend voor de omvang van het losse arbeidskrachtenbestand.

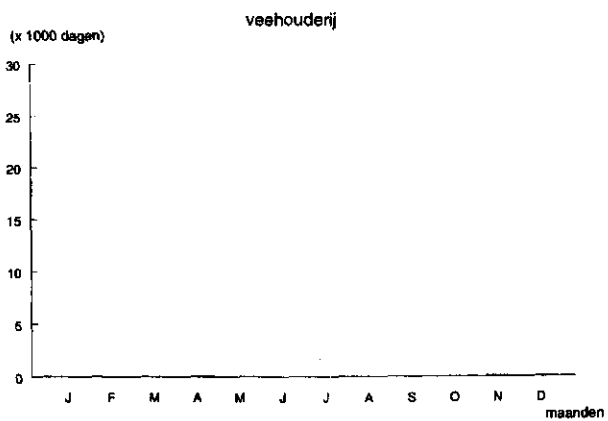
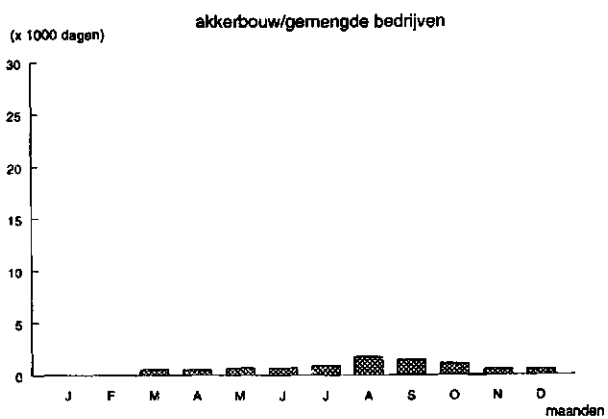
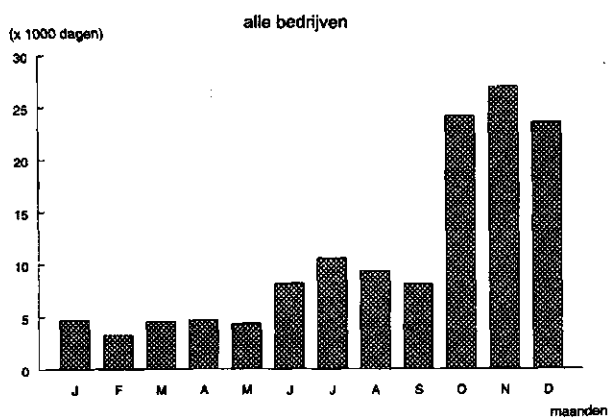
Tabel 3.7 Procentuele verdeling van bedrijven met los personeel naar aantal personeelsleden per bedrijf in 1992

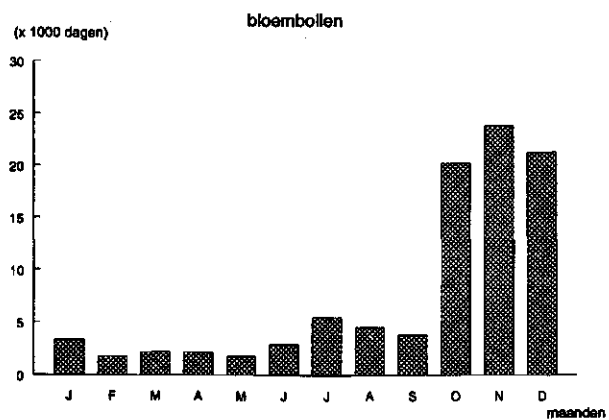
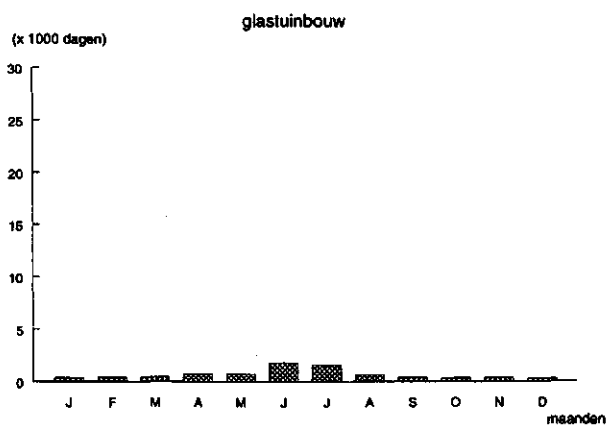
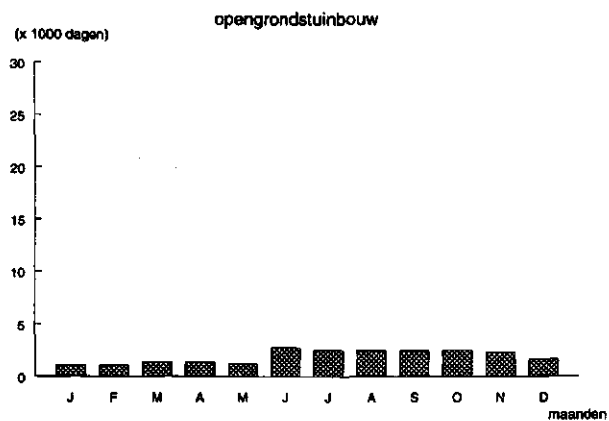
Bedrijfstype	Aantal personeelsleden per bedrijf					Aantal personeelsleden	Aantal bedrijven
	1	2	3-5	5-10	10 en meer		
Akkerbouw/ gemengd	50	-	-	75	-	125	65
Veehouderij	-	-	-	-	-	-	-
Opengronds- tuinbouw	20	20	105	180	-	325	90
Glastuinbouw	30	10	70	20	50	180	65
Bollen (zand)	70	90	60	175	245	640	175
Bollen (klei)	10	50	80	160	645	945	120
Totaal	180	170	315	610	940	2215	-
Aantal bedr.	180	85	90	100	60	-	515

Geslacht en leeftijd

Van de losse arbeidskrachten bestaat 55% uit mannelijke en 45% uit vrouwelijke arbeidskrachten. Voor de onderscheiden bedrijfstypen zijn deze percentages verschillend. Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven is 14% van de losse arbeidskrachten vrouwelijk en in de glastuinbouw 73%. Voor de andere bedrijfstypen liggen de percentages vrouwelijke arbeidskrachten tussen die van de akkerbouw en de glastuinbouw. Voor de opengrondstuinbouw, de bloembollenteelt in het zandgebied en die in het kleigebied zijn de percentages vrouwelijke arbeidskrachten respectievelijk 43, 37 en 53.

Het merendeel (circa 70%) van het los personeel is jonger dan 30 jaar. Slechts 2% is ouder dan 50 jaar. Globaal berekend komt de gemiddelde leeftijd van het los personeel op 30 jaar. Per bedrijfstype zijn er verschillen. In de glastuinbouw is 85% jonger dan 30 jaar en in de opengrondstuinbouw 30%. In de andere sectoren ligt het percentage losse arbeidskrachten dat jonger is dan 30 jaar tussen de beide genoemde uitersten in.

Figuur 3.2 Aantal door losse arbeidskrachten gewerkte dagen naar bedrijfstype in 1992

Arbeidsvolume

De 2.215 losse arbeidskrachten hebben op de 515 bedrijven in totaal 132.300 dagen gewerkt. Dat is gemiddeld 60 dagen per arbeidskracht en bijna 260 dagen per bedrijf. De 350 buitenlandse losse arbeidskrachten hebben in totaal circa 13.000 dagen gewerkt.

Het gemiddeld aantal dagen per arbeidskracht ontloopt elkaar tussen de verschillende bedrijfstypen niet veel. Alleen in de glastuinbouw is het gemiddelde aantal dagen per arbeidskracht wat lager dan in de overige bedrijfstypen. Overigens dient hierbij bedacht te worden dat het hier gehanteerde aantal losse arbeidskrachten wegens dubbeltekening iets hoger kan zijn dan het werkelijke aantal.

Er is tussen de bedrijfstypen wel een aanzienlijk verschil in het aantal gewerkte dagen per bedrijf (tabel 3.8). Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en in de glastuinbouw heeft men gemiddeld ongeveer 130 dagen aan losse arbeid ingezet, in de opengrondstuinbouw en de bollenteelt in het zandgebied ongeveer 230 dagen en in de bollenteelt in het kleigebied 450 dagen. Hierbij speelt ongetwijfeld een rol dat de oogst van de bollen in het kleigebied bewerkelijker is dan die in het zandgebied. Het aantal door het losse personeel gewerkte dagen komt voor ruim 70% voor rekening van de bollenteelt. De akkerbouw-/gemengde bedrijven en de glastuinbouw hebben ieder een aandeel daarin van 6 à 7% en de opengrondstuinbouw is goed voor 17%.

In figuur 3.2 is voor Noord-Holland Noord het aantal mandagen losse arbeid per maand en per bedrijfstype weergegeven. De corresponderende cijfers zijn opgenomen in bijlage 10. Uit de figuur komt duidelijk het relatief grote gebruik van losse ar-

Tabel 3.8 Aantal bedrijven met los personeel naar totaal aantal door los personeel gewerkte dagen per bedrijfstype in 1992

Bedrijfstype	Tot 50 dagen	50 tot 100 dagen	100 tot 200 dagen	200 tot 500 dagen	500 en meer dagen	Dagen per ----- arbkr. bedr.	
Akkerbouw/ gemengd	22	22	21	-	-	70	135
Veehouderij	-	-	-	-	-	-	-
Opengronds- tuinbouw	30	-	30	-	30	67	240
Glastuinbouw	16	22	22	5	-	44	120
Bollen (zand)	42	49	33	33	18	61	225
Bollen (klei)	-	28	28	44	20	57	450
Totaal	110	121	134	82	68	60	255

beid in de bollenteelt naar voren. Naar WGR-gebied zijn in de Noordkop na de bollenteelt de akkerbouw-/gemengde bedrijven de grootste gebruikers van losse arbeid en in West-Friesland de opengrondstuinbouwbedrijven (zie bijlage 10.1 t/m 10.3).

Vaste kern of telkens anderen

De vraag is of er veel wisseling optreedt in het los personeel op de bedrijven. Uit de enquête blijkt dat er sprake is van een grote mate van binding. Op bijna 75% van de bedrijven met losse arbeid zijn het steeds dezelfde losse arbeidskrachten als eerdere jaren (52% van het los personeel). Daarnaast is op 12% van de bedrijven sprake van een min of meer vaste kern van losse arbeidskrachten (28% van het los personeel). Op de overige 14% van de bedrijven gaat het om steeds andere losse arbeidskrachten (20% van het los personeel). Dit beeld geldt in grote lijnen voor alle bedrijfstypen. Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en in de opengrondstuinbouw is de binding iets minder sterk dan bij de andere bedrijfstypen (tabel 3.9).

Tabel 3.9 *Percentage bedrijven naar relatie met losse arbeidskrachten in 1992*

	Akker- bouw/ gemengd	Vee- hou- derij	Open- gronds- tuinb.	Glas- tuin- bouw	Bloem- bollen zand	Bloem- bollen klei	Totaal
Zelfde arb.kr.	66	-	66	84	76	77	74
Soort vaste kern	-	-	-	8	19	15	12
Telkens andere arbeidskrachten	34	-	34	8	5	8	14
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

Planning

Twee derde van het aantal bedrijfshoofden met los personeel maakt een planning voor het benodigde aantal. Dat geldt globaal voor alle bedrijfstypen, behalve voor de akkerbouw-/gemengde bedrijven waar maar een derde van het aantal bedrijfshoofden een dergelijke planning maakt. De bedrijfshoofden die geen planning maken, geven als belangrijkste reden daarvoor op dat het werk-schema vastligt en dat er dus niets hoeft te worden gepland.

Degenen die wel een planning maken, maken ook afspraken met de aan te trekken losse arbeidskrachten. Deze afspraken worden door driekwart van de bedrijfshoofden 1 à 2 maanden van tevoren gemaakt en hebben betrekking op 85 à 90% van het los personeel. Een klein deel van de bedrijfshoofden (5%) maakt negen maanden

tot een jaar van tevoren de nodige afspraken. Daarbij gaat het om 1% van het los personeel.

De duur van het dienstverband van het los personeel is zeer verschillend (tabel 3.10). Globaal genomen heeft twee derde van het aantal losse arbeidskrachten een dienstverband van minder dan drie maanden en een derde een dienstverband van drie maanden of langer. Tussen de bedrijfstypen loopt de duur van het dienstverband van het los personeel uiteen. In de opengrondstuinbouw heeft 65% van het los personeel een dienstverband van meer dan zes maanden, terwijl in de bollenteelt dienstverbanden van langer dan zes maanden relatief weinig voorkomen.

Tabel 3.10 Percentage losse arbeidskrachten naar de duur van het dienstverband in 1992

Duur v.h. dienst- verband	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Open- gronds- tuinbouw	Glas- tuin- bouw	Bloem- bollen zand	Bloem- bollen klei	Totaal
Tot 1 maand	-	-	9	-	11	6	7
1-2 maanden	-	-	4	56	32	8	18
2-3 maanden	71	-	22	-	14	64	39
3-6 maanden	-	-	-	9	30	16	16
6 maanden en meer	29	-	65	35	13	6	20
Totaal	100	-	100	100	100	100	100
Aantal	125	-	325	180	640	945	2215

Opleiding

Van het los personeel heeft volgens opgave van de bedrijfs-
hoofden een klein deel (9%) agrarisch onderwijs (L.A.O. of
M.A.O.) gevolgd. Ook het cursusonderwijs in meestal agrarisch
van inhoud. De grote meerderheid heeft na de lagere school een
niet-agrarische opleiding gevolgd en 10% heeft uitsluitend lager
onderwijs genoten. Bij de overige opleidingen moet vooral worden
gedacht aan huishoudonderwijs en mavo.

Ruim 90% van de bedrijfshoofden acht het niet nodig dat de
losse arbeidskrachten voor het werk dat zij doen een opleiding
gevolgd hebben. Alleen in de bollenteelt acht een kleine 20% van
de bedrijfshoofden een bepaalde opleiding voor het los personeel
gewenst. Van die 20% wenst 4% cursusonderwijs, 12% L.A.S., 2%
M.A.S. en 2% overig onderwijs.

Tabel 3.11 Percentage losse arbeidskrachten naar opleidingsniveau per bedrijfstype

Bedrijfstype	Lager onder- wijs	Cursus- onder- wijs	Lager agrar. onderw.	Middelb. agrar.	Techn. onder- onderw.	Overig	Totaal aantal wijs
Akkerbouw/ gemengd	14	58	-	14	14	-	125
Veehouderij	-	-	-	-	-	-	-
Opengronds- tuinbouw	24	-	6	24	-	46	325
Glastuinbouw	3	-	9	-	-	88	180
Bollen (zand)	12	-	4	-	4	80	640
Bollen (klei)	5	-	3	1	-	91	945
Totaal	10	3	4	5	2	76	2215

Werving, tekort en oplossing

De bedrijven die in 1992 los personeel in dienst hadden of wilden hebben, hebben in beginsel personeel moeten werven. In een aantal gevallen zal werving niet nodig zijn geweest omdat er vaste afspraken waren. Circa 300 bedrijven hebben los personeel geworven, waaronder ruim 200 bloembollenbedrijven. De wegen via welke los personeel is geworven zijn, relaties (familie, vrienden, kennissen en reeds werkenden) en advertenties, waarbij de reeds werkenden het meest genoemd zijn en ook als belangrijkste wervingskanaal worden genoemd. Deze kanalen zijn door 65% van de bedrijfshoofden genoemd. Het bureau Bolwerk, het arbeidsbureau en het uitzendbureau zijn door respectievelijk 9, 8 en 7% van de bedrijfshoofden genoemd. De resterende 11% noemde overige kanalen.

Er zijn in totaal circa 160 bedrijfshoofden die zeggen dat zij in 1992 eigenlijk meer losse arbeidskrachten hadden willen inschakelen. Het zou daarbij gaan om ongeveer 400 personen. Deze opgave is blijkens de antwoorden op de verdere vragen van de enquête niet erg hard. Onder de bedrijven die los personeel hebben geworven zijn er tenslotte 25 (15 opengrondstuinbouwbedrijven en 10 bloembollenbedrijven in het zandgebied, allen gelegen in het WGR-gebied Noordkop), waar men niet of maar ten dele het gewenste aantal losse arbeidskrachten heeft kunnen krijgen. Een groot deel van de bedrijven dat meer los personeel had willen hebben heeft blijkbaar niet geworven. Naar evenredigheid gerekend zou het gewenste aantal extra losse arbeidskrachten neerkomen op 60 à 65.

Van de bedrijven die niet voldoende los personeel konden krijgen, hebben de opengrondstuinbouwbedrijven niet de geschikte mensen kunnen vinden. De bloembollenbedrijven hebben het gewens-

te aantal arbeidskrachten helemaal niet kunnen krijgen. Hoe heeft men dat probleem opgelost? In de meeste gevallen heeft men meer gezinsarbeid ingezet. Ook is er door het aanwezige personeel overgewerkt en heeft men de werkzaamheden in de tijd enigszins kunnen spreiden.

3.3.3.2 Gelegenheidsarbeid

Aantal

Op 1.925 bedrijven, bijna de helft van het totaal aantal bedrijven, is in 1992 41.350 keer een gelegenheidswerker ingeschakeld (tabel 3.12). Het aantal gelegenheidswerkers zal in de praktijk kleiner zijn dan het aantal malen dat een gelegenheidswerker is ingeschakeld, omdat een deel van de gelegenheidswerkers op meer dan een bedrijf kan hebben gewerkt en er dus dubbeltellingen ten aanzien van het aantal personen kunnen voorkomen. In welke mate dit het geval is, is niet bekend. Wanneer in het volgende wordt gesproken over het aantal gelegenheidswerkers, moet daaronder worden verstaan het aantal keren dat een gelegenheidswerker is ingeschakeld.

Tabel 3.12 Aantal bedrijven met gelegenheidswerkers, procentueel aandeel van deze bedrijven en aantal gelegenheidswerkers in 1992

Bedrijfstype	Aantal bedrijven met gelegenheidswerkers	Percentage bedrijven met gelegenheidswerkers	Aantal gelegenheidswerkers *)
Akkerbouw/ gemengd	360	44	2060
Veehouderij	165	12	380
Opengronds- tuinbouw	460	67	5440
Glastuinbouw	150	56	1120
Bollen (zand)	425	97	20500
Bollen (klei)	365	91	11850
Totaal	1925	49	41350

*) Mogelijke dubbeltellingen.

De gegevens in tabel 3.12 laten zien dat vooral in de bollenteelt de inzet aan gelegenheidswerkers groot is. In deze sector werkt bijna 80% van de gelegenheidswerkers. Verder blijkt dat vrijwel alle bloembollenbedrijven gelegenheidswerkers nodig hebben.

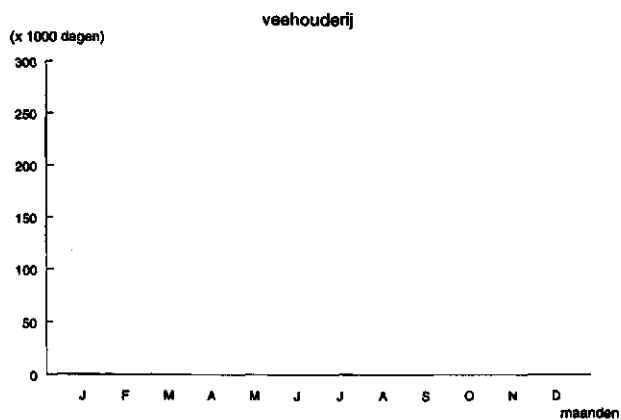
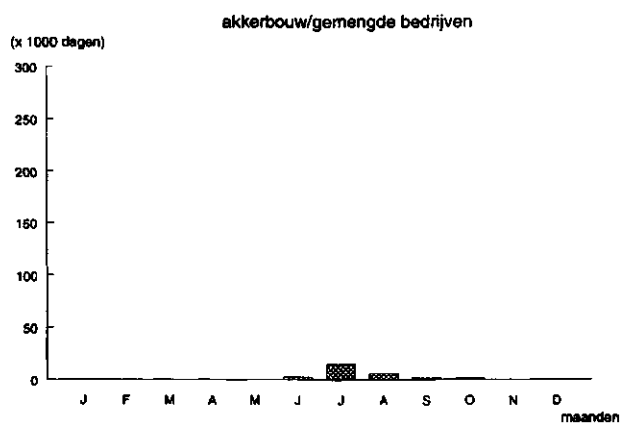
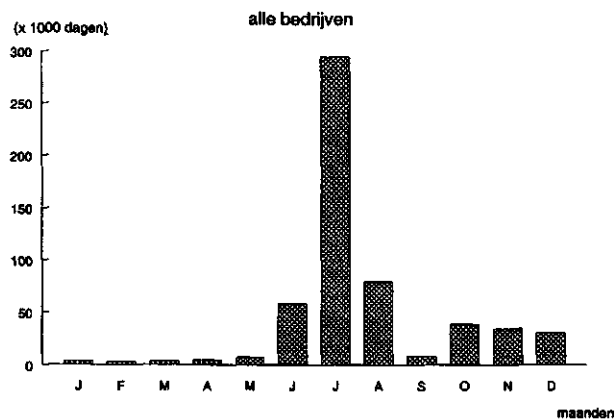
Ook in de opengrondstuinbouw is op een groot deel van de bedrijven behoefte aan gelegenheidswerk. Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en de glastuinbouw is die behoefte betrekkelijk gering en in de veehouderij van geen betekenis. Wel zijn er op de akkerbouw-/gemengde bedrijven betrekkelijk veel bedrijven die gelegenheidswerkers inschakelen. Dat heeft te maken met het gegeven dat onder de akkerbouwbedrijven ook bedrijven zijn opgenomen met een combinatie van akker- en tuinbouwgewassen, een combinatie van bloembollen en akkerbouwmatige tuinbouwgewassen of een combinatie van akkerbouw en veehouderij.

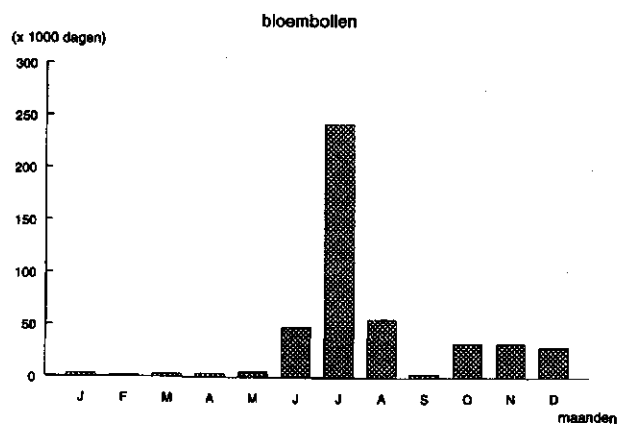
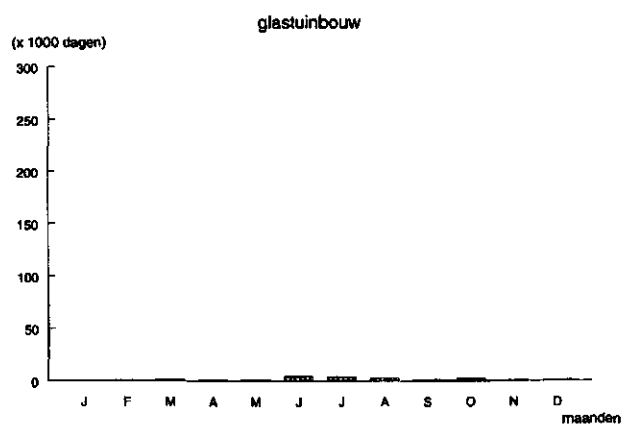
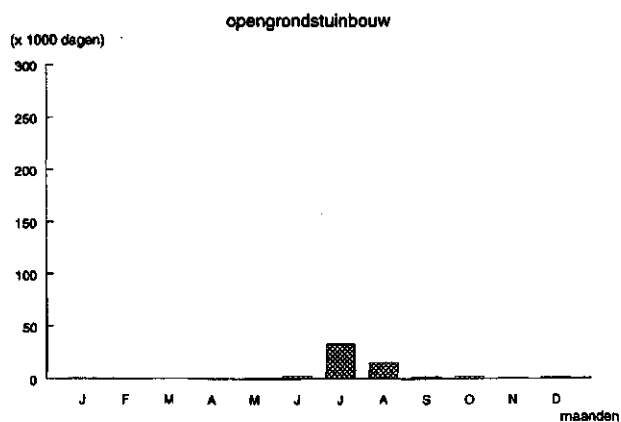
Het gemiddeld aantal ingeschakelde gelegenheidswerkers per bedrijf bedraagt 2 voor de veehouderijbedrijven, 6 en 7 voor de akkerbouw-/gemengde bedrijven en glastuinbouwbedrijven, 12 voor de opengrondstuinbouwbedrijven en respectievelijk 48 en 33 voor de bloembollenbedrijven in het zand- en kleigebied.

Op meer dan de helft (55%) van de bedrijven met gelegenheidswerkers worden 1 tot 10 gelegenheidswerkers ingeschakeld (tabel 3.13). Daaronder vallen alle veehouderijbedrijven, de meeste akkerbouw-/gemengde bedrijven en glastuinbouwbedrijven en het grootste deel van de opengrondstuinbouwbedrijven. Van de bloembollenbedrijven heeft slechts een klein deel (16%) voldoende aan de inschakeling van minder dan 10 gelegenheidswerkers. De bedrijven die 11 tot 25 en 26 tot 50 gelegenheidswerkers inschakelen, maken respectievelijk 21% en 17% uit van alle bedrijven met gelegenheidswerkers. De bedrijven die 50 of meer gelegenheidswerkers inschakelen, maken 8% uit van alle bedrijven met gelegenheidswerkers. Het zijn allemaal bloembollenbedrijven.

Tabel 3.13 Aantal bedrijven dat in 1992 een bepaald aantal gelegenheidswerkers heeft ingeschakeld, per bedrijfstype

Bedrijfstype	Aantal gelegenheidswerkers per bedrijf					Alle bedrijven
	1-10	11-25	26-50	51-100	>100	
Akkerbouw/ gemengd	330	15	15	-	-	360
Veehouderij	165	-	-	-	-	165
Opengronds- tuinbouw	300	100	60	-	-	460
Glastuinbouw	130	10	10	-	-	150
Bollen (zand)	60	140	115	85	25	425
Bollen (klei)	65	135	125	30	10	365
Totaal	1050	400	325	115	35	1925

Figuur 3.3 Aantal door gelegenhedswerkers gewerkte dagen naar bedrijfstype in 1992

Arbeidsvolume

De gelegenheidswerkers hebben in totaal 563.650 dagen gewerkt. Dat is gemiddeld 14 dagen per ingeschakelde gelegenheidswerker. Wat dit betreft zijn er tussen de verschillende bedrijfstypen geen grote verschillen. Alleen in de veehouderij is het aantal gewerkte dagen per gelegenheidswerker relatief gering. Het totaal aantal dagen gelegenheidsarbeid per bedrijf bedraagt 293. Wat betreft dit punt zijn er grote verschillen naar bedrijfstype (tabel 3.14). De inzet per bedrijf is verreweg het grootst in de bloembollensector. Deze sector neemt 80% van het aantal gewerkte dagen voor zijn rekening.

Tabel 3.14 Aantal dagen gelegenheidswerk, aantal dagen per bedrijf en per gelegenheidswerker in 1992

Bedrijfstype	Gewerkte dagen	Aantal dagen per bedrijf	Aantal dagen per ingeschakelde gelegenheidswerker
Akkerbouw/ gemengd	27600	76	13
Veehouderij	1550	9	4
Opengronds- tuinbouw	57200	125	11
Glastuinbouw	21000	137	19
Bollen (zand)	304000	715	15
Bollen (klei)	152300	419	13
Totaal	563650	293	14

Het aantal mandagen gelegenheidswerk per maand is voor Noord-Holland Noord weergegeven in figuur 3.3. Daaruit blijkt dat het merendeel van het gelegenheidswerk in 1992 is ingezet in de drie zomermaanden in de bollenteelt (ruim 60% van het totaal). De grote piek valt in de maand juli. Na een daling in september neemt de vraag naar gelegenheidswerkers weer toe. Dit hangt samen met de oogst van lelies. In de maanden oktober, november en december is er in de bollenteelt weer behoefte aan gelegenheidswerk ten behoeve van de oogst van lelies. In die drie maanden wordt een kleine 20% van het totaal aantal mandagen geleverd. Naar WGR is de bollenteelt in de Noordkop en West-Friesland de grootste gebruiker van gelegenheidswerk (zie bijlage 11.1 t/m 11.3).

Werving

Er zijn rond 300 bedrijfshoofden die alsnog (meer) gelegenhedswerkers hadden willen inschakelen. Het merendeel van hen had in 1992 geen gelegenhedswerkers. In hoeverre zij geworven hebben, is niet duidelijk. Er zijn circa 1.200 bedrijfshoofden die gelegenhedswerkers hebben geworven, waaronder een aantal van de 1.925 bedrijfshoofden die wel gelegenhedswerkers hebben ingeschakeld en mogelijk een aantal bedrijfshoofden die wel geworven hebben maar er niet in geslaagd zijn de nodige mensen te vinden. Van de bollentelers heeft 80 à 85% geworven. Dat hoge percentage zal samenhangen met het grote aantal gelegenhedswerkers dat per bedrijf in de bollenteelt nodig is. In de andere bedrijfstypen is het percentage bedrijfshoofden dat werkers heeft geworven veel geringer. De bedrijfshoofden die niet hebben geworven kunnen afspraken hebben met gelegenhedswerkers en/of gebruik gemaakt hebben van gelegenhedswerkers die zich aanbieden.

Bij het werven van gelegenhedswerkers spelen de relationele kanalen weer een belangrijke rol. Bijna 65% van de bedrijfshoofden werft via familie, vrienden, kennissen en reeds op het bedrijf werkenden. Advertenties worden door 25% van de wervende bedrijfshoofden als kanaal genoemd. Het uitzendbureau, de school, Bolwerk en andere wegen, worden respectievelijk door 3%, 1%, 1% en 6% van de bedrijfshoofden genoemd. De bedrijfshoofden die Bolwerk noemen zijn allen bedrijfshoofd van een akkerbouwbedrijf.

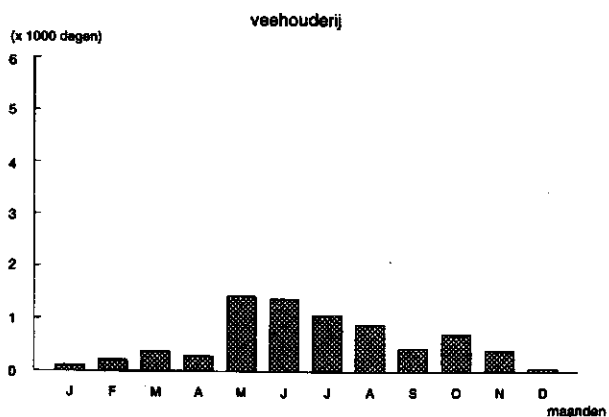
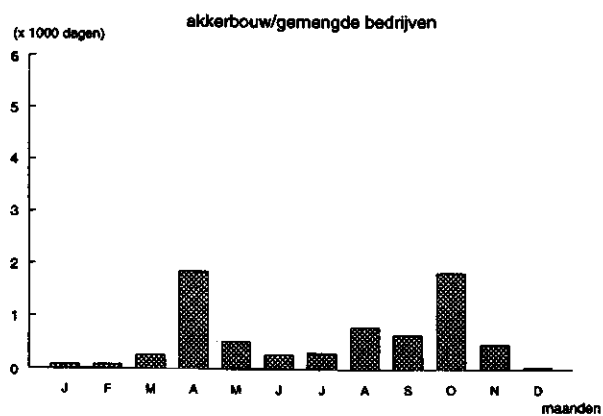
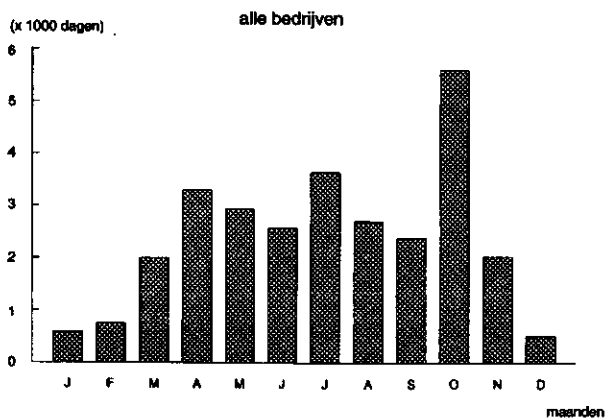
Er zijn ongeveer 150 bedrijfshoofden die er niet in zijn geslaagd het gewenste aantal gelegenhedswerkers te krijgen: globaal genomen 50 op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en in de bollenteelt (zand) en 25 in de veehouderij en bollenteelt (klei). Van deze bedrijfshoofden zijn er 120 gevestigd in het WGR-gebied Noordkop, 10 in het WGR-gebied West-Friesland en 20 in Noord-Kennemerland. De oplossing is in de meeste gevallen gevonden door meer inzet van gezinsarbeid. Andere oplossingen die een enkele keer zijn genoemd, zijn overwerk door het bestaande personeel, spreiding van de werkzaamheden en inschakeling van losse arbeidskrachten.

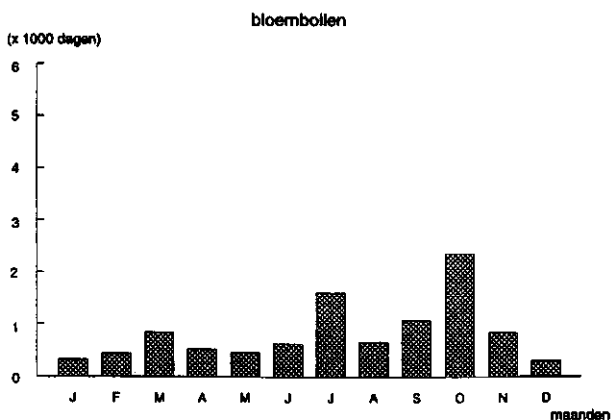
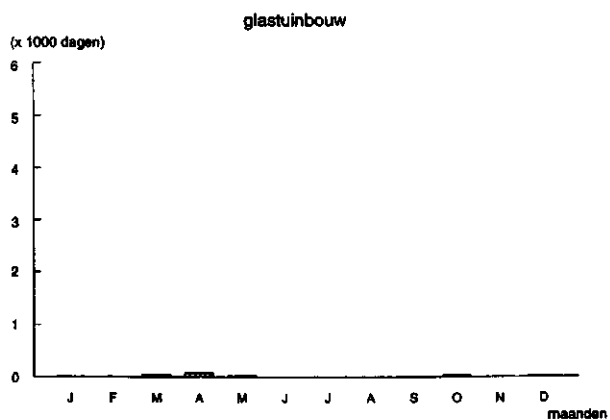
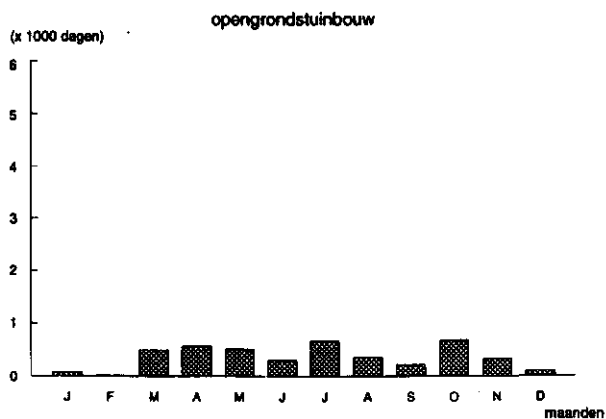
Aan de opleiding van de gelegenhedswerkers worden door de bedrijfshoofden geen eisen gesteld.

3.3.3.3 Inschakelen loonwerkers

Loonwerk met machines

De loonwerker met machines wordt door 90% van alle bedrijfshoofden ingeschakeld: op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en in de veehouderij door vrijwel alle bedrijfshoofden, in de opengrondstuinbouw en de bollenteelt door het overgrote deel van de bedrijfshoofden. In de glastuinbouw wordt in beperkte mate gebruik van het machinale loonwerk.

Figuur 3.4 Aantal door de loonwerker (met machines) gewerkte dagen per bedrijfstype in 1992

Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven wordt de loonwerker het meest ingeschakeld in de maanden april (veldwerk, zaaien en potten) en oktober (oogst). Ook augustus en september zijn vanwege de oogst relatief drukke maanden. In de veehouderij zijn mei en juni de piekmaanden. Dan moet het ruwvoer worden binnengehaald. De opengrondstuinbouw schakelt de loonwerker vaak in in de periode van maart tot en met oktober, overwegend om grondwerkzaamheden uit te voeren. In de bollensector zijn de maanden juli, september en oktober vanwege de oogst en het plantwerk de piekmaanden voor de loonwerker, terwijl november ook relatief druk is.

Voor de loonwerkbedrijven met machines zijn de maanden december, januari en februari betrekkelijk rustige maanden. Van het totaal aantal mandagen maken zij er in die maanden 2 à 3% per maand. Van april tot en met september maken zij maandelijks ongeveer 10% van het totaal aantal mandagen. Oktober is voor hen de drukste maand met bijna 20% van het totaal aantal mandagen. Het totaal aantal mandagen dat de loonwerkers met machines op de land- en tuinbouwbedrijven maken (29.000) komt bij 200 mandagen per man per jaar overeen met ongeveer 145 volledige manjaren.

In figuur 3.4 zijn de gegevens over het aantal mandagen machinaal loonwerk per maand gegeven. Voor de drie WGR-gebieden wordt verwezen naar bijlage 12.1 t/m 12.3.

Tabel 3.14 Percentage bedrijven met machinaal loonwerk en aantal omgerekende volledige werkdagen machinaal loonwerk in 1992

Bedrijfstype	Percentage bedrijven	Aantal dagen
Akkerbouw/gemengd	98	7100
Veehouderij	98	7350
Opengrondstuinbouw	89	4300
Glastuinbouw	38	250
Bollen (zand)	88	7300
Bollen (klei)	85	2700
Totaal	90	29000

Handmatig loonwerk

Handmatig loonwerk (totaal 8.100 dagen) speelt een geringere rol dan machinaal loonwerk (29.000 dagen). Alleen op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en de bloembollenbedrijven in het zandgebied maakt men daarvan gebruik. Op de bloembollenbedrijven worden handmatige loonwerkers ingezet voor de oogst en de oogstverwerking in de maanden september tot en met december. Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven schakelt men handmatig loonwerk in

de periode juli tot en met oktober, eveneens voor werkzaamheden in verband met de oogst.

Tabel 3.15 Percentage bedrijven dat handmatig loonwerk inschakelde en aantal dagen loonwerk in 1992 per bedrijfstype

Bedrijfstype	Percentage bedrijven dat loonwerker inschakelde	Aantal mandagen loonwerk
Akkerbouw/gemengd	4	1450
Veehouderij	-	-
Opengrondstuinbouw	-	-
Glastuinbouw	12	170
Bollen (zand)	6	6400
Bollen (klei)	2	80
Totaal	3	8100

3.4 Conclusies

De arbeidsbehoefte bestaat uit een jaarrond behoefte. Daarnaast is er behoefte aan tijdelijke arbeid in één of meer piekperiodes. De tijd waarin deze piek in de arbeidsbehoefte valt, verschilt per bedrijfstype evenals de omvang van de behoefte aan tijdelijke arbeid. Deze behoefte is voor het totaal van alle bedrijven in Noord-Holland Noord het grootst in de maanden juli en augustus.

Hoe wordt in die arbeidsbehoefte voorzien? Als de aantallen arbeidskrachten worden herleid tot arbeidsjaareenheden (aje), dan worden er door de gezinnen ongeveer 7.450 aje geleverd en door de vreemde arbeidskrachten ongeveer 4750 aje (vaste arbeid 1.455 aje, losse arbeid 590 aje, gelegenheidsarbeid 2.540 aje, loonwerk 165 aje). Het gezin is dus de grootste leverancier van arbeid in de land- en tuinbouw.

Tussen de bedrijfstypen bestaan aanzienlijke verschillen voor wat betreft de verhouding inzet van gezinsarbeid en vreemde arbeid. Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven is deze verhouding 6:1, in de veehouderij 32:1, in de opengrondstuinbouw 2:1, in de glastuinbouw 0,9:1, in de bollenteelt-zand 0,5:1 en in de bollenteelt-klei 0,7:1. Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven en de veehouderij is de gezinsarbeid derhalve overwegend, terwijl in de glastuinbouw en meer nog in de bollenteelt de grootste arbeidsinzet van buiten het gezin komt. In de bollenteelt is met name de arbeidsinbreng van de gelegenheidswerkers bijzonder groot.

Het vast en los personeel heeft voor 90% een opleiding gevolgd na de basisschool. Van de bedrijfshoofden die vast personeel in dienst hebben, zegt twee derde dat voor het werk dat dit vast personeel doet geen bepaalde opleiding nodig is. Ten aanzien van het los personeel acht 90% van de bedrijfshoofden een opleiding niet nodig. Voor zover men wel een opleiding gewenst acht, gaat de voorkeur uit naar een agrarische opleiding. De meeste vaste vreemde arbeidskrachten zijn mannen; van de losse vreemde arbeidskrachten bestaat 55% uit mannen. Ruim 70% van het personeel is jonger dan 30 jaar.

Zowel ten aanzien van vast personeel, los personeel als gelegenheidswerkers zou volgens opgave van de bedrijfshoofden in 1992 behoefte bestaan aan extra mensen. Voor alle drie categorieën zijn bedrijfshoofden er niet in geslaagd voldoende mensen te vinden. Het tekort aan vast personeel deed zich vooral voor in het WGR-gebied West-Friesland, terwijl de tekorten aan los personeel en gelegenheidswerkers zich voordeden in het WGR-gebied Noordkop. In vrijwel alle gevallen is het tekort aan arbeid opgelost door inzet van meer gezinsarbeid, overwerk van het aanwezige personeel en door spreiding van de werkzaamheden. De werving van het personeel in 1992 verliep voornamelijk via familie, vrienden, kennissen, reeds werkzaam personeel en advertenties. Ook andere kanalen als uitzendbureau en arbeidsbureau worden genoemd, maar in zeer beperkte mate.

4. HUIDIGE ARBEIDSBEHOEFTE EN ARBEIDSVOORZIENING OP LOONWERKBEDRIJVEN

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt in paragraaf 4.2 een korte karakteristiek gegeven van de machinale loonwerkbedrijven in Noord-Holland Noord met een agrarische omzet van f 100.000.- of meer per jaar. In paragraaf 4.3 wordt ingegaan op de pieken in de arbeidsbehoefte van de loonwerkbedrijven in de loop van het jaar. Vervolgens wordt in paragraaf 4.4 de arbeidsvoorziening met gezinsarbeid en vreemde arbeid besproken, waarbij wordt ingegaan op arbeidsduur, leeftijd, opleiding en werving van de vreemde arbeidskrachten. In paragraaf 4.5 worden enkele conclusies vermeld.

4.2 Enkele kenmerken van de loonwerkbedrijven

De 51 in het onderzoek betrokken loonwerkbedrijven zijn overwegend (92%) persoonlijke ondernemingen. De grootste helft van die persoonlijke ondernemingen heeft een éénhoofdige leiding. De niet-persoonlijke ondernemingen zijn BV's of NV's.

Alle onderzochte bedrijven verrichten agrarisch loonwerk. De meeste bedrijven hebben daarnaast nog andere werkzaamheden. Van alle bedrijven beperkt 27% zich tot agrarisch loonwerk, 29% doet ook cultuurtechnisch werk, 18% heeft naast het agrarisch loonwerk nog een agrarisch bedrijf en de resterende 25% heeft naast het agrarisch loonwerk in het algemeen meerdere activiteiten zoals niet-agrarisch loonwerk en/of cultuurtechnisch werk en/of een agrarisch bedrijf en/of verhuur van machines. Zeer gemengde bedrijven dus.

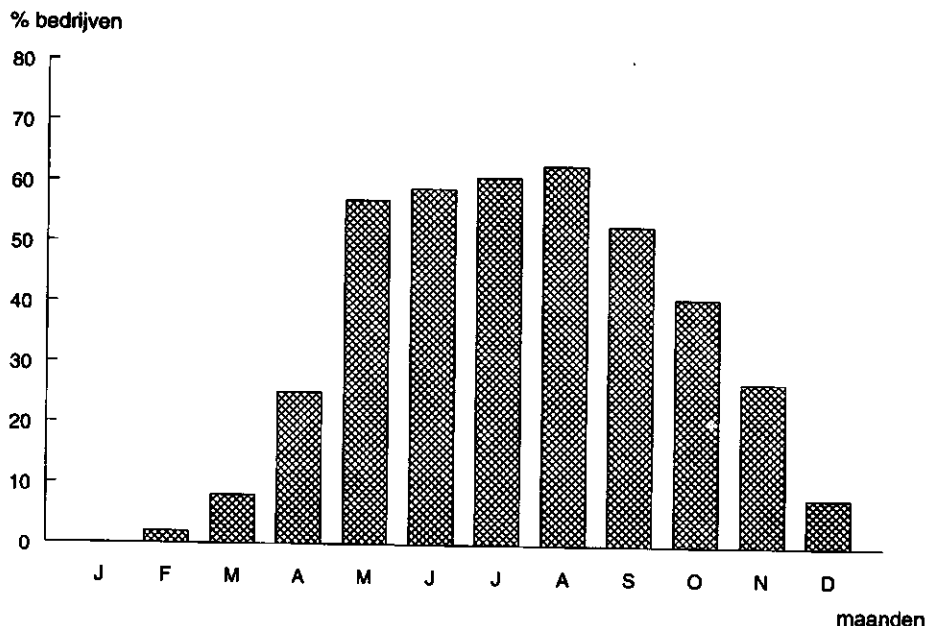
Ruim de helft van de bedrijven verricht alleen loonwerk voor de akkerbouw en de weidebouw. Iets minder dan een kwart van de bedrijven is alleen gericht op de tuinbouw en ruim een kwart voert loonwerk uit in alle sectoren van de land- en tuinbouw.

Wat betreft de arbeidsbezetting van de loonwerkbedrijven heeft 12% alleen gezinsarbeid, 25% gezinsarbeid en tijdelijk personeel, 10% gezinsarbeid en vast personeel en de meerderheid, 53%, gezinsarbeid en vast personeel en tijdelijk personeel.

4.3 Arbeidsbehoefte

In figuur 4.1 is weergegeven hoeveel procent van de bedrijven een bepaalde maand als maand met een arbeidspiek beschouwt.

De maanden mei tot en met september zijn voor circa 55% van de bedrijven piekmaanden. Er zijn maar weinig bedrijven die ook

Figuur 4.1 Percentage loonwerkbedrijven met piekmaanden in 1992

in de maanden december tot en met maart een arbeidspiek hebben. Twaalf procent van de bedrijfshoofden zegt geen maanden met een arbeidspiek te hebben.

De arbeidspiek in de maanden mei tot en met september heeft vooral te maken met werkzaamheden in de weidebouw (ruwvoerwinning) en de akkerbouw (oogstwerkzaamheden). In de maanden juni tot en met augustus is er ook veel vraag naar loonwerk vanuit de bollenteelt (oogstwerkzaamheden).

4.4 Arbeidsvoorziening en knelpunten

Gezinsarbeid

Op alle loonwerkbedrijven wordt in de arbeidsbehoefte voorzien door onder andere gezinsarbeid. In totaal zijn op de 51 onderzochte bedrijven ruim 150 gezinsleden werkzaam: de bedrijfshoofden (93) vrijwel allemaal full-time evenals de meewerkende zonen (13). De meewerkende echtgenotes (38), dochters (2) en overige familieleden (5) zijn in het algemeen part-time op het bedrijf werkzaam, maar meestal wel gedurende het hele jaar.

Wat de aard van de werkzaamheden betreft, voeren de bedrijfshoofden in het algemeen alle voorkomende werkzaamheden uit. Ingeval er meerdere bedrijfshoofden zijn is er vaak sprake

van een taakverdeling. Van de meewerkende echtgenotes houdt 97% zich bezig met administratie, personeel, verzorgen van contacten en organisatorische zaken. Van deze echtgenotes zorgt ruim 20% ook voor schoonmaken en wassen. Voorts hebben enkele van hen nog een taak op het landbouwbedrijf. De meewerkende kinderen doen in het algemeen alle voorkomende werkzaamheden, terwijl de overige meewerkende familieleden zich vaak beperken tot enkele werkzaamheden.

Vast personeel

Op 32 van de 51 loonwerkbedrijven bedrijven was in 1992 vast personeel in dienst. In totaal gaat het om 138 vaste personeelsleden die vrijwel allen full-time werkzaam waren, en vrijwel allemaal van het mannelijke geslacht. De gemiddelde leeftijd bedroeg ongeveer 31 à 32 jaar. Meer dan de helft is jonger dan 30 jaar en slechts 6% is ouder dan 50 jaar. Ten opzichte van 1991 zijn er 7 vaste personeelsleden bijgekomen, als saldo van 11 togetreden en 4 uitgetreden personen. De werving van de nieuwe arbeidskrachten verliep behoudens een enkele uitzondering probleemloos.

Van al het vaste personeel heeft 90% een opleiding gevolgd na de basisschool. Zo heeft 40% een technische opleiding gevolgd en 25% de lagere agrarische school. De door de bedrijfshoofden gewenste opleiding van hun vast personeel gaat veel minder ver; 21 (66%) van de 32 bedrijfshoofden met vast personeel vinden een verdere opleiding niet nodig. Voor zover een verdere opleiding wel wenselijk wordt geacht gaat de voorkeur uit naar een technische opleiding en in mindere mate naar een agrarische opleiding.

De taken van het vaste personeel omvatten op 90% van de bedrijven alle voorkomende werkzaamheden. In enkele gevallen is het werk van het vaste personeel beperkt tot onderhoudswerk of specialistisch werk.

Los personeel

Op 36 van de 51 loonwerkbedrijven was in 1992 los personeel werkzaam; in totaal 153 mannen (geen vrouwen). De gemiddelde leeftijd was ongeveer 28 jaar en 75% van deze mannen was jonger dan 30 jaar.

De meesten (68%) hadden een dienstverband van 6 maanden of langer. Voor de andere 32% varieerde het dienstverband van 1 tot 6 maanden. Op een enkele uitzondering na werkten zij allen full-time.

In totaal maakten zij 22.400 arbeidsdagen, gemiddeld 145 dagen per man. De maanden waarin de meeste mandagen door het los personeel wordt gewerkt zijn de maanden mei tot en met november.

Op bijna 90% van de bedrijven komen jaarlijks dezelfde losse personeelsleden terug of zij vormen daar een soort vaste kern. In samenhang daarmee wordt de aanstelling van los personeel maar in beperkte mate gepland. Van de 36 bedrijven zijn er

zes die van te voren afspraken maken met de losse arbeidskrachten. Degenen die geen planning maken zeggen dat het werkschema vaststaat, zodat er niet gepland hoeft te worden, ofwel men zegt dat het werk niet te plannen is.

Vrijwel alle (97%) losse arbeidskrachten hebben een opleiding gevolgd na de basisschool: 44% heeft een technische opleiding gevolgd, 27% een agrarische en de rest een anders soortige opleiding. Volgens de meeste bedrijfshoofden (78%) is voor het werk dat het losse personeel uitvoert geen opleiding nodig. Voor zover men wel een opleiding wenselijk acht, gaat de voorkeur uit naar een technische opleiding.

Er zijn 7 bedrijfshoofden die in 1992 meer los personeel hadden willen aantrekken dan waarover zij beschikten. Daarvan zijn er drie die daar niet in zijn geslaagd. Extra personeel was niet te krijgen. Het probleem is opgelost door extra inzet van gezinsarbeid en door overwerk van het zittende personeel. De kanalen die gebruikt worden om los personeel te werven zijn overwegend de relationele kanalen: familie, kennissen en reeds werkenden. Ook via advertenties wordt geworven en via het uitzendbureau, maar niet via het arbeidsbureau.

De losse arbeidskrachten worden over het algemeen ingezet voor alle voorkomende werkzaamheden. In de maanden mei tot en met oktober komt het op een aantal bedrijven voor dat losse arbeid voor een beperkt aantal werkzaamheden wordt ingezet, waarbij het dan meestal om oogstwerkzaamheden gaat.

Op de loonwerkbedrijven werken vrijwel geen buitenlandse of allochtone arbeidskrachten.

Gelegenheidswerkers

Op 12 loonwerkbedrijven zijn in 1992 in totaal 85 gelegenheidswerkers aangetrokken. Het aantal mandagen van deze arbeidskrachten bedroeg 1,860, dat is gemiddeld 22 dagen per persoon. De gelegenheidswerkers zijn vooral ingezet in de maanden juli, augustus en november. De werkzaamheden betroffen oogstwerkzaamheden. In veel gevallen zijn de gelegenheidswerkers ingezet op het eigen agrarische bedrijf. Problemen met de werving van gelegenheidswerkers hebben zich niet voorgedaan.

Stagiaires

Er zijn 11 loonwerkbedrijven waar in 1992 een of meer stagiaires gewerkt hebben. Het betreft 18 stagiaires die samen 280 dagen hebben gewerkt.

4.5 Conclusies

De arbeidsvoorziening op loonwerkbedrijven bestaat het hele jaar door uit een vaste kern van ongeveer 150 gezinsleden en 140 vaste personeelsleden. In de drukke perioden en piekmaanden, de

periode van half april tot half november, wordt deze vaste kern aangevuld met 150 losse arbeidskrachten en 85 gelegenheidswerkers.

Het vaste en losse personeel is betrekkelijk jong. Vrijwel allemaal hebben zij na de basisschool een verdere opleiding gevolgd. Voor de meeste bedrijfshoofden hoeft dat echter niet. Wel wordt "motivatie" van de werknemer belangrijk geacht en het hebben van "machine-gevoel". De bedrijfshoofden die een opleiding voor hun personeel wel belangrijk vonden, hadden een voorkeur voor een technische opleiding.

De werving van vast en los personeel levert in het algemeen geen problemen op. De meeste losse arbeidskrachten hebben een binding met het bedrijf waar ze werken, omdat zij daar jaarlijks terugkomen. De betekenis van gelegenheidswerkers voor de loonwerkbedrijven is uiterst gering.

5. VERWACHTE ARBEIDSBEHOEFTE EN ARBEIDSVOORZIENING IN 1993 EN 1994

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de voor de jaren 1993 en 1994 volgens de bedrijfshoofden van de land- en tuinbouwbedrijven en van de loonwerkbedrijven te verwachten veranderingen in de arbeidsbehoefte besproken. Dit betreft zowel de jaarrond als de tijdelijke arbeidsbehoefte. Uit de enquête blijkt dat de bedrijfshoofden uiteenlopende toekomstverwachtingen hebben ten aanzien van de arbeidsbehoefte op hun bedrijf. Er zijn groeiende bedrijven met een toenemende arbeidsbehoefte en er zijn krimpende bedrijven met een afnemende arbeidsbehoefte. Het grootste deel van de bedrijfshoofden verwacht geen verandering in de arbeidsbehoefte. Een klein deel weet het nog niet.

De resultaten van de enquête worden voor deze groepen bedrijven afzonderlijk besproken, waarbij de groep die het nog niet weet wordt ingedeeld bij de bedrijven waar de arbeidsbehoefte niet verandert. In paragraaf 5.2 worden de verwachte ontwikkelingen in de arbeidsbehoefte voor alle bedrijven aangegeven. Daarna wordt in paragraaf 5.3 ingegaan op de bedrijven met gelijkblijvende arbeidsbehoefte, waarbij tevens de bedrijven worden meegenomen waarvan het bedrijfshoofd nog niet weet of de arbeidsbehoefte verandert. In de paragrafen 5.4 en 5.5 komen achtereenvolgens de bedrijven aan de orde die een toenemende arbeidsbehoefte dan wel een afnemende arbeidsbehoefte verwachten. In paragraaf 5.6 worden de resultaten van het voorgaande samengevat en in paragraaf 5.7 wordt ingegaan op de wenselijke opleiding en de werving van het extra aan te trekken personeel.

5.2 Ontwikkelingen in de arbeidsbehoefte

Er kunnen diverse oorzaken zijn voor verandering van de arbeidsbehoefte. De samenstelling van het produktiepakket kan veranderen door de introductie van andere teelten of door intensivering dan wel extensivering van de produktie. Het bedrijf kan vergroot of verkleind worden, de mate van mechanisatie kan veranderen en ook de mate waarin de loonwerker wordt ingeschakeld. Al deze factoren blijken een rol te spelen bij de verwachte arbeidsbehoefte voor de komende twee jaren.

Het merendeel, 75 %, van de bedrijfshoofden (zie tabel 5.1) verwacht geen verandering in de arbeidsbehoefte. Dit percentage is wat hoger bij de akkerbouw-/gemengde bedrijven, de veehouderij- en de opengrondstuinbouwbedrijven en wat lager bij de glastuinbouw- en de bloembollenbedrijven. Vooral onder de bedrijfshoofden van de bloembollenbedrijven in het kleigebied zijn er relatief weinig die geen verandering verwachten in de arbeidsbe-

Tabel 5.1 Percentage bedrijfshoofden naar de voor 1993/1994
verwachte verandering in de arbeidsbehoefte per be-
drijfstype

Bedrijfstype	Gelijke arbeids- behoefte	Toename arbeids- behoefte	Afname arbeids- behoefte	Weet het niet	Totaal (aantal)
Akkerbouw/ gemengd	79	16	3	2	100 (824)
Veehouderij	85	-	6	9	100(1321)
Opengronds- tuintbouw	79	12	6	3	100 (679)
Glastuintbouw	63	14	6	17	100 (270)
Bollen (zand)	69	13	18	-	100 (438)
Bollen (klei)	44	24	31	1	100 (400)
Totaal land- en tuintbouwbedr.	75	11	9	5	100(3932)
Totaal loon- werkbedrijven	65	15	12	8	100 (51)

hoefte. Voorts zijn er meer bedrijfshoofden die een toename dan die een afname van de arbeidsbehoefte verwachten. Echter in de veehouderij en in de bloembollenteelt, zowel in het zandgebied als in het kleigebied, zijn meer bedrijven die een afname van de arbeidsbehoefte verwachten. In de veehouderij hangt dat samen met een krimpende rundveestapel en in de bollenteelt met de mechanisatie van het pellen en de invoering van de nettenteelt in het kleigebied. Een kleine groep bedrijfshoofden (5%) weet nog niet wat zij ten aanzien van de arbeidsbehoefte moet verwachten. Opvallend is dat dit percentage bedrijfshoofden tamelijk hoog is in de glastuintbouw.

In tabel 5.2 is een relatie gelegd tussen de verwachte verandering in de arbeidsbehoefte en de omvang van de bedrijven. Enkele opvallende gegevens in deze tabel zijn het relatief hoge percentage bedrijven met een verwachte afnemende arbeidsbehoefte in de klasse 20 tot 40 nge; in de klasse 70 tot 150 nge het hoge percentage bedrijven met een gelijkblijvende arbeidsbehoefte en het zeer lage percentage bedrijven waar men nog niet weet of de arbeidsbehoefte verandert; de hoge mate van verwachte veranderingen in de arbeidsbehoefte op de bedrijven groter dan 150 nge. In de volgende paragrafen wordt nader op de mogelijke achtergronden ingegaan.

Onder de bedrijfshoofden van loonwerkbedrijven zijn er wat meer die verandering in arbeidsbehoefte verwachten dan gemiddeld onder de bedrijfshoofden van land- en tuintbouwbedrijven (zie tabel 5.1). Bijna twee derde deel van hen verwacht geen verandering.

Tabel 5.2 Percentage bedrijven naar de voor 1993/1994 verwachte verandering in de arbeidsbehoefte per omvangsklasse

Omvangs- klasse in nge	Gelijke arbeids- behoefte	Toename arbeids- behoefte	Afname arbeids- behoefte	Weet het niet	Totaal (aantal)
20 - 40	77	2	14	7	100 (1028)
40 - 70	73	13	5	9	100 (1184)
70 - 100	88	7	5	0	100 (712)
100 - 150	87	11	2	-	100 (473)
150 - 200	44	26	23	7	100 (181)
200 en meer	50	26	17	7	100 (354)
Totaal	75	11	9	5	100 (3932)

5.3 Bedrijven met gelijkblijvende arbeidsbehoefte

Op 75% van de bedrijven zal naar verwachting van het bedrijfshoofd de arbeidsbehoefte niet veranderen. Dat wil niet zeggen dat er op die bedrijven geen verschuivingen kunnen plaatshebben tussen de verschillende categorieën arbeidskrachten, bijvoorbeeld vervanging van gezinsarbeid door losse arbeid. Dergelijke verschuivingen treden inderdaad op, maar op het gros van deze bedrijven blijft de arbeidsbezetting ongewijzigd.

Op 81% van de bedrijven met een gelijkblijvende arbeidsbehoefte wordt geen verandering van de inzet van gezinsarbeid verwacht. 10% van de bedrijfshoofden van deze bedrijven verwacht een kleinere inzet van gezinsarbeid, 4% verwacht een grotere inzet en voor 5% van deze bedrijfshoofden staat de inzet van gezinsarbeid nog niet vast. De redenen voor de verwachte verandering kunnen te maken hebben met leeftijd, gezondheidssituatie, aanvangen of beëindigen van opleiding van kinderen en dergelijke.

Wanneer op de bedrijven met gelijkblijvende arbeidsbehoefte de inzet van de gezinsarbeid kleiner of groter wordt, zal arbeid van anderen dan gezinsleden extra nodig zijn of vrijkomen. Dat blijkt ook zo te zijn. Aan vaste arbeidskrachten zullen er enerzijds 55 meer en anderzijds 45 minder nodig zijn; aan losse arbeidskrachten 120 meer en 20 minder; aan gelegenheidswerkers 70 meer en 280 minder. Per saldo zijn er op de bedrijven met een gelijkblijvende arbeidsbehoefte naar verwachting 10 vaste arbeidskrachten meer nodig, 100 losse arbeidskrachten meer en 210 gelegenheidswerkers minder. Ook zal er naar verwachting meer gebruik worden gemaakt van loonwerk met machines; 13% van de bedrijfshoofden uit deze groep bedrijven geeft dat aan, overwegend veehouders, in mindere mate akkerbouwers en opengrondstuinders en enkele bollentelers. Er is ook een deel van de bedrijfshoofden (4%) dat minder gebruik van machinaal loonwerk voorziet.

Meer gebruik van handmatig loonwerk wordt door enkele glastuinders genoemd.

Op de bedrijven waar het bedrijfshoofd nog niet weet of zijn arbeidsbehoefte in de komende twee jaar zal veranderen, worden vrijwel geen veranderingen in het aantal arbeidskrachten voorzien. Er zijn enkele veehouders die minder inzet van loonwerk verwachten en enkele glastuinders die wat meer vast personeel nodig denken te hebben, doch kwantitatief heeft dat weinig te betekenen. In feite zijn het bedrijven met gelijkblijvende arbeidsbehoefte.

Voor de loonwerkbetriebe, waar men geen verandering in de arbeidsbehoefte verwacht of waar men dat niet weet (73% van het totaal aantal bedrijven) geldt ook dat er vrijwel niets verandert in het aantal arbeidskrachten.

5.4 Bedrijven met een toenemende arbeidsbehoefte

Op ruim 400 bedrijven verwacht het bedrijfshoofd een toename van de arbeidsbehoefte. Daaronder zijn geen veehouderijbedrijven, hetgeen begrijpelijk is gezien de melkquotering en de beperkingen voor uitbreiding van de intensieve veehouderij. Het gaat globaal om 130 akkerbouw-/gemengde bedrijven, 80 opengrondstuinbouwbedrijven, 40 glastuinbouwbedrijven, 55 bloembollenbedrijven in het zandgebied en 95 bloembollenbedrijven in het kleigebied.

De meest genoemde reden voor de toename van de arbeidsbehoefte is vergroting van het bedrijf. Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven wordt intensivering het meest genoemd, hetgeen waarschijnlijk inhoudt dat er arbeidsintensievere gewassen worden

Tabel 5.3 Percentage bedrijfshoofden naar reden van de verwachte toename van de totale arbeidsbehoefte in de jaren 1993 en 1994 per bedrijfstype

Bedrijfstype	Vergroting bedrijf	Intensivering	Nieuwe/ andere teelten	Anders	Totaal
Akkerbouw/ gemengd	21	57	11	11	100
Veehouderij	-	-	-	-	-
Opengrondstuinbouw	88	-	-	12	100
Glastuinbouw	34	55	-	11	100
Bollen (zand)	60	40	-	-	100
Bollen (klei)	54	23	-	23	100
Totaal	49	35	4	12	100

geteeld. Ook in de glastuinbouw is meer sprake van intensivering dan van bedrijfsvergroting. In de opengrondstuinbouw en de bollenteelt overweegt bedrijfsvergroting door meer grond in gebruik te nemen.

In de toenemende arbeidsbehoefte denkt men in de land- en tuinbouw te voorzien door een grotere inzet van gezinsarbeid, door meer personeel in dienst te nemen en door meer in loonwerk te laten uitvoeren.

Ongeveer een vierde van de bedrijfshoofden wil meer gezinsarbeid inzetten. Ten aanzien van de behoefte aan vreemd personeel blijkt uit de gegevens dat circa 20% van de bedrijfshoofden meer vast personeel wil aanstellen, een kleine 30% denkt aan meer losse arbeidskrachten en 55% van de bedrijfshoofden wil meer gelegenheidswerkers inschakelen. Meer machinaal loonwerk wordt door 19% van de bedrijfshoofden genoemd, minder loonwerk door 9% van de bedrijfshoofden, terwijl een aantal akkerbouwers aangeeft meer gebruik te willen maken van handmatig loonwerk.

Het aantal vaste personeelsleden dat men extra wil aantrekken in de land- en tuinbouw bedraagt 100, het aantal losse personeelsleden 225 en het aantal gelegenheidswerkers 760.

Er is onder de bedrijven, die een toenemende arbeidsbehoefte verwachten, een aantal dat van de categorieën los personeel en gelegenheidswerkers minder mensen nodig heeft. Het betreft 15 losse arbeidskrachten en 275 gelegenheidswerkers. Waarschijnlijk worden deze arbeidskrachten vervangen door arbeidskrachten met een langer dienstverband. Per saldo zijn er van de losse arbeidskrachten en van de gelegenheidswerkers respectievelijk 210 en 485 extra nodig op de bedrijven die een grotere arbeidsbehoefte verwachten.

Van de loonwerkbedrijven zijn er acht die een toename van de arbeidsbehoefte verwachten. De meesten geven als reden op dat het niet-agrarisch loonwerk zal toenemen en enkelen denken dat het werk per klant zal toenemen, waarbij onder meer wordt gedacht aan een verdere mechanisatie van de bollenoogst.

De loonwerkbedrijven, die meer arbeid nodig denken te hebben, willen overwegend extra vast en los personeel inschakelen. Gezinsarbeid en gelegenheidsarbeid zijn waarschijnlijk minder geëigend voor loonwerkbedrijven om als bron van aanvullende arbeid te dienen.

Op de loonwerkbedrijven komt de behoefte aan extra personeel neer op vijf vaste en vijf losse personeelsleden.

5.5 Bedrijven met een afnemende arbeidsbehoefte

Er zijn 355 bedrijfshoofden in de land- en tuinbouw die denken in de komende twee jaar met minder arbeid op hun bedrijf toe te kunnen. Daaronder zijn 30 akkerbouwers, 75 veehouders, 40 opengrondstuinders, 15 glastuinders, 75 bollentelers in het zandgebied en 120 bollentelers in het kleigebied.

Het meest genoemde argument voor de verwachte mindere behoefte aan arbeid is de mechanisatie, welk argument vooral wordt genoemd door de bollentelers. De in ontwikkeling zijnde mogelijkheden voor verdere mechanisatie van de oogst en van de verwerking van bloembollen spelen daarbij een rol. Verkleining van het bedrijf, opheffing en afbouwen van het bedrijf vormen samen een tweede overwegend argument voor de mindere arbeidsbehoefte. De bedrijven die een afnemende arbeidsbehoefte verwachten zijn over het algemeen kleinere bedrijven. De bedrijfshoofden met een afnemende arbeidsbehoefte verwachten dat zij in de komende twee jaar 25 vaste personeelsleden en 1435 gelegenheidswerkers minder nodig zullen hebben. Er is in deze groep ook een aantal bedrijfshoofden, dat wegens de afname van de gezinsarbeid en mogelijk ter gedeeltelijke vervanging van de arbeidskrachten die men niet meer nodig heeft, personeel wil aantrekken. Uit de gegevens blijkt dat deze bedrijfshoofden 25 vaste en 20 losse personeelsleden benevens 115 gelegenheidswerkers extra willen aantrekken. Per saldo zou door de bedrijfshoofden van de bedrijven met een afnemende arbeidsbehoefte een aantal van 20 losse personeelsleden méér en 1320 gelegenheidswerkers minder nodig worden geacht.

Meer gebruik van machinaal loonwerk wordt door 20% van de bedrijfshoofden voorzien en 5% voorziet minder gebruik.

Tabel 5.4 Percentage bedrijfshoofden naar reden van de verwachte afname van de totale arbeidsbehoefte in de jaren 1993 en 1994 per bedrijfstype

Bedrijfstype	Verkleining bedrijf	Opheffing bedrijf	Extensivering	Meer mechanisatie	Afbouwen bedrijf	Totaal
Akkerbouw/ gemengd	50	-	50	-	-	100
Veehouderij	-	66	-	34	-	100
Opengronds- tuinbouw	27	-	27	19	27	100
Glastuinbouw	-	-	67	-	33	100
Bollen (zand)	7	13	-	80	-	100
Bollen (klei)	-	-	9	78	13	100
Totaal	8	17	13	53	9	100

Op de loonwerkbedrijven zijn naar verwachting in de komende twee jaar vijf losse personeelsleden en tien gelegenheidswerkers minder nodig.

5.6 Alle bedrijven

In de tabellen 5.5 t/m 5.7 zijn de resultaten van de voorgaande paragrafen samengevat. In tabel 5.5 is aangegeven hoeveel vreemde arbeidskrachten minder nodig worden geacht. Daarbij zijn de land- en tuinbouwbedrijven met een kleinere, grotere of gelijkblijvende arbeidsbehoefte samengevoegd. In totaal zullen naar verwachting op de agrarische- en loonwerkbedrijven 70 vaste en 40 losse arbeidskrachten minder nodig zijn benevens 2000 gelegenheidswerkers.

Tabel 5.5 De door de bedrijfshoofden verwachte afname van het aantal vreemde arbeidskrachten per bedrijfstype in de periode 1993-1994

Bedrijfstype	Aantal vaste arbeidskrachten	Aantal losse arbeidskrachten	Aantal gelegenheidswerkers
Akkerbouw/ gemengd	-	-	40
Veehouderij	25	-	-
Opengronds- tuinbouw	5	-	105
Glastuinbouw	10	15	70
Bollen (zand)	20	20	305
Bollen (klei)	10	-	1470
Totaal	70	35	1990
Loonwerkbedr.	-	5	10

De behoefte aan meer arbeidskrachten op de drie groepen agrarische bedrijven en de loonwerkbedrijven samen is weergegeven in tabel 5.6. De behoefte bedraagt 185 vaste en 370 losse arbeidskrachten en 945 gelegenheidswerkers. In tabel 5.7 is het saldo van de verwachte afname en toename van het aantal arbeidskrachten weergegeven.

De 110 vaste arbeidskrachten die per saldo naar verwachting in de komende twee jaar extra nodig zijn, maken 7% uit van het aantal vaste arbeidskrachten in 1992 op de onderzochte bedrijven (tabel 5.7). Opmerkelijk is dat in de veehouderij met de verwachte afname van 25 vaste arbeidskrachten alle vaste arbeidskrachten in de veehouderij weg zijn (zie tabel 3.2). De toename van het aantal vaste arbeidskrachten in de opengrondstuinbouw is met 22% relatief groot. Ook op de bollenbedrijven in het kleigebied wordt een relatief grote (17%) toename van het aantal vaste arbeidskrachten verwacht. De toename in de glastuinbouw bedraagt 6%.

Tabel 5.6 De door de bedrijfshoofden verwachte toename van het aantal vreemde arbeidskrachten per bedrijfstype in de periode 1993-1994

Bedrijfstype	Aantal vaste arbeidskrachten	Aantal losse arbeidskrachten	Aantal gelegenheidswerkers
Akkerbouw/gemengd	-	135	300
Veehouderij	-	-	-
Opengrondstuinbouw	70	70	55
Glastuinbouw	40	35	85
Bollen (zand)	15	80	220
Bollen (klei)	55	45	285
Totaal	180	365	945
Loonwerkbedrijf	5	5	-

Het aantal losse arbeidskrachten op de onderzochte bedrijven zal naar verwachting toenemen met 15% ten opzichte van het aantal in 1992 (tabel 5.7). Hier is de toename met 108% op de akkerbouw-/gemengde bedrijven opmerkelijk (zie tabel 3.5). Ook in de opengrondstuinbouw is de toename van het aantal losse arbeidskrachten (21%) relatief groot. In de andere sectoren bedraagt de verwachte toename 5 à 10%.

Het aantal gelegenheidswerkers zal naar verwachting op de onderzochte bedrijven per saldo met 2,5% afnemen ten opzichte van het aantal in 1992 (tabel 5.7). Op de akkerbouw-/gemengde bedrijven wordt echter een toename van 13% voorzien. De verwach-

Tabel 5.7 De door de bedrijfshoofden per saldo verwachte verandering van het aantal vreemde arbeidskrachten per bedrijfstype in de periode 1993-1994

Bedrijfstype	Aantal vaste arbeidskrachten	Aantal losse arbeidskrachten	Aantal gelegenheidswerkers
Akkerbouw/gemengd	-	+ 135	+ 260
Veehouderij	- 25	-	-
Opengrondstuinbouw	+ 65	+ 70	- 50
Glastuinbouw	+ 30	+ 20	+ 15
Bollen (zand)	- 5	+ 60	- 85
Bollen (klei)	+ 45	+ 45	- 1185
Totaal	+ 110	+ 330	- 1045
Loonwerkbedrijf	+ 5	-	- 10

te afname op de bloembollenbedrijven in het kleigebied bedraagt 10%. De wijzigingen in de andere sectoren zijn in de orde van grootte van 1%.

In het kader van de verwachte arbeidsbehoefte in de komende jaren is aan de bedrijfshoofden gevraagd of zij zelf eventueel plannen hebben om ander betaald werk te gaan doen. Ruim 1% (55 personen) van de bedrijfshoofden heeft gezegd dergelijke plannen te hebben. De grootste helft van hen, veehouders en opengrondstuinders, heeft een bedrijf met een omvang van 40 - 70 nge en de kleinste helft, akkerbouwers en bollentelers, heeft een bedrijf met een omvang van 70 - 100 nge. Zij zijn overwegend (85%) gevestigd in het WGR-gebied Noordkop. De meesten zoeken los werk in loondienst in de agrarische sector.

5.7 Opleiding en werving

Aan de opleiding van het aan te trekken personeel worden door de bedrijfshoofden, die extra personeel nodig denken te hebben, geen hoge eisen gesteld. Voor het vaste personeel acht 68% van de bedrijfshoofden geen bepaalde opleiding noodzakelijk. Voor zover voor het vast personeel wel een opleiding wenselijk wordt geacht, gaat de voorkeur van 16% van de bedrijfshoofden uit naar een lagere agrarische opleiding en 11% kiest voor een technische opleiding. De betreffende bedrijfshoofden (27%) zijn allen bollentelers. De resterende 5%, allen opengrondstuinders, heeft een voorkeur voor een middelbare agrarische opleiding.

Voor het los personeel vindt 77% van de bedrijfshoofden, die extra los personeel willen aantrekken, een bepaalde opleiding niet nodig. De bedrijfshoofden die wel een opleiding voor hun los personeel wenselijk achten zijn bedrijfshoofden van akkerbouw-/gemengde bedrijven en van bloembollenbedrijven in het kleigebied. De akkerbouwers kiezen voor cursusonderwijs of voor agrarisch onderwijs, hetzij lager, hetzij middelbaar (16% van het totaal aantal bedrijfshoofden dat meer los personeel wil); de bollentelers kiezen in meerderheid voor technisch onderwijs (7% van het totaal aantal bedrijfshoofden).

Over de kanalen die gebruikt zullen worden om extra personeel te werven, is in tabel 5.8 enige informatie gegeven.

Voor de werving van het vast personeel denken de bedrijfshoofden overwegend gebruik te maken van familie, relaties en advertenties. Vooral glastuinders en bollentelers in het kleigebied werven via advertenties. De school blijkt voor de opengrondstuinders een belangrijk wervingskanaal te zijn, terwijl het arbeidsbureau is genoemd door de bloembollentelers zowel in het zandgebied als in het kleigebied.

Voor de werving van extra los personeel wordt van meer kanalen gebruik gemaakt dan voor de werving van vast personeel. Familie en relaties zijn ook voor de werving van los personeel een belangrijk kanaal. Advertenties worden voor de werving van los personeel aanmerkelijk minder vaak genoemd dan voor de wer-

Tabel 5.8 Procentuele verdeling van te gebruiken wervingskanalen per categorie arbeidskrachten in de periode 1993-1994

Werving- kanaal	Vast personeel	Los personeel	Gelegenheids- werkers
Familie, relaties	24	25	37
Advertenties	52	17	15
Scholen	10	7	9
Arbeidsbureau	6	12	-
Uitzendbureau	-	5	8
Bolwerk	-	9	-
Reeds werkenden	8	11	14
Anders	-	14	17
Totaal	100	100	100
Aantal bedrijven	203	311	372

ving van vast personeel. Anderzijds worden de bemiddelingsbureaus veel meer ingeschakeld voor de werving van los personeel dan voor de werving van vast personeel. Een voorkeur van bedrijfshoofden uit een van de produktierichtingen voor een bepaald wervingskanaal voor los personeel kan niet uit de gegevens worden afgeleid.

Voor de werving van extra gelegenheidswerkers blijken familie, relaties, scholen en reeds werkenden 60% van de wervingskanalen uit te maken. Bemiddelingsbureaus spelen bij de werving van gelegenheidswerkers een geringe rol.

Bij de feitelijke werving van het personeel verwacht 69% van de bedrijfshoofden in de land- en tuinbouw die extra personeel willen dat werving van vast personeel geen problemen zal opleveren, 64% verwacht geen problemen bij het werven van los personeel en 78% denkt dat werving van gelegenheidswerkers probleemloos zal gaan. Indien wel problemen worden verwacht, bestaat ten aanzien van het vaste en losse personeel overwegend de vrees dat men niet het geschikte personeel kan vinden en in mindere mate dat men helemaal geen personeel kan verkrijgen. In de tuinbouw overheerst meer de gedachte dat men niet het geschikte personeel kan krijgen, terwijl de akkerbouwers vrezen dat er helemaal geen arbeidskrachten beschikbaar zullen zijn. Ten aanzien van gelegenheidswerkers bestaat vrijwel uitsluitend de vrees niemand te kunnen krijgen en het zijn ook in dit geval weer de akkerbouwers die ten aanzien daarvan problemen verwachten. Ook bollentelers verwachten problemen bij het werven van gelegenheidswerkers, maar in beperkte mate.

Op de loonwerkbedrijven acht de helft van de bedrijfshoofden die extra personeel willen een opleiding voor het vast en

los personeel wenselijk. Voor het vast personeel wordt een technische opleiding genoemd en voor het los personeel een agrarische opleiding.

6. BEDRIJFSVERZORGING

6.1 Inleiding

Bedrijfsverzorgingsdiensten in de land- en tuinbouw zijn dienstverlenende bedrijven, die in geval van ziekte of een ongeval van het bedrijfshoofd en/of de echtgenote bedrijfshulp kunnen bieden. Bij ziekte wordt deze hulp tegen gereduceerde tarief aangeboden. Ook kan een bedrijfsverzorgingsdienst uitkomst bieden bij vakanties of piekperiodes op het bedrijf of bij specialistische werkzaamheden: "gezond" werk (tegen normaal tarief).

Een andere mogelijkheid is het inschakelen van een combiwerker via deze dienst. Dit zijn medewerkers/-sters, in dienst van de bedrijfsverzorging, waarvoor verschillende (tijdelijke) part-time banen op land- en tuinbouwbedrijven gecombineerd zijn tot een volledige baan. Het betreft hier een initiatief van werkgevers en werknemers in de agrarische sector om werklozen via een tijdelijke baan werkervaring te laten opdoen en werkgevers kennis te laten opdoen met het werkgever zijn. Het combineren van part-time functies tot een volledige baan wordt gedaan door de Stichting Agrarische Projecten (STAP). De uitvoering en verantwoording berust bij de bedrijfsverzorgingsdienst. Volgens een vooraf aangegane verplichting kunnen de leden van de bedrijfsverzorgingsdienst een combiwerker voor één of meer dagen inschakelen.

6.2 Arbeidsbehoefte en arbeidsvoorziening in 1992

De bedrijfsverzorgingsdienst in Noord-Holland Noord - die grotendeels overeenkomt met de kringen kop van Noord-Holland en Noord-Holland Midden van de Coöperatieve Bond voor Agrarische Bedrijfsverzorging (CBAB) - telde eind 1992 ongeveer 2350 leden. Onder de leden kunnen zich ook bedrijven bevinden kleiner dan 20 nge die bij dit onderzoek buiten beschouwing zijn gelaten. Naar verwachting is dit aantal echter niet groot.

Het aantal in 1992 gewerkte uren op land- en tuinbouwbedrijven door "gewone" bedrijfsverzorgers bedraagt circa 264.600. Dit komt neer op circa 33.100 volledige dagen. Bijna een derde (31%) van de gewerkte tijd was wegens ziekte of ongeval, het overige deel (69%) van de tijd betreft "gezond werk" zoals oogstwerk, dierverzorging, gewasverzorging, agriservice e.d.

Bedrijfsverzorgers worden op diverse bedrijfstypen en voor verschillende specifieke werkzaamheden ingeschakeld, zoals klauwverzorging, inseminatie, rijdende melkontvangst. Bij ziekte of ongeval van het bedrijfshoofd op een land- en tuinbouwbedrijf betreft het alle voorkomende werkzaamheden.

De arbeidsbehoefte van de bedrijfsverzorgingsdienst voor de te verrichten werkzaamheden op land- en tuinbouwbedrijven vertoont gedurende het jaar geen grote pieken. Door de spreiding in werkzaamheden verloopt de arbeidsfilm redelijk gelijkmatig.

In de arbeidsbehoefte wordt voorzien door het inschakelen van vreemde arbeidskrachten. Het personeelsbestand van de bedrijfsverzorgingsdienst is onder te verdelen in vaste en losse bedrijfsverzorgers en combiwerkers. Het aantal vaste en losse bedrijfsverzorgers in 1992 was 98 en 39. De groep combiwerkers bestond uit 42 personen.

Vaste bedrijfsverzorgers

Vier vijfde van de 98 vaste bedrijfsverzorgers werkt full-time. Bijna allen zijn mannen. Het grootste deel is tussen de 30 en 40 jaar. Het verloop in 1992 is erg klein geweest. Bijna allen hebben een middelbare agrarische opleiding. Regelmatig vindt bijscholing plaats via cursus onderwijs en trainingen.

Losse bedrijfsverzorger

De 39 losse bedrijfsverzorgers zijn vaak boeren- of tuinderszonen. De meesten zijn tussen de 20 en 35 jaar. Het merendeel heeft lager agrarisch onderwijs. De losse bedrijfsverzorgers worden vooral ingezet voor aanvullend werk op de land- en tuinbouwbedrijven. De werving vindt in het algemeen plaats via advertenties of de leden van de bedrijfsverzorgingsdienst. Er is steeds aan voldoende jonge mensen te komen. De losse krachten hebben vaak een contract voor negen maanden.

Combiwerker

De combiwerkers wijken in meerdere opzichten af van de groep vaste en losse bedrijfsverzorgers. Het betreft werklozen die via een combibaan werkervaring kunnen opdoen. Het arbeidsbureau is daarbij een onmisbare schakel. In veel gevallen zijn deze personen ongeschoold, of hebben een andere dan een agrarische opleiding. Het krijgen van voldoende mensen wordt vaak bemoeilijkt door een gebrek aan motivatie. Verder is de omvang van het dienstverband vaak niet full-time, wat de aantrekkelijkheid van het werk ook verminderd. De meeste combiwerkers zijn jonger dan 30 jaar en worden ingeschakeld op de verschillende bedrijfstypen. In 1992 is gestart met de zgn. agriservice.

6.3 Verwachte ontwikkelingen in 1993/1994

Wat zijn de verwachtingen voor de arbeidsbehoefte van de bedrijfsverzorging voor 1993 en 1994? Na een jarenlange groei ziet het er naar uit dat de behoefte zich de komende twee jaar min of meer zal stabiliseren. Reden voor de stabilisatie is met

name de teruggang in de economie en de daarmee gepaard gaande slechtere financiële situatie en vermindering van het aantal land- en tuinbouwbedrijven. Het ledental dat in 1992 nog licht groeide, blijft de eerstkomende twee jaar waarschijnlijk stabiel. Het werk ten behoeve voor verzorgingscoöperatie neemt waarschijnlijk nog steeds toe.

Een lichte verschuiving treedt waarschijnlijk op in de aard van de te verrichten werkzaamheden. Te denken valt aan meer werk in natuur- en reservaatgebieden.

Wat de losse bedrijfsverzorgers betreft, levert de inzetbaarheid vanwege de grote verscheidenheid aan teelten, wel eens problemen op. In het algemeen is aansluiting op de te verrichten werkzaamheden wel te realiseren, maar niet altijd de inzetbaarheid omdat losse bedrijfsverzorgers elders bezig zijn, bij voorbeeld op het eigen agrarisch bedrijf.

Voor het personeelsbestand betekent dit dat de aantallen naar verwachting ongeveer gelijk zullen blijven. Dit geldt zowel voor vaste als losse bedrijfsverzorgers. Voor de gewerkte uren betekent dit naar verwachting dat het aantal "gezonde" uren wat zal toenemen. Voor de combiwerkers kunnen wellicht meer mogelijkheden voor langere banen worden gecreëerd.

7. CONCLUSIES EN SLOTBESCHOUWING

7.1 Conclusies land- en tuinbouw

Fluctuerende arbeidsbehoefte

Op de meeste bedrijven fluctueert de arbeidsbehoefte over het jaar heen gezien nogal. In de veehouderij valt de arbeidspiek in het voorjaar, in de opengrondstuinbouw in de zomer en in de akkerbouw in het najaar. In de glastuinbouw zorgen het voorjaar en de zomer voor de nodige drukte. De bollenteelt heeft een arbeidspiek van juni t/m augustus en in november (lelies). Per WGR-gebied zijn er in samenhang met de voorkomende bedrijfstypen duidelijke verschillen.

Arbeidsbezetting in 1992

Op 60 procent van de 3.930 land- en tuinbouwbedrijven (20 nge of groter) 1) werken behalve gezinsarbeidskrachten ook vreemde arbeidskrachten. Op deze bedrijven is men dus voor een deel van de arbeidsvoorziening afhankelijk van de arbeidsmarkt. Deze afhankelijkheid is het grootst in de bollenteelt en geldt voor nagenoeg alle bedrijven. Het minst is dat het geval in de veehouderij met iets meer dan een vierde van de bedrijven. Een en ander verschilt per WGR-gebied.

Arbeidsvoorziening in 1992

Op de 3.930 land- en tuinbouwbedrijven werkten in 1992 in totaal 10.500 gezinsarbeidskrachten.

Op 655 bedrijven (17%) heeft men 1.525 vaste personeelsleden in dienst. Het arbeidsvolume komt neer op 279.000 gewerkte dagen; een derde in de Noordkop, ruim 40% in West-Friesland en een kwart in Noord-Kennemerland.

Los personeel komt voor op 515 bedrijven (13%) met in totaal 2.215 personen (mogelijke dubbeltellingen van personen met een kort dienstverband die op meerdere bedrijven hebben gewerkt). Het arbeidsvolume bedroeg 132.300 gewerkte dagen: ongeveer fifty-fifty in de Noordkop en West-Friesland en nauwelijks in Noord-Kennemerland.

Op 1.925 bedrijven (49%) heeft men in 1992 41.350 gelegenhedswerkers ingeschakeld (mogelijke dubbeltellingen). Het ar-

1) Er zijn 1.440 bedrijven kleiner dan 20 nge. Voor een belangrijk deel betreft het bedrijven van rustende agrariërs en nevenberoepsbedrijven. Op de meeste bedrijven werken uitsluitend gezinsarbeidskrachten.

beidsvolume kwam neer op 564.000 gewerkte dagen en had in 1992 grotendeels betrekking op de maand juli: het sterkst in de Noordkop en ook omvangrijk in West-Friesland.

Bij machinaal loonwerk gaat het om 29.000 op de land- en tuinbouw gewerkte dagen en bij handmatig loonwerk om 8.100 dagen. Een en ander verschilt per bedrijfstype en WGR-gebied.

Kenmerken van ingeschakeld personeel

Van de 1.525 vaste personeelsleden

- zijn bijna allen man;
- is drie vierde jonger dan 30 jaar;
- heeft ruim een derde agrarisch onderwijs gevolgd;
- werkt het merendeel in de bollenteelt, glas- en opengronds tuinbouw
- verschilt het aantal personen naar WGR-gebied en de daar voorkomende bedrijfstypen
- komen er meestal een of twee per bedrijf voor.

Van de 2.215 losse arbeidskrachten

- is ruim twee derde jonger dan 30 jaar;
- bestaat ruim de helft uit mannen (in de glastuinbouw duidelijk minder);
- heeft minder dan een tiende agrarisch onderwijs gevolgd;
- heeft bijna twee derde een dienstverband van korter dan drie maanden;
- komen er op de helft van de bedrijven een of twee per bedrijf voor; op 60 bedrijven 10 of meer per bedrijf (circa 40% van het totaal aantal losse arbeidskrachten).

Van de 41.350 gelegenheidswerkers bestaat het merendeel uit scholieren en studenten. Verder gaat het om huisvrouwen en ouderen.

Gevolgd en gewenst opleidingsniveau

De meeste bedrijfshoofden zijn van mening dat voor het werk door vast personeel geen bepaalde opleiding nodig is. Dat geldt nog sterker voor het los personeel dat in de regel handmatige werkzaamheden uitvoert. Van discrepantie tussen gevolgde en gewenste opleiding is nauwelijks sprake.

Knelpunten in de arbeidsvoorziening in 1992

Het werven van vast en los personeel gebeurt grotendeels langs informele kanalen en weinig via de arbeidsbureaus. Veel gelegenheidswerkers bieden zich zelf op de bedrijven aan.

Op een deel van de bedrijven hebben zich in 1992 problemen bij de arbeidsvoorziening voorgedaan. De problemen hebben betrekking op het met (veel) moeite personeel kunnen krijgen en het niet kunnen krijgen van het gewenste aantal personeelsleden. Problemen bij de arbeidsvoorziening van vast personeel komen

vaker voor dan bij los personeel. De meeste problemen kwamen voor bij gelegenheidsarbeid.

De problemen bij de arbeidsvoorziening in 1992 hebben betrekking op:

- vast personeel bij 65 bedrijven, waarvan 30 opengronds- en 20 glastuinbouwbedrijven benevens 15 bollenbedrijven(klei), merendeels gelegen in West-Friesland en voor een klein deel in Noord-Kennemerland;
- los personeel bij 25 bedrijven in de opengrondstuinbouw en bollenteelt, waarvan 15 in de Noordkop en 10 in Noord-Kennemerland;
- gelegenheidswerkers bij 150 bedrijven, waarvan 50 in de akkerbouw, 75 in de bollenteelt en 25 in de veehouderij, merendeels gelegen in de Noordkop (115) en voor het overige in West-Friesland (10) en Noord-Kennemerland (25).

Allochtonen en buitenlanders

Op 140 bedrijven waren 435 allochtonen werkzaam, 60 als vaste arbeidskracht (4% van het totaal) op tuinbouwbedrijven en 375 als losse arbeidskracht (17% van het totaal) grotendeels op bollenbedrijven. Onder het los personeel waren voorts 350 buitenlanders (16% van het totaal) die 13000 werkdagen (10% van het totaal) hebben gewerkt, het meest in de bollenteelt en voor het overige in de opengrondstuinbouw.

Tendens arbeidsbehoefte in 1993/1994

De in 1993/1994 door de bedrijfshoofden verwachte arbeidsbehoefte ten opzichte van 1992 is als volgt te typeren:

- gelijkblijvende arbeidsbehoefte op 75% van de bedrijven; vooral akkerbouw-/gemengde bedrijven, veehouderij en opengrondstuinbouw;
- toenemende arbeidsbehoefte op 11% van de bedrijven (400); vooral bollenteelt (klei);
- afnemende arbeidsbehoefte op 9% van de bedrijven (355); vooral bollenteelt (klei en iets minder zand);
- geen idee over toekomstige ontwikkelingen op 5% van de bedrijven; vooral glastuinbouw.

Gelijkblijvende arbeidsbehoefte

Voor het gros van de land- en tuinbouwbedrijven blijft de arbeidsbezetting in 1993/1994 ongewijzigd. Soms treedt een verschuiving binnen het gezin op, bijvoorbeeld als het bedrijfshoofd het kalmer aan doet of er mee stopt en de opvolger meer of volledig gaat meewerken. Soms vermindert de arbeidsinzet vanuit het gezin en neemt die van vreemd personeel toe (vast, los of gelegenheidsarbeid) zonder dat de arbeidsbehoefte per saldo verandert. Ook het omgekeerde komt zij het in iets mindere mate voor: meer gezinsarbeid en minder vreemd personeel. Per saldo

bestaat bij deze bedrijven behoefte aan 10 vaste en 100 losse arbeidskrachten extra, terwijl er 210 gelegenheidswerkers minder nodig zijn.

Toename arbeidsbehoefte

Op 400 bedrijven verwacht het bedrijfshoofd een toename van de arbeidsbehoefte. Als redenen noemt men areaals- of bedrijfsvergroting (met name in de opengrondstuinbouw en bollenteelt) en intensivering (akkerbouw en glastuinbouw). Op een vierde van deze bedrijven denkt men in gezinsverband in de grotere arbeidsbehoefte te voorzien. Op drie vierde van de bedrijven wil men meer personeel aantrekken of meer gebruik maken van de loonwerker.

Ook op deze bedrijven wordt in een aantal gevallen de ene categorie arbeidskrachten vervangen door een andere categorie, waardoor personeel wordt afgestoten. De extra netto-behoefte aan personeel betreft:

- 100 vaste personeelsleden in de bollenteelt, opengronds- en glastuinbouw;
- 210 losse arbeidskrachten verdeeld over de verschillende bedrijfstypen;
- 485 gelegenheidswerkers in met name de akkerbouw-/gemengde bedrijven en bollenteelt (klei). Ongeveer 40 procent van de bedrijfshoofden verwacht problemen te krijgen bij het werven van vast en los personeel.

Afname arbeidsbehoefte

Er zijn 355 bedrijfshoofden die denken in 1993/1994 met minder arbeid op hun bedrijf toe te kunnen. Het meest noemt men een grotere mechanisatie wat vooral speelt bij de oogst (netten-teelt) en verwerking van bloembollen. Soms noemt men als reden extensivering (met name in de glastuinbouw). Andere redenen zijn het verkleinen, afbouwen en opheffen van het bedrijf.

De verwachte verandering van het aantal personeelsleden betreft per saldo een afname van 1320 gelegenheidswerkers en een toename van 20 losse arbeidskrachten.

Verandering arbeidsbehoefte totaal

Het aantal arbeidskrachten dat men naar verwachting in totaal wil werven bedraagt 180 personen vast personeel, 365 personen los personeel en 945 gelegenheidswerkers. Het aantal arbeidskrachten dat naar verwachting beschikbaar komt bedraagt 70 personen vast personeel, 35 personen los personeel en 1990 gelegenheidswerkers. De behoefte aan extra personeel op de land- en tuinbouwbedrijven in Noord-Holland Noord komt uiteindelijk neer op 110 personen vast personeel, 330 personen los personeel, terwijl er 1045 gelegenheidswerkers minder nodig zullen zijn.

7.2 Conclusies loonwerkbedrijven

Arbeidsvoorziening 1992

Van de 57 machinale loonwerkbedrijven in Noord-Holland Noord zijn er 51 in het onderzoek betrokken. Op 88% van de onderzochte bedrijven is personeel in dienst. Naast ongeveer 150 gezinsleden zijn er 140 vaste en 150 losse personeelsleden werkzaam, benevens 85 gelegenheidswerkers. Van het vast personeel is ruim de helft jonger dan 30 jaar en van het los personeel 75%. De werving van het personeel levert in het algemeen geen problemen op.

Tendens arbeidsbehoefte 1993/1994

Van de bedrijfshoofden verwacht 65% geen verandering in de arbeidsbehoefte, 15% verwacht een toename, 12% een afname en 8% weet het nog niet. De verwachte verandering van het aantal benodigde arbeidskrachten komt per saldo neer op 5 extra vaste personeelsleden en 10 gelegenheidswerkers minder. Op een aantal bedrijven zijn 5 losse personeelsleden meer nodig; op een aantal andere bedrijven 5 minder. De totale arbeidsbehoefte is derhalve betrekkelijk stabiel.

7.3 Slotbeschouwing

Het onderzoek naar de arbeidsvoorziening in de land- en tuinbouw in Noord-Holland Noord heeft ten aanzien van vreemde arbeid betrekking op de vraag naar arbeid, de aanwezige aantallen arbeidskrachten, het arbeidsvolume, de leeftijd en de opleiding, de werving, de duur van het dienstverband, de aard van de werkzaamheden en de verwachte verandering in de arbeidsbehoefte in de komende twee jaar. Bij een aantal van deze aspecten worden de hierna volgende kanttekeningen gemaakt.

Vraag naar arbeid

Er zijn 160 land- en tuinbouwbedrijven die in 1992 meer vast personeel hadden willen aantrekken en eveneens 160 bedrijven die meer los personeel hadden willen hebben. Niet allemaal hebben zij pogingen gedaan personeel te werven. Er zijn 65 bedrijven die aangeven dat zij er niet in geslaagd zijn het gewenste aantal vaste personeelsleden te vinden en 25 bedrijven hebben niet voldoende los personeel kunnen krijgen. Voorts zijn er in 1992 300 bedrijven die meer gelegenheidswerkers hadden willen inschakelen; 140 daarvan geven aan dat het hun ondanks pogingen daartoe niet is gelukt. In totaal zijn er maximaal (dubbelteellingen zijn mogelijk) 620 bedrijven die in 1992 meer personeel hadden willen hebben. Daarvan geven er 230 aan dat zij

er ondanks pogingen daartoe niet in zijn geslaagd de nodige mensen te vinden.

Voor de periode 1993/1994 wordt op de land en tuinbouwbedrijven een extra behoefte aan personeel verwacht van 115 vaste arbeidskrachten en 330 losse arbeidskrachten. Er worden circa 1000 gelegenheidswerkers minder nodig geacht op een totaal van ruim 40.000 in 1992, hetgeen vrijwel neerkomt op een stabilisatie. De extra behoefte een vast en los personeel is niet onwaarschijnlijk. Het aantal vreemde arbeidskrachten blijkt tijdens de afgelopen jaren in de tuinbouw sterk te zijn gegroeid, terwijl het aantal gezinsarbeidskrachten is afgenomen. De oorzaak is dat de bedrijven in aantal kleiner worden en in omvang groter. Voor de ontwikkeling van het aantal vreemde arbeidskrachten in een bepaalde produktietak of in een bepaald gebied zijn, naast andere factoren, van groot belang de produktieomvang per bedrijf, het aantal bedrijven en de totale produktieomvang. Voor Noord-Holland voorziet de Provinciale Landbouwonwikkelingsnota (PLON, 1992) in alle sectoren van de land- en tuinbouw een toename van de produktieomvang per bedrijf en - behalve in de glastuinbouw - een afname van het aantal bedrijven. De totale produktieomvang zal naar verwachting toenemen in de glastuinbouw en in de bloembollenteelt. Een gelijkblijvende produktieomvang wordt verwacht voor de opengrondstuinbouw (groenten en fruit) en voor de akkerbouw en de veehouderij wordt een afname voorzien. Dat betekent voor het aantal vreemde arbeidskrachten in de glastuinbouw en in de bloembollenteelt een toename; in de opengrondstuinbouw mogelijk een toename en in de akkerbouw en de veehouderij een afname. Aangezien in Noord-Holland Noord circa 95% van de vreemde arbeidskrachten werkzaam is op tuinbouwbedrijven, is in de komende jaren een toename van de vraag naar vreemde arbeidskrachten te verwachten. Als het in 1992 voor een deel van de bedrijfshoofden niet mogelijk is geweest het benodigde aantal arbeidskrachten te krijgen, en er voor de periode 1993/1994 wordt verwacht dat er meer personeel nodig zal zijn, is de kans groot dat dit probleem zich ook in de toekomst blijft voordoen.

De verwachte vraag naar gelegenheidsarbeid tendeert naar enige afname. Tijdens de enquête werd door meerdere bedrijfshoofden gewezen op de ontwikkeling van de mechanisatie van het bollenpellen en op de ontwikkeling van arbeidsbesparende technieken (nettenteelt) bij de oogst van bloembollen in het kleigebied. Wanneer deze vormen van mechanisatie slagen, hetgeen wel in de lijn van de verwachting ligt, zal de vraag naar gelegenheidsarbeid drastisch dalen.

Werving

Uit de enquête is gebleken dat men slechts zelden gebruik maakt van het arbeidsbureau. Uit opmerkingen van bedrijfshoofden tijdens de enquête kan worden geconcludeerd dat zij een negatief beeld hebben van het arbeidsbureau. Ongeacht het antwoord op de vraag of dit beeld terecht is, is het van groot belang dat er

maatregelen worden genomen om dit te veranderen. In ieder geval is het zo dat dit negatieve beeld er toe leidt dat men nauwelijks gebruik maakt van het arbeidsbureau.

Voor een deel van de bedrijven is werving van personeel zonder resultaat gebleven. Het effectieve aanbod van personeel is blijkbaar niet voldoende. Dat kan verschillende oorzaken hebben. Er kan bijvoorbeeld een tekort aan personeel zijn, het wervingsmechanisme kan niet goed functioneren of de werknemer wil om een of andere reden niet in de land- en tuinbouw werken. Over een mogelijk tekort aan personeel kan niets worden gezegd, omdat het aanbod van personeel geen onderwerp van onderzoek is geweest. Tijdens de enquête hebben bedrijfshoofden wel vaak opgemerkt geen problemen te hebben met het verkrijgen van het nodige personeel. Dat het wervingsmechanisme niet goed functioneert, blijkt uit het geringe gebruik van de formele wervingskanalen.

Opleiding

De meeste werknemers hebben na de basisschool een verdere opleiding gevolgd. Het merendeel van de bedrijfshoofden acht een verdere opleiding voor hun personeel niet nodig. De directe relatie tussen hetgeen men heeft geleerd en het concrete werk dat moet worden verricht, zal vaak niet direct voor de hand liggen. Echter, met het ontkennen van de wenselijkheid voor een verdere opleiding wordt de betekenis van scholing voor de uitvoering van het werk en voor de werknemer miskend. Inzicht in het bedrijfsgebeuren, begrip voor het waarom van het werk, het vermogen zelfstandig problemen te kunnen oplossen komen de motivatie voor het werk en de kwaliteit van het afgeleverde werk ten goede. Voor de werknemer betekent scholing dat hij zelfstandiger kan werken en dat hogere beloningsklassen voor hem bereikbaar worden. Het lijkt daarom niet juist consequenties te verbinden aan de heersende opvatting van bedrijfshoofden omtrent de wenselijkheid van scholing van hun personeel, maar daarentegen wel de nodige energie te besteden aan opleiding van werknemers in de land- en tuinbouw. De resultaten van het onderzoek wijzen er op dat voor werknemers op de land- en tuinbouwbedrijven een agrarische opleiding de voorkeur heeft en voor werknemers van machinale loonwerkbedrijven een technische opleiding.

Duur van het dienstverband

Van het aantal losse arbeidskrachten heeft bijna twee derde deel een dienstverband van minder dan drie maanden; 20% heeft een dienstverband van 6 maanden of meer. Uit de gegevens over het aantal door losse arbeidskrachten gewerkte dagen per maand (figuur 3.3) blijkt dat in alle maanden tenminste 4.500 dagen door los personeel wordt gewerkt. Dat is ongeveer 40% van het totaal aantal gewerkte dagen. Voorts blijkt dat daarnaast in de maanden juni tot en met december maandelijks 3.600 dagen wordt gewerkt. Dat is 20% van het totaal aantal dagen. Dat betekent

dat het in beginsel mogelijk is om, door de arbeid in de verschillende sectoren volgtijdelijk te koppelen, voor een aanzienlijk deel van het aantal losse arbeidskrachten langduriger dienstverbanden te creëren.

LITERATUUR

Centraal Bureau voor de Statistiek
Regionale gegevens over arbeid 1991; Voorburg/Heerlen, 1992

Commissie Personeelsvoorziening Tuinbouw
De oogst van een gecoördineerde aanpak; Rijswijk, 1992

Consulentschap voor de landbouw in Noord-Holland
Landbouw in beweging, Provinciale Landbouwontwikkelingsnota
Noord-Holland (PLON); Haarlem, 1992

Liere, J.D. van (redactie)
De landbouw als bron van werkgelegenheid; Den Haag, Oogst, LEI,
1988

Regionaal Bestuur Arbeidsvoorziening Noord-Holland Noord (RBA)
Arbeidsmarktgegevens; Alkmaar, Arbeidsvoorziening Noord-Holland
Noord, 1993

Reinhard, A.J.
Ondernemer in agrarisch loonwerk; een verkenning van de sector;
Den Haag, LEI, 1989

Reinhard, A.J.
Loonwerk aan de winkel; perspectieven voor de loonwerksector en
de loonbedrijven; Den Haag, LEI-DLO, 1993

Spierings, C.J.M. en J.M. van den Hoek
Ontwikkelingen in het personeelsbestand op agrarische bedrijven;
Den Haag, LEI, 1989

BIJLAGEN

Bijlage 1. Begrippen

Arbeidsbehoefte

De hoeveelheid arbeid die nodig is om land en tuinbouwwerkzaamheden te verrichten.

Arbeidsvoorziening

De wijze waarop de arbeidsbehoefte concreet wordt ingevuld.

Gezinsarbeidskrachten

Op land- of tuinbouwbedrijven of loonwerkbedrijven werkzame bedrijfshoofden, echtgenotes, kinderen of familieleden.

Vreemde arbeidskrachten

Arbeidskrachten die niet tot de gezinsarbeidskrachten behoren.

Vast personeel

Op land- of tuinbouwbedrijven of loonwerkbedrijven werkzame niet-gezinsarbeidskrachten, die een schriftelijk arbeidscontract van tenminste twaalf aaneengesloten kalendermaanden hebben.

Los personeel

Op land- of tuinbouwbedrijven of loonwerkbedrijven werkzame niet-gezinsarbeidskrachten, die een schriftelijk arbeidscontract hebben dat voor onbepaalde tijd, een bepaalde periode of een bepaald werk is aangegaan.

Gelegenheidswerkers

Op land- of tuinbouwbedrijven of loonwerkbedrijven werkzame niet-gezinsarbeidskrachten die geen schriftelijk arbeidscontract hebben.

WGR-gebiedsindeling

Indeling van gebieden ingevolge de Wet Gemeenschappelijke Regelingen.

Bedrijfstypering (NEG)

Land- en tuinbouwbedrijven kunnen worden getypeerd met behulp van de verdeling van het aantal nge (of sbe) per bedrijf over de verschillende bedrijfsonderdelen. In de NEG-typologie worden 8 hoofdproduktierichtingen onderscheiden, namelijk akkerbouwbedrijven (6), tuinbouwbedrijven (8), blijvende teeltbedrijven (3), graasdierbedrijven (10),

hokdierbedrijven (8), gewassencombinaties (2), veeteeltcombinaties (2) en gewassen-veeteeltcombinaties (2). Per hoofdproduktierichting is tussen haakjes het aantal onderverdelingen aangegeven. In totaal zijn er 41 bedrijfstypen.

Een bedrijf behoort tot een bepaald NEG-bedrijfstype als 2/3 of meer van het totaal aantal nge afkomstig is van het aangegeven bedrijfsonderdeel.

De in dit rapport gebruikte type-indeling is als volgt:

- akkerbouw omvat: akkerbouwbedrijven + gewassencombinaties + gewassen/veeteeltcombinaties;
- veehouderij omvat: graasdierbedrijven + hokdierbedrijven + veeteeltcombinaties;
- opengrondstuinbouw omvat: blijvende teeltbedrijven en uit de hoofdproduktierichting tuinbouw: opengrondsgroentebedrijven + champignonbedrijven + overige groentebedrijven + overige bloemenbedrijven + overige tuinbouwbedrijven;
- glastuinbouw omvat: glasgroentebedrijven + glasbloemenbedrijven uit de hoofdproduktierichting tuinbouw;
- bloembollen omvat: bloembollenbedrijven uit de hoofdproduktierichting tuinbouw.

Standaardbedrijfseenheid (sbe)

Eenheid waarin de economische omvang van een land- of tuinbouwbedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Eén sbe is een gestandariseerd bedrag aan toegevoegde waarde, berekend in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden.

Nederlandse grootte-eenheid (nge)

Eenheid die evenals de sbe de omvang van een land- of tuinbouwbedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf aangeeft. De nge is echter gebaseerd op de saldi per diersoort en per ha gewas. Deze saldi worden berekend door de opbrengsten te verminderen met bijbehorende specifieke kosten. Een klein bedrijf heeft bijvoorbeeld minder dan 24 nge (90 sbe) en een groot bedrijf meer dan 50 nge (190 sbe).

Enkele voorbeelden van sbe en nge zijn:

	sbe	nge		sbe	nge
1 ha wintertarwe	2,5	0,95	1 ha vlas	3,2	0,91
1 ha suikerbieten	6,8	1,76	1 ha spruitkool	13,0	3,60
1 ha graszaad	3,8	0,91	1 ha appels	22,0	5,77
1 ha erwten	2,5	1,00	1 ha pruimen	23,0	5,77
1 ha witlofwortelen	11,0	3,68	1 ha tulpen	59,0	13,93
1 ha klein fruit	60,0	11,01	1 ha chrysanten	480,0	140,89
1 ha peren	23,0	5,77	1 fokzeug	0,95	0,26
1 ha tuinbouwzaden	10,0	2,28	100 leghennen	0,45	0,19
1 ha stooktomaten	400,0	110,93	1 ha narcissen	35	8,66
1 melkkoe	2,5	0,88	1 ha hyacinten	63	13,93
1 mestvarken	0,14	0,04	1 ha irissen	49	13,93
1 ha aardappelen	8,0	2,52	1 ha crocus	55	13,93
1 ha uien	8,0	2,27	1000 stuks tulpen		
1 ha bonen	3,3	1,23	broei	0,16	0,032

Bijlage 2. Methodische verantwoording onderzoek land- en tuinbouwbedrijven

De land- en tuinbouwbedrijven in Noord-Holland Noord zijn ten behoeve van het onderzoek verdeeld in zes groepen. Er zijn vijf bedrijfstypen onderscheiden, namelijk akkerbouw-/gemengde bedrijven, veehouderij, opengrondstuinbouw, glastuinbouw en bloembollenteelt (zie ook bijlage 1. Begrippen). De bloembollenbedrijven zijn verdeeld in bedrijven in het zandgebied en bedrijven in het kleigebied.

Aldus zijn zes groepen van bedrijven ontstaan. Bedrijven die kleiner zijn dan 20 mge (± 75 sbe) zijn niet in het onderzoek betrokken. Deze bedrijven hebben in het algemeen geen personeel in dienst. Bovendien zijn het vaak nevenberoepsbedrijven en bedrijven van rustende agrariërs die op termijn worden beëindigd. Bedrijven die rechtspersoonlijkheid hebben, bv's en nv's, zijn buiten de enquête gehouden, maar doen wel mee in het onderzoek. De reden waarom zij buiten de enquête zijn gehouden is dat het onderzoek alleen betrekking dient te hebben op personeel dat werkzaam is in de primaire agrarische sector. Bedrijven met rechtspersoonlijkheid hebben vaak naast het primaire agrarische productiebedrijf nog een verwerkings- of handelsbedrijf. Op grond van de veronderstelling dat het moeilijk is het personeel te verdelen over deze activiteiten, is besloten deze bedrijven niet in de enquête op te nemen. Aangezien de omvang van de primaire agrarische produktietak van deze bedrijven bekend is, kunnen zij wel in het onderzoek worden meegenomen.

Uit ieder van de zes groepen van bedrijven is een aselechte steekproef getrokken van 50 bedrijfshoofden. Als basis diende de landbouwtelling van 1991. Daarnaast is enige reserve voor non-response aangehouden, ter vervanging van bedrijven die zijn opgeheven, niet zijn te bereiken, geen interesse hebben en dergelijke. In geval van non-response zijn bedrijfshoofden benaderd die voldeden aan dezelfde kenmerken voor wat betreft leeftijd, bedrijfstype en bedrijfsgrootte. Uiteindelijk zijn 300 enquêtes uitgevoerd.

In de hiernavolgende tabel is de verdeling weergegeven van de bedrijven naar type en productieomvang van zowel de populatie als de enquête.

Percentage bedrijven in de populatie en in de enquête

Bedrijfstype	Populatie					Enquête				
	20-	40-	70-	100-	>=	20-	40-	70-	100-	>=
	40	70	100	150	150	40	70	100	150	150
	nge	nge	nge	nge	nge	nge	nge	nge	nge	nge
Akkerbouw/										
gemengd	22	31	26	14	7	26	34	26	8	6
Veehouderij	36	43	14	6	1	32	44	18	4	2
Opengr.tuinb.	36	31	14	10	9	24	40	12	12	12
Glastuinbouw	16	26	18	15	25	18	32	20	18	12
Bollen (zand)	13	15	17	20	35	10	8	24	26	32
Bollen (klei)	22	26	14	13	25	34	26	14	10	16
Totaal	28	32	17	11	12	24	31	19	13	13

Wat het totaal van de bedrijven betreft, komt de steekproef ten aanzien van de verdeling van de bedrijven naar produktieomvang goed overeen met de populatie. In de tuinbouwproduktierichtingen is in enkele gevallen sprake van enige ondervertegenwoordiging c.q. oververtegenwoordiging van bedrijven in grootteklassen van de steekproef ten opzichte van de populatie. Door aanpassing van de wegingsfactoren zijn deze afwijkingen gecorrigeerd.

Bijlage 3.

Tabel B3.1 Aantal bedrijven van 20 nge en groter, productieomvang totaal en per bedrijf naar bedrijfstype per WGR-gebied

Bedrijfstype	Aantal bedrijven	Aantal nge totaal	Aantal nge per bedrijf
Noordkop			
Akkerbouw/gemengd	630	51427	82
Veehouderij	467	29777	64
Opengrondstuinbouw	103	6044	59
Glastuinbouw	35	4058	116
Bloembollen	441	77240	175
Totaal	1676	168547	101
West-Friesland			
Akkerbouw/gemengd	113	8061	71
Veehouderij	506	29745	59
Opengrondstuinbouw	475	39707	84
Glastuinbouw	137	17596	128
Bloembollen	321	43571	136
Totaal	1552	138681	89
Noord-Kennemerland			
Akkerbouw/gemengd	81	4772	59
Veehouderij	348	21312	61
Opengrondstuinbouw	101	5735	57
Glastuinbouw	98	17678	180
Bloembollen	76	8625	113
Totaal	704	58122	83

Bron: CBS-Landbouwtelling 1992, LEI-DLO-bewerking.

Bijlage 4.

Tabel B4.1 Percentage bedrijven naar bedrijfstype en bedrijfsomvang per WGR-gebied

Bedrijfstype	20-40 nge	40-70 nge	70-100 nge	100-150 nge	150-200 nge	>=200 nge
<i>Noordkop</i>						
Akkerbouw/gemengd	19	30	26	18	4	3
Veehouderij	29	39	18	11	2	1
Opengrondstuinbouw	37	42	12	5	2	2
Glastuinbouw	23	28	20	9	11	9
Bloembollen	11	15	13	18	14	29
Totaal	21	29	19	15	6	10
<i>West-Friesland</i>						
Akkerbouw/gemengd	41	23	12	14	5	5
Veehouderij	32	39	20	8	1	0
Opengrondstuinbouw	33	30	14	10	6	7
Glastuinbouw	19	25	15	15	8	18
Bloembollen	23	21	17	11	8	20
Totaal	30	30	17	10	5	8
<i>Noord-Kennemerland</i>						
Akkerbouw/gemengd	47	30	11	9	1	2
Veehouderij	28	40	22	7	2	1
Opengrondstuinbouw	47	28	14	7	-	4
Glastuinbouw	14	13	17	15	12	29
Bloembollen	22	25	20	9	9	15
Totaal	30	32	18	9	4	7

Bron: CBS-Landbouwtelling 1992, LEI-DLO-bewerking.

Bijlage 5.

Tabel B5.1 Aantal bedrijven met piekmaanden per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied Noordkop

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	17	-	-	-	36	53
Februari	-	88	-	-	9	97
Maart	34	204	11	-	9	258
April	221	234	11	7	9	482
Mei	102	263	11	14	36	426
Juni	136	263	46	21	180	646
Juli	238	88	80	14	414	834
Augustus	408	88	57	14	333	900
September	289	58	11	-	45	403
Oktober	255	58	46	-	126	485
November	102	-	46	-	189	337
December	34	29	-	-	153	216
Geen piekmaand	17	58	-	14	-	89
Totaal	630	467	103	35	441	1676

Tabel B5.2 Aantal bedrijven met piekmaanden per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied West-Friesland

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	-	28	27	24	22	101
Februari	-	84	41	30	22	177
Maart	-	197	41	30	22	290
April	-	169	68	48	7	292
Mei	23	253	14	48	15	353
Juni	23	225	204	54	82	588
Juli	68	28	258	48	277	679
Augustus	45	56	218	48	135	502
September	45	28	150	48	30	301
Oktober	23	28	150	12	37	250
November	-	28	54	6	45	133
December	-	-	54	6	45	105
Geen piekmaand	23	-	54	24	30	131
Totaal	113	506	475	137	321	1552

Tabel B5.3 Aantal bedrijven met piekmaanden per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied Noord-Kennemerland

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	-	-	-	9	-	9
Februari	-	65	-	18	9	92
Maart	10	152	-	13	-	175
April	10	108	-	36	-	154
Mei	10	130	-	58	-	198
Juni	-	87	50	58	38	233
Juli	20	65	67	27	76	255
Augustus	30	65	67	22	38	222
September	40	43	34	13	-	130
Oktober	50	42	34	13	9	148
November	40	22	34	9	-	105
December	-	22	-	4	-	26
Geen piekmaand	10	87	17	9	-	123
Totaal	81	348	101	98	76	704

Tabel B5.4 Aantal bedrijven met piekmaanden in Noord-Holland Noord per maand en per bedrijfstype in 1992

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	17	28	27	33	58	163
Februari	-	237	41	48	40	366
Maart	44	553	52	43	31	723
April	231	511	79	91	16	928
Mei	135	646	25	120	51	977
Juni	159	575	300	133	300	1467
Juli	326	181	405	89	767	1768
Augustus	483	209	342	84	506	1624
September	374	129	195	61	75	834
Oktober	328	128	230	25	172	883
November	142	50	134	15	234	575
December	34	51	54	10	198	347
Geen piekmaand	50	145	71	47	30	343
Totaal	824	1321	679	270	838	3932

Bijlage 6.

Tabel B6.1 Aantal meewerkende gezins- en familieleden per WGR-gebied in 1992

Bedrijfstype	Bedrijfs- hoofden	Echtge- notes	Kinde- ren	Familie- leden	Totaal
<i>Noordkop</i>					
Akkerbouw/gemengd	780	350	335	100	1565
Veehouderij	615	270	180	-	1065
Opengrondstuinbouw	150	55	35	10	250
Glastuinbouw	35	25	20	5	85
Bloembollen	670	380	315	50	1415
Totaal	2250	1080	885	165	4380
<i>West-Friesland</i>					
Akkerbouw/gemengd	160	80	50	25	315
Veehouderij	670	215	270	25	1180
Opengrondstuinbouw	780	250	220	30	1280
Glastuinbouw	200	95	80	10	385
Bloembollen	480	315	255	15	1065
Totaal	2290	955	875	105	4225
<i>Noord-Kennemerland</i>					
Akkerbouw/gemengd	100	60	65	15	240
Veehouderij	455	215	170	-	840
Opengrondstuinbouw	150	55	60	15	280
Glastuinbouw	110	95	90	5	300
Bloembollen	105	65	55	10	235
Totaal	920	490	440	45	1895

Bijlage 7.

Tabel B7.1 Aantal vaste arbeidskrachten per WGR-gebied

WGR-gebied	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Noordkop	30	-	10	70	360	470
W.Friesland	-	25	275	120	250	670
N.Kennemerl.	-	-	15	290	80	385
Totaal	30	25	300	480	690	1525

Bijlage 8.

Tabel B8.1 Aantal mandagen vaste arbeid per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied Noordkop

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	500	-	165	1000	6000	7665
Februari	500	-	165	1000	6000	7665
Maart	500	-	165	1000	6000	7665
April	500	-	165	1000	6000	7665
Mei	500	-	165	1000	6000	7665
Juni	500	-	165	1000	6000	7665
Juli	500	-	165	1000	6000	7665
Augustus	500	-	165	1000	6000	7665
September	500	-	165	1000	6000	7665
Oktober	500	-	165	1000	6000	7665
November	500	-	165	1000	6000	7665
December	500	-	165	1000	6000	7665
Totaal	6000	-	2000	12000	72000	92000

Tabel B8.2 Aantal mandagen vaste arbeid per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied West-Friesland

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	-	415	3585	1835	3915	9750
Februari	-	415	3583	1835	3915	9750
Maart	-	415	3585	1835	3915	9750
April	-	415	3585	1835	3915	9750
Mei	-	415	3585	1835	3915	9750
Juni	-	415	3585	1835	3915	9750
Juli	-	415	3585	1835	3915	9750
Augustus	-	415	3585	1835	3915	9750
September	-	415	3585	1835	3915	9750
Oktober	-	415	3585	1835	3915	9750
November	-	415	3585	1835	3915	9750
December	-	415	3585	1835	3915	9750
Totaal	-	415	43000	22000	47000	117000

Tabel B8.3 Aantal mandagen vaste arbeid per maand en per bedrijfstype in het WGR-gebied Noord-Kennemerland

Maand	Akker- bouw gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	-	-	125	4750	960	5835
Februari	-	-	125	4750	960	5835
maart	-	-	125	4750	960	5835
April	-	-	125	4750	960	5835
mei	-	-	125	4750	960	5835
Juni	-	-	125	4750	960	5835
Juli	-	-	125	4750	960	5835
Augustus	-	-	125	4750	960	5835
September	-	-	125	4750	960	5835
Oktober	-	-	125	4750	960	5835
November	-	-	125	4750	960	5835
December	-	-	125	4750	960	5835
Totaal	-	-	1500	57000	11500	70000

Tabel B8.4 Aantal mandagen vaste arbeid per maand en per bedrijfstype in 1992 in Noord-Holland Noord

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	500	415	3875	7585	10875	23250
Februari	500	415	3875	7585	10875	23250
Maart	500	415	3875	7585	10875	23250
April	500	415	3875	7585	10875	23250
Mei	500	415	3875	7585	10875	23250
Juni	500	415	3875	7585	10875	23250
Juli	500	415	3875	7585	10875	23250
Augustus	500	415	3875	7585	10875	23250
September	500	415	3875	7585	10875	23250
Oktober	500	415	3875	7585	10875	23250
November	500	415	3875	7585	10875	23250
December	500	415	3875	7585	10875	23250
Totaal	6000	5000	46500	91000	130500	279000

Bijlage 9.

Tabel B9.1 Ontwikkeling regelmatig werkzaam personeel a) per bedrijfstype b) (indexcijfers, waarbij 1982 = 100)

Bedrijfstype	1982	1986	1992
Akkerbouw	100	104	77
Glastuinbouw	100	140	325
Overige tuinbouw	100	144	204
Melkveehouderij	100	108	81
Overige graasdieren	100	100	151 c)
Intensieve veehouderij	100	110	140 c)
Gemengde bedrijven	100	132	86
Totaal	100	134	202

Bron: CBS-landbouwtelling, LEI-DLO-bewerking.

a) Deze groep geeft een indicatie van het aantal vaste personeelsleden;

b) De indeling in bedrijfstypen wijkt af van die in de enquête;

c) Kleine absolute aantallen.

Bijlage 10.

Tabel B10.1 Aantal mandagen losse arbeid per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied Noordkop

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	-	-	200	150	1960	2310
Februari	-	-	210	240	410	860
Maart	535	-	210	250	410	1405
April	535	-	210	255	720	1720
Mei	670	-	210	250	1240	2370
Juni	670	-	280	1095	2380	4425
Juli	940	-	280	1100	2990	5310
Augustus	1740	-	280	250	2730	5000
September	1470	-	275	250	2380	4375
Oktober	1070	-	275	250	9575	11170
November	535	-	210	245	11550	12540
December	535	-	200	155	9680	10570
Totaal	8700	-	2840	4490	46025	62055

Tabel B10.2 Aantal mandagen losse arbeid per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied West-Friesland

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	-	-	860	170	1360	2390
Februari	-	-	860	170	1350	2380
Maart	-	-	1130	235	1760	3125
April	-	-	1130	460	1390	2980
Mei	-	-	990	410	520	1920
Juni	-	-	2490	485	540	3515
Juli	-	-	2230	310	2490	5030
Augustus	-	-	2230	180	1720	4130
September	-	-	2225	70	1215	3510
Oktober	-	-	2225	70	10450	12745
November	-	-	2090	70	12075	14235
December	-	-	1400	70	11325	12795
Totaal	-	-	19860	2700	46195	68755

Tabel B10.3 Aantal mandagen losse arbeid per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied Noord-Kennemerland

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	-	-	-	-	-	-
Februari	-	-	-	-	-	-
Maart	-	-	-	-	-	-
April	-	-	-	-	-	-
Mei	-	-	-	30	-	30
Juni	-	-	-	210	-	210
Juli	-	-	-	210	-	210
Augustus	-	-	-	220	-	220
September	-	-	-	40	195	235
Oktober	-	-	-	-	195	195
November	-	-	-	-	195	195
December	-	-	-	-	195	195
Totaal	-	-	-	710	780	1490

Tabel B10.4 Aantal mandagen losse arbeid in Noord-Holland Noord per maand en per bedrijfstype in 1992

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	-	-	1060	320	3320	4700
Februari	-	-	1070	410	1760	3240
Maart	535	-	1340	485	2170	4530
April	535	-	1340	715	2110	4700
Mei	670	-	1200	690	1760	4320
Juni	670	-	2770	1790	2920	8150
Juli	940	-	2510	1620	5480	10550
Augustus	1740	-	2510	650	4450	9350
September	1470	-	2500	360	3790	8120
Oktober	1070	-	2500	320	20220	24110
November	535	-	2300	315	23820	26970
December	535	-	1600	225	21200	23560
Totaal	8700	-	22700	7900	93000	132300

Bijlage 11.

Tabel B11.1 Aantal mandagen gelegenheidswerk per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied Noordkop

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	40	35	-	-	1290	1365
Februari	40	35	-	-	230	305
Maart	40	35	225	140	785	1225
April	235	35	-	210	1015	1495
Mei	40	35	-	175	3475	3725
Juni	2660	35	1130	945	27265	32035
Juli	4920	280	11925	945	137880	155950
Augustus	4025	275	5940	800	32185	43225
September	1415	35	-	-	2770	4220
Oktober	665	35	-	140	27025	27865
November	130	35	60	-	27520	27745
December	40	35	55	-	22475	22605
Totaal	14250	905	19335	3355	283915	321760

Tabel B11.2 Aantal mandagen gelegenheidswerk per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied West-Friesland

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	-	-	265	45	1360	1670
Februari	-	-	265	45	1360	1670
Maart	-	-	175	125	1360	1660
April	-	-	60	200	2279	2530
Mei	-	-	60	115	1725	1900
Juni	-	215	1490	1360	13320	16385
Juli	6100	255	17490	1475	84500	109820
Augustus	1605	-	9185	840	18025	29655
September	-	-	1600	780	400	2780
Oktober	-	-	2420	1000	4930	8350
November	-	-	710	45	4570	5325
December	-	-	495	45	6025	6565
Totaal	7705	470	34215	6075	139845	188310

Tabel B11.3 Aantal mandagen gelegenheidswerk per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied Noord-Kennemerland

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	-	35	-	690	-	725
Februari	-	-	-	690	-	690
Maart	40	-	-	710	190	940
April	40	-	-	710	-	750
Mei	40	35	-	1170	-	1245
Juni	40	-	-	2105	7845	9990
Juli	3830	35	3565	1760	19480	28670
Augustus	305	35	85	980	4690	6095
September	305	-	-	685	-	990
Oktober	745	35	-	690	335	1805
November	300	-	-	690	-	990
December	-	-	-	690	-	690
Totaal	5645	175	3650	11570	32540	53580

Tabel B11.4 Aantal mandagen gelegenheidswerk in Noord-Holland Noord per maand en per bedrijfstype in 1992

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	40	70	265	735	2650	3760
Februari	40	35	265	735	1590	2665
Maart	80	35	400	975	2335	3825
April	275	35	60	1120	3285	4775
Mei	80	70	60	1460	5200	6870
Juni	2700	250	2620	4410	48430	58410
Juli	14850	570	32980	4180	241860	294440
Augustus	5935	310	15210	2620	54900	78975
September	1720	35	1600	1465	3170	7990
Oktober	1410	70	2420	1830	32290	38020
November	430	35	770	735	32090	34060
December	40	35	550	735	28500	29860
Totaal	27600	1550	57200	21000	456300	563650

Bijlage 12.

Tabel B12.1 Aantal mandagen loonwerk (met machines) per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied Noordkop

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	50	90	30	-	265	435
Februari	70	90	-	-	295	455
Maart	175	115	110	5	455	860
April	1700	85	45	5	425	2260
Mei	390	520	100	-	410	1420
Juni	150	635	10	-	520	1315
Juli	195	405	140	-	1295	2035
Augustus	685	290	130	-	480	1585
September	475	85	45	-	410	1015
Oktober	1765	380	50	-	1200	3395
November	460	290	35	-	600	1385
December	35	30	-	-	265	330
Totaal	6150	3015	695	10	6620	16490

Tabel B12.2 Aantal mandagen loonwerk (met machines) per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied West-Friesland

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	25	-	40	10	50	125
Februari	-	80	15	10	135	240
Maart	45	135	320	35	140	675
April	25	140	415	50	95	725
Mei	70	610	400	15	35	1130
Juni	70	530	260	-	105	965
Juli	45	470	515	-	205	1235
Augustus	25	470	180	-	180	855
September	115	110	155	15	325	720
Oktober	25	170	600	25	710	1530
November	-	25	205	15	210	455
December	-	25	50	20	35	130
Totaal	445	2765	3155	195	2225	8785

Tabel B12.3 Aantal mandagen loonwerk (met machines) per maand en per bedrijfstype in 1992 in het WGR-gebied Noord-Kennemerland

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen-	Totaal
Januari	-	20	-	-	-	20
Februari	-	40	-	5	10	55
Maart	30	130	60	5	240	465
April	125	65	110	15	-	315
Mei	50	300	10	10	10	380
Juni	50	215	30	-	-	295
Juli	60	195	15	5	100	375
Augustus	80	130	50	-	-	260
September	60	240	15	-	330	645
Oktober	50	150	30	5	440	675
November	-	85	80	-	25	190
December	-	-	50	-	-	50
Totaal	505	1570	450	45	1155	3725

Tabel B12.4 Aantal mandagen loonwerk (met machines) in Noord-Holland Noord per maand en per bedrijfstype in 1992

Maand	Akker- bouw/ gemengd	Veehou- derij	Opengr- tuinb.	Glas- tuinb.	Bloem- bollen	Totaal
Januari	75	110	70	10	315	580
Februari	70	210	15	15	440	750
Maart	250	380	490	45	835	2000
April	1850	290	570	70	520	3300
Mei	510	1430	510	25	455	2930
Juni	270	1380	300	-	625	2575
Juli	300	1070	670	5	1600	3645
Augustus	790	890	360	-	660	2700
September	650	435	215	15	1065	2380
Oktober	1840	700	680	30	2350	5600
November	460	400	320	15	835	2030
December	35	55	100	20	300	510
Totaal	7100	7350	4300	250	10000	29000